

T.C.

**YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**ENGELLİ KADINLARIN ŞİDDETE MARUZ KALMA DENEYİMLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ege Hazal YILDIZ YAZICIOĞLU

DANIŞMAN: Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU

**YALOVA
AĞUSTOS 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ENGELLİ KADINLARIN ŞİDDETE MARUZ KALMA DENEYİMLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ege Hazal YILDIZ YAZICIOĞLU
207203008

DANIŞMAN: Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU

YALOVA
AĞUSTOS 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ege Hazal YILDIZ YAZICIOĞLU

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimime başlama ve tezimi hazırlama sürecim, hayatımın pek çok anlamda değiştiği bir döneme denk geldi. Kendimi aradığım, kimi zaman bulduğum, kimi zaman kaybolduğum bir yolculuktan diyebilirim. Her şeye rağmen istediğim alanda ve konuda tez hazırlıyor olmak, benim için çok keyifli ve öğretici bir deneyimdi. Bu yolculukta, elbette yalnız değildim, destek olan pek çok insan vardı.

Tez sürecim boyunca, vazgeçtiğim anlarda yapabileceğime inanan, motivasyonumun artmasını sağlayan ve akademik anlamda bana destek olan danışman hocam Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU'na; tez izleme jürimde yer almayı kabul ederek çalışmamı okumaya ve değerlendirmeye vakit ayıran hocalarım Doç. Dr. Yasemin ÇÖLGEÇEN ve Doç. Dr. Recep YILDIZ'a teşekkür ederim.

Lisans yaşantımdan itibaren akademik olarak desteklerini, yorumlarını ve katkılarını benden esirgemeyen sevgili hocalarım Doç. Dr. Aslıhan AYKARA ve Dr. Görkem KELEBEK KÜÇÜKARSLAN'a teşekkür ederim.

Akademik bilgi ve perspektifine her zaman güvendiğim, benzer alanlarda çalışmamızın getirdiği ortaklığı kuran ve destek olan lisans döneminden arkadaşım Arş. Gör. Dilara KESER'e teşekkür ederim.

Araya zaman ve mesafe girse de, bir araya geldiğimizde her zaman iyi vakit geçirdiğimiz, benden desteğini esirgemeyen arkadaşım Arş. Gör. Erman ALPAGUT'a teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim süresince desteğini, katkısını ve güzel yorumlarını hiç esirgemeyen arkadaşım Hülya AKTI'ya teşekkür ederim.

Kadına yönelik şiddet alanında çalışmanın getirdiği yorgunluk hallerine rağmen birbirimizi her zaman motive edebildiğimiz, katkı sağladığımız ve dayanışmamız için asla eskimeyecek çalışma arkadaşlarım Hale ÇELEBİ ve Bügem ŞEREF'e teşekkür ederim.

Tez dönemimin son zamanlarında iş yükümü hafifleterek, tezimle ilgili desteğini de esirgemeyen çalışma arkadaşım Ayşegül BEZİRGAN'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Toplumsal cinsiyete dair birlikte çalıştığım, dayanışma kurduğum, bana inanan, mesleki bilgisine ve perspektifine her zaman güvendiğim canım arkadaşım Sosyal Hizmet Uzmanı Ayşe TEK'e ve alanda çalışırken dayanışma kurduğum tüm kadınlara teşekkür ederim.

Emekleri, maddi ve manevi destekleri ile bugünlere gelmemi, inatçı ve güçlü bir kadın olmamı sağlayan, tezimin saha sürecinde engelli kadınlara rahatlıkla ulaşmama yardımcı olan sevgili annem Canan YILDIZ ve babam Kahraman YILDIZ'a teşekkür ederim. Tezimin esin kaynağı olan, hayata bakışımı şekillendiren canım kardeşim Çağrı YILDIZ'a teşekkür ederim. Mesleki perspektifini ve yorumlarını objektif bir şekilde yapan, tüm stresli hallerime rağmen sevgisiyle bana güç veren yol arkadaşım, eşim Mehmetcan YAZICIOĞLU'na teşekkür ederim.

Duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini benimle paylaşarak, araştırmama katkı sunan mücadeleci kadınlara ve bir şekilde emeği ve katkısı olan herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	4
1.5. Araştırmanın Tanımları	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	6
2.1. Engellilik Kavramı	6
2.2. Engelliğe Neden Olan Unsurlar	10
2.3. Engellilik Türleri	10
2.3.1. Ortopedik Engel	11
2.3.2. Görme Engeli	11
2.3.3. İşitme Engeli.....	12
2.3.4. Zihinsel Engel.....	12
2.3.5. Dil ve Konuşma Engeli	13
2.3.6. Süreğen Hastalık.....	13
2.3.7. Ruhsal ve Duyusal Engel	13
2.3.8. Çoklu Engellilik	14
2.4. Engellilik Modelleri	14
2.4.1. Ahlaki Model.....	14
2.4.2. Tıbbi Model.....	14
2.4.3. Sosyal Model.....	15
2.4.4. İnsan Hakları Modeli.....	15
2.5. Engelliliğe Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	16

2.5.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşımda Engellilik.....	17
2.5.2. Çatışmacı Yaklaşımda Engellilik	18
2.5.3. Sembolik-Etkileşimci Yaklaşımda Engellilik	20
2.5.4. Sosyal İnşacı Yaklaşımda Engellilik	20
2.5.5. Postyapısalcı ve Postmodern Yaklaşımda Engellilik	21
2.5.6. Feminist Yaklaşımlarda Engellilik	22
2.6. Toplumsal Cinsiyet Kavramı, Roller ve Kuramları	23
2.6.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı.....	23
2.6.2. Toplumsal Cinsiyet Roller.....	24
2.6.3. Toplumsal Cinsiyet Kuramları.....	26
2.7. Engelli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar.....	29
2.8. Engelli Kadın ve Şiddet.....	32
2.8.1. Şiddet Kavramı	32
2.8.2. Şiddet Türleri.....	34
2.8.3. Şiddet Döngüsü.....	36
2.9. Engelli Kadınlar ve Sosyal Hizmet	37
2.9.1. Feminist Sosyal Hizmet.....	38
2.9.2. Güçlenme Yaklaşımı	42
2.9.3. Baskı Karşıtı Uygulama.....	43
2.9.4. Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım	44
3. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ.....	46
3.1. Araştırmanın Yöntemi	46
3.1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	48
3.1.2. Araştırmanın Hazırlık Aşaması, Veri Toplama ve Oluşturma Süreci	49
3.2. Araştırmanın Bulguları	56
3.2.1. Araştırmaya Katılan Engelli Kadınların Sosyo-Demografik Bilgileri.....	56
3.2.2. Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Anlatısı Sonucu Oluşan Temalar	60
3.3. Araştırmanın Tartışması	88
3.3.1. Engelli Kadın Olma Teması	89
3.3.2. Toplumsal Cinsiyet Roller Teması.....	91
3.3.3. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri Teması	93
3.3.4. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri Teması.....	94

3.3.5. Geleceğe Dair Beklentiler Teması	95
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	97
KAYNAKLAR	102
EKLER.....	111
ÖZGEÇMİŞ	120
YAYIN VE ESERLER	120

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EHİS	: Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
IASSW	: International Association of Schools of Social Work
ICF	: International Classification of Functioning, Disability and Health
IFSW	: International Federation of Social Workers
NISCC	: Northern Ireland Social Care Council
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: World Health Organization

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo.3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri	59
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Şiddet Döngüsü	37
Şekil 3.1. Temaların Oluşum Süreci	55
Şekil 3.2. Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Temaları	61
Şekil 3.4. Toplumsal Cinsiyet Roller Teması	69
Şekil 3.5. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri Teması.....	75
Şekil 3.6. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri.....	82
Şekil 3.7. Geleceğe Dair Beklentiler Teması	86
Şekil 4.1. Engelli Kadınlarla Çalışırken Geliştirilebilecek Planlı Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi.....	99

ENGELLİ KADINLARIN ŞİDDETE MARUZ KALMA DENEYİMLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Şiddet, insanlık tarihiyle iç içe gelişen toplumsal bir sorundur. Özellikle yaşadığımız ataerkil dünyada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğal bir sonucu olarak şiddete maruz kalan grupların başında kadınlar yer almaktadır. Kadına yönelik şiddet alanında yapılan çalışmalara ve istatistiksel verilere bakıldığında çoklu ayrımcılık yaşayan gruplarla ilgili bilgilerin az olduğu görülmektedir. Özellikle engelli kadınların, “kadın” ve “engelli” olma halini bir çifte baskı olarak deneyimledikleri için, her türlü şiddet ve istismara maruz kaldıkları düşünülmektedir.

Bu nedenle araştırmada, engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerini nasıl ifade ettiklerini keşfetmek ve bu deneyim üzerinde toplumsal cinsiyet olgusunun etkisini anlayabilmek amaçlanmıştır. Nitel yöntem kullanılarak yapılan bu araştırmada, feminist metodolojiyi temel alan toplumsal cinsiyet perspektifi odağa alınmıştır. Araştırmanın öznelerine, kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Araştırma, ortopedik engelli 10 kadın, işitme engelli 1 kadın, görme engelli 2 kadın, görme ve işitme engelli 1 kadın ve görme, işitme ve süregen hastalıktan kaynaklanan engele sahip 1 kadın olmak üzere toplam 15 kadının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcılarından, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanan veriler, betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Max Qualitative Data Analysis (MAXQDA2022) nitel analiz yazılımı kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, engelli kadınların hayatlarının her alanında ve anında şiddete maruz kalabildiğine ulaşılmış olup; kadınların bu şiddet deneyiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyük bir etken olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın önemli bulgularından birisi de “erişememe halinin” de bir şiddet olarak deneyimlenmesidir. Bu nedenle eşitlikçi, ihtiyaçları gözeten, kapsayıcı ve bütüncül sosyal politika ve hizmet uygulamalarına gereksinim olduğu sonucu çıkarılmıştır. Özellikle şiddete maruz kalan engelli kadınlarla yapılan çalışmalarda, feminist kuramın temel alınması önemli ve gereklidir. Araştırma, bu bağlamda yapılabilecek öneriler ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Engelli kadın, Şiddet, Toplumsal cinsiyet perspektifi, Sosyal hizmet.

EVALUATION OF WOMEN WITH DISABILITIES' EXPERIENCES WHO WERE SUBJECTED TO VIOLENCE FROM A GENDER PERSPECTIVE

ABSTRACT

Violence is a social problem that intertwined with human history. Especially in the patriarchal world we live in, women are leading groups exposed to violence as a natural consequence of gender inequality. When the studies and statistical data in the field of violence against women are examined, it is seen that there is insufficient information about groups experiencing multiple discrimination. It is thought that disabled women are exposed to all kinds of violence and abuse because especially disabled women experience being a “woman” and “disabled” as double pressure.

For this reason, the aim of the study is to discover how women with disabilities express their experiences of being exposed to violence and to understand the effect of gender phenomenon on this experience. In this research, which was conducted by using the qualitative method, the gender perspective based on feminist methodology was focused. The subjects of the research were reached through snowball sampling. The research was carried out with the participation of 15 women in the total, including 10 women with orthopedic disabilities , 1 woman with hearing impairment, 2 visually impaired women, 1 woman with visual and hearing impairment and 1 woman with vision, hearing and chronic disability. The data is collected from the participants of the research through semi-structured in-depth interviews were analyzed with descriptive analysis. Max Qualitative Data Analysis (MAXQDA 2022) qualitative analysis software was used to analyze the data.

As a result of the research, it has been reached that disabled women can be exposed to instant violence in all areas of their lives ; It has been observed that gender inequality is a major factor in this violence experience of women. One of the important findings of the research is that the “state of being unable to reach” is also experienced as a form of violence. For this reason, it has been concluded that there is a need for egalitarian, needs-conscious, inclusive and holistic social policy and service practices. It is important and necessary to take the feminist theory as a basis, especially in studies conducted with disabled women who are exposed to violence. The research has been concluded with suggestions that can be made in this context.

Keywords: Disabled woman, Violence, Gender perspective, Social work.

1. GİRİŞ

Engellilik, biyolojik temelli bir sorun olarak görünse de toplumsal açıdan da ele alınması gereken çok boyutlu bir meseledir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre engellilik, sağlık sorunları olan bireylerin, kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumlar olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2011 aktaran Karadağ, 2018). Engellilik ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla engel türleri, engelliğin nedenleri, engellilerin sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini kapsamaktadır. Engelliğin, kendi içinde getirebileceği diğer durumlara ilişkin, örneğin kadın olma, yaşlı olma vb. konulu çalışmaların niceliği ve niteliği tartışmaya açıktır. Özellikle değişen toplum yapısıyla birlikte derinleşen sosyal sorunlarda, dezavantajlı olan birey ve gruplar daha fazla etkilenmektedir. Engelli bireyler de, bu grupların içerisinde yer almakla birlikte; engelli kimliği haricinde var olan kimliklere çalışmalarda daha fazla yer verilmelidir. Literatürde, toplumsal sorunları çok boyutlu ve katmanlı olarak yaşamaya çoklu dezavantaj, çoklu ayrımcılık vb. kelimelerle adlandırılmaktadır. Çoklu ayrımcılık kavramı, toplumsal olarak dezavantaj yaşayan birey ve grupları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu gruba engelli, kadın, mülteci, yaşlı vb. birçok grup dahil edilebilmektedir.

Engellilik alanında çoklu ayrımcılığa sahip gruplarla ilgili çalışmalar yeterince bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, çoklu ayrımcılığa sahip birçok grup olmakla birlikte; bu grupların arasında engelli kadınlar da yer almaktadır (Kahraman Güloğlu, 2019). Yapılan araştırmalara ve çalışmalara göre, engelli kadınlar yaşamları boyunca birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar çoğunlukla eğitim, sağlık, aile içi ilişkiler, ulaşım vb. başlıklar altında sıralanmaktadır. Bu sorunların temelinde, hem engelli olmaktan kaynaklı politika ve uygulama eksikliğinden yaşanan toplumsal sorunlar yer alırken; hem de kadın olmaktan kaynaklanan, cinsiyet eşitsizliği odağında yaşanan problemler yer almaktadır. Tüm bunlarla birlikte, engelli kadınların, yaşadıkları önemli sorunlardan birinin de şiddet olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalara göre, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddet, görünmez ve yok sayılmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddet deneyimleri toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilmiş; sosyal hizmetin hak temelli odağında bütüncül politika ve hizmet modelleri öneri olarak sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

Engellilik alanında yapılan çalışmalar literatür açısından gelişmişken, engelli kadınlar ile ilgili yapılan çalışmalar daha az konu edinilmiştir. Engelli kadınların yaşamları boyunca uğradıkları şiddetle ilgili veriler sayısal olarak yoğunlaşmakta olup; engelli kadınların şiddeti nasıl deneyimledikleri, tanımladıkları, bu süreçte hangi destek ve hizmetlere erişimleri ile ilgili çalışmalar yeterince bulunmamaktadır. Engelli kadınların yaşadıkları sorunlara çözüm üretilmesi için sosyal hizmet ve politika alanlarının bu konularda daha fazla çalışma yapması gerekmektedir. Engelli kadınların şiddetle ilgili deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifi açısından ele alan çalışmalar yeterince bulunmamakta olup, gelişme göstermektedir. Yapılan çalışmaların derinlemesine görüşmeler olmadığı, sayısal veriler çerçevesinde kaldığı, engelli kadınlara yönelik şiddetin görünürlüğünün ve farkındalığının az olduğu, sosyal hizmet ve politika tarafından daha az ele alındığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla derinlemesine görüşmelerin ve belirtilen diğer hususların yer aldığı daha fazla çalışmanın yapılması gerekmektedir. Bu nedenle de araştırmanın problemi, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddet ve toplumsal cinsiyet perspektifi olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Türkiye nüfusunun yaklaşık %10'undan fazlası engelli nüfus olarak tanımlanmaktadır. Bu engelli nüfus içinde kadınların sayısının fazla olduğu görülmektedir (Engelliler Konfederasyonu, t.y.). Engelli kadınlar yaşamları boyunca hem kadın olmaktan hem engelli olmaktan dolayı birçok sorunla mücadele etmektedir (Bal, 2021). Engelli kadınlar yaşamlarını, diğer engelli bireylere ve engelli olmayan bireylere göre farklı ve daha zorlu bir şekilde deneyimlemektedir. Engelli kadınlar, eğitim ve iş hayatında, aile ve sosyal çevrelerinde birçok sorunla karşılaşabilmektedir (Orhan ve Özkan, 2020). Engelli kadınların yaşadıkları sorunlar, toplumsal olumsuz tutumlar, işsizlik, geçim sıkıntısı, ebeveynleri ile ilgili sorunlar, aile içi ilişkilerden kaynaklı sorunlar, ruhsal sorunlar, eğitim ve rehabilitasyon ile ilgili sorunlar olarak gruplanmaktadır (Boylan, 1991). Engelli kadınların karşılaştığı diğer bir sorun ise şiddettir. Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet (aktaran Çiçek ve Öncel, 2018), kişinin yaralanma veya ölümüne neden olan ya da gelişimini engelleyen fiziksel, cinsel, psikolojik ve sosyal olarak gerçekleştirilen kasıtlı davranışlar olarak tanımlanmıştır. 2020 yılında

yayımlanan bir rapora göre, engelli kadınların yüzde 16'sı babaları, yüzde 13'ü anneleri, yüzde 34'ü eşleri, yüzde 11'i ise çocukları tarafından şiddete maruz bırakılmaktadır. Engelli kadınlara yönelik uygulanan şiddetin yüzde 80'i ev içinde gerçekleşmektedir (Engelliler Konfederasyonu, t.y.). Tüm bu veriler, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddetin oransal olarak fazla olduğunu göstermektedir. Lina'ya göre (1995) engelli kadınların eğitim hakkından ve hizmetlerinden yararlanamamaları, ekonomik yönden bağımlı olmaları, işverenler tarafından tercih edilmemeleri psikolojik, fiziksel, cinsel şiddete ve istismara maruz bırakılmalarına neden olmaktadır. Karataş ve Gökçearsan Çifci (2010)'ye göre, bireyin kadın olmasından kaynaklanan sorunlarının yanı sıra engelinin de bulunması, aile içinde veya dışında şiddete maruz kalmasını kolaylaştırmaktadır. Engelli kadınlara yönelik şiddete ilişkin yurt dışında yapılan araştırmalar bu sorunun yaygın olduğunu göstermektedir (Karataş ve Gökçearsan Çifci, 2010). Yapılan çalışmalar, engelli kadınların genellikle eşleri tarafından psikolojik ve fiziksel şiddete uğradıklarını ortaya koymuştur. Fiziksel engeli bulunan otuz bir kadın üzerinde yapılan bir araştırmada bu kadınlardan yirmi beşinin (%81) cinsel, fiziksel ya da duygusal şiddete uğradıkları belirtilmiştir. Yine şiddete uğramış elli beş kadın üzerinde yapılan bir araştırmada kadınlardan on beşinin cinsel, on yedisinin fiziksel, yirmi üçünün duygusal şiddete uğradığı belirlenmiştir (Aral, Gürsoy ve Ayhan, 2005). Arıkan (2001)'in araştırmasında ise görme engeli bulunan kadınların %77,8'inin psikolojik şiddete, %30,1'inin fiziksel şiddete ve %28,8'inin cinsel şiddete uğradığı ortaya çıkmıştır. Engelli Kadın Derneğinin yaptığı çalışmalara göre, engelli kadınlar şiddeti her alanda deneyimlemelerine rağmen bu şiddet görünür halde değildir. Türkiye'de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu'na göre, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)'ne başvuran kadınların %70'i psiko-sosyal engelli, %12'si zihinsel engelli, %10'u fiziksel engelli, %4'ü işitme engelli ve %4'ü genetik rahatsızlıktan kaynaklı engellidir (Engelli Kadın Derneği, t.y.). Sakallı'ya göre engelli kadınlar aile üyeleri, akrabaları, sosyal çevre ve diğerleri tarafından sözel, cinsel, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz bırakılmaktadır (aktaran Çiçek ve Öncel, 2018). Yapılan araştırmalara göre, engelli kadınların cinsel şiddete ve istismara sıklıkla maruz kaldıkları, fakat bu durumun görünmez olduğu belirtilmiştir (Çiçek ve Öncel, 2018).

Tüm bu bilgilere dayanarak araştırma, engelli kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle maruz kaldıkları şiddet deneyimini kapsamaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmada, engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerinin çeşitli boyutlarını onların nasıl ifade ettiklerini keşfetmek ve toplumsal cinsiyet olgusunun etkisini anlayabilmek amaçlanmıştır. Araştırma diğer açıdan bakıldığında, engelli kadınların yaşadıkları sorunları keşfetme, şiddeti nasıl tanımladıkları ve deneyimlediklerini anlama, toplumun engelli kadınlara yönelik bakış açısının ne olduğunu anlama, kurumsal desteklerin niteliğine ve erişilebilirliğine ilişkin bir değerlendirme yapmayı da hedeflemektedir.

Bu genel amaç doğrultusunda, araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Araştırmaya katılan;

- Engelli kadınların yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Engelli kadınlar şiddeti nasıl deneyimlemektedir?
- Engelli kadınlar şiddeti nasıl tanımlamaktadır?
- Engelli kadınların aileleri ile olan yaşantıları nasıldır?
- Toplumun engelli kadınlara bakış açısı nedir?
- Engelli kadınların uğradıkları şiddet türleri nelerdir?
- Engelli kadınlara kurum desteği sağlanmakta mıdır?
- Kurumsal destekler yeterli midir?
- Sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamaları toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun mudur?
- Engelli kadınlarla çalışırken nasıl bir uygulama modeli olmalıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerinin toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilmesi ve bu alanda yapılacak çalışmalara yaklaşım sunma potansiyeli taşıması bakımından elzemdir. Literatüre bakıldığında engelli kadınlara yönelik şiddet ve deneyimlerine yönelik derinlemesine görüşme içeren çalışmalar yeterince bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapılacak çalışma, literatürdeki bu eksikliği

giderme yönünde katkı sağlaması bakımından da önemli bir noktadadır. Son olarak çalışma, engelli kadınlara yönelik şiddetin, sosyal hizmet açısından ele alması ve sosyal politika önerilerinin geliştirmiş olması bakımından da önem taşımaktadır.

1.5. Araştırmanın Tanımları

Engelli Kadın: 18 yaş ve üzeri olup herhangi bir engele sahip olan kadınları ifade etmektedir.

Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri: Engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerini ifade etmektedir.

Şiddete Maruz Kalan Engelli Kadınların Baş Etme Yöntemleri: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu şiddete karşı, engelli kadınların güçlüklerle başa çıkma biçimlerini ifade etmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın hedef kitlesi olan engelli kadınlar, çoğunlukla toplumsal yaşama katılamaması sebebiyle ulaşılması bakımından zorlu gruplar arasında olması, araştırmanın en belirgin sınırlılığı arasında yer almaktadır. Araştırmada, yalnızca yetişkin engelli kadınlar ile görüşülmüştür. Engelli kadınların sosyo-ekonomik özelliği, engel türü, engel derecesi, yaş vb. durumlar dahilinde bir sınırlama getirilmemiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Engellilik Kavramı

İnsan, biyopsikososyal bir varlıktır. Her insanın varlık alanında cinsiyet, yaş, etnik köken, sınıf vb. pek çok çeşitlilik söz konusudur. Tek tip insandan bahsetmek mümkün olmadığı için, bu çeşitlilik doğal kabul edilmektedir. İnsanlar, sosyal varlık alanı içinde farklılıklara ve özel gereksinimlere sahip olabilmektedir. Değişen sosyal yapılar, savaşlar, göç, sağlık sorunları, iklim krizi, yetersiz beslenme ve su kaynaklarına erişememe, eğitim ve ulaşım gibi yaşamın pek çok alanında karşılaşılan toplumsal sorunlar, özel gereksinimli birey ve grupların sayısının her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Dünya genelinde sayısı artan ve devletlerin de sosyal koruma politikalarında önemli bir yere sahip grupların başında, engelliler gelmektedir. OECD-AB ve Türkiye verilerine bakıldığında, dünya genelinde engelli nüfusu 1 milyarı aşmıştır. Bu sayı, toplam dünya nüfusunun %15'ine karşılık gelmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022). Bu nedenle, dünyadaki en büyük azınlıklardan biri olarak engelli bireyleri değerlendirmek mümkündür. Bu nitelendirme, devletlerin politikaları ve toplumların engelli bireylere yaklaşımlarına bakıldığında, engelliliğin toplumsal bariyerlere sahip olduğunun göstergesidir.

Engelli bireyler de, bu sosyal yaşantının içinde var olan ve çeşitliliğe katkı sağlayan olarak kabul edilmektedir. Engele sahip olan kişilerin, bedensel ve zihinsel farklılıklarından dolayı sosyal varlık alanında etkileşim içerisinde oldukları diğer insanlar ve örgütlenmeler tarafından göz önünde bulundurulmamaları, engellilik meselesini sosyolojik olarak ele alınmasını gündeme taşımıştır (Burcu, 2020, s.11).

Engellilik alanı, tarihsel süreçte çok fazla çalışmanın yapıldığı bir alan olmakla birlikte; toplumların dönemsel ve ilerlemelerine bağlı olarak gelişme göstermiştir. Engellilere bakış açısı zaman, kültür, toplum ve bilim açısından değişikliklere uğramıştır. Bu nedenle engellilik tanımı, sık sık değişikliklere uğramıştır. Engellilik kavramı, sakatlıktan (biyofiziksel bozukluktan) (impairment), engelliliğe (disability) doğru olan bir dönüşümü kapsamaktadır (Burcu, 2020,s.13).

Tarihsel süreç içerisinde engellilik kavramına sık sık yer ayıran Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1980 senesinde yaptığı çalışmaya göre engelliliği, sağlık açısından bir

kısıtlama olması veya bir işi gerçekleştirme yeteneğinin olmaması olarak tanımlamış; aşağıdaki gibi üç sınıfa ayırarak açıklamıştır (World Health Organization, 1980, s.28):

- **Yetersizlik (Impairment):** Anatomik, fizyolojik veya psikolojik yapıdaki kaybı, bu yapıların işlevinin bozulması ya da olağanlığının ortadan kalkmasını içermektedir. İlgili kavram, çoğunlukla organlara ilişkin bozulmaları tanımlamaktadır.
- **Özürlülük (Disability):** Sağlıklı olma halinin zarar görmesi neticesinde meydana gelen yetersizlikten kaynaklanan, becerinin eskiye nazaran düşüş göstermesi ya da yitilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım çoğunlukla, zihinsel veya ortopedik yeti yitimini ifade etmektedir.
- **Engellilik (Handicap):** Yetersizlik ve özürlü olma durumları nedeniyle bireyin cinsiyet, yaş, toplumsal ve kültürel düzeyleri dikkate alınarak “normal” olarak adlandırılan yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirememesidir (WHO, 1980).

Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı çalışmalarda daha çok geleneksel ve tıbbi modelde kavramsal çalışmalar yapması, engellilik alanında savunuculuk yapan kişilerin haklı eleştirilerine yol açmış; bu kavramlar değişime uğramıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2011 yılında yayınladığı ve geçerliliği olan Dünya Engellilik Raporu’na göre, engellilik çok boyutlu, birden fazla unsuru içinde barındıran, dinamik bir olgu olduğudur (Dünya Sağlık Örgütü, 2011). Tıbbi bakış açısından, sosyal bakış açısına geçilmesi; engelliliğin bireysel değil toplumsal olarak inşa edildiği, yeniden üretildiği ve sürdürüldüğü düşüncelerini güçlendirmiştir.

Dünya Engellilik Raporu’nda, kavramsal çerçeve olarak ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health)’nin içerisindeki sınıflandırmalar ve tanımlamalardan yararlanılmıştır. ICF’de engellilik, işlevsellik ve yeti kaybı gibi unsurlarla ilişkilendirilen, kişisel ve çevresel sağlık koşulları bağlamında dinamik ve etkileşimsel bir süreçtir (Dünya Sağlık Örgütü, 2001). Engellilik, yetersizlikler, bozukluklar, eylemsel sınırlılıklar ve katılım sınırlamaları için kullanılan ve (herhangi bir sağlık durumu bulunan) kişi ile o kişiyle alakalı bağlam odaklı durumlar (çevresel ve kişisel durumlar) arasındaki olumsuzluklara gönderme yapan çatı kavramdır (Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin giriş bölümünde de engelliliğin evrilmeye devam eden bir kavram olduğu ifade edilmiş; engelliliğin “ yetersizlikleri bulunan bireylerin, topluma başkalarıyla eşit bir şekilde tam ve etkili biçimde katılmalarını engelleyen tutumsal ve çevresel etmenler arasındaki etkileşimden” kaynaklandığı vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2006). Engelliği, “karşılıklı bir etkileşim” olarak tanımlamak, kişiye özgü bir durum olmadığı anlamına gelmekte olup; tıbbi modelden sıyrılan bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını arttırmak, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözmeye yönelik hizmet ve desteklerin artırılması ve yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır (Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF), engellilik anlayışını ve engelliliğin kategorize edilmesini daha ileri bir düzeye taşımıştır. ICF’de özellikle çevresel faktörlerin yarattığı engelliliğe vurgu yapılmaktadır. ICF’de insan işlevselliği ile ilgili sorunlar birbiriyle bağlantılı üç alanda kategorize edilmektedir:

- **Yetersizlik**, vücut işlevindeki bir sorun veya yapısında meydana gelen bir değişikliktir; örneğin felç veya görme yetisinin yitirilmesi;
- **Aktivite sınırlılığı**, aktiviteyi uygulamada, yani eyleme geçirilmesinde, sözgelimi, yürümede veya yemede güçlük çekilmesi;
- **Katılım kısıtlaması**, hayatın herhangi bir alanına katılmaktan alıkoyan veya katılmayı zorlaştıran unsurlar olması; örneğin, istihdam alanında veya ulaşımında ayrımcılığa maruz kalınması, olarak tanımlanmıştır (DSÖ, 2001).

Engellilik, bu işlev alanlarının birinde veya bütününde yaşanan güçlüklerdir. ICF işlevselliğin vücut işlevleri, aktiviteler, katılım ve kolaylaştırıcı çevresel faktörler gibi olumlu yönlerinin anlaşılmasında, ölçülmesinde ve faaliyet üretilmesinde de kullanılabilmektedir. ICF’de nötr bir dil kullanılmakta olup; engelliliğin türüne veya nedenine göre bir ayrıma gidilmemektedir. Örneğin, “bedensel sağlık” ve “psikolojik sağlık” arasında bir ayrım yapılmamaktadır. “Sağlık durumundan” kasıt hastalık, bozukluk ve yaralanma olarak ifade edilmektedir. “Yetersizlik” ise, vücut işlevlerinde ve yapılarında belirgin bir şekilde azalma yaşanması hali olarak ifade edilmektedir. Bozukluk, genel olarak bir sağlık durumunun semptomu veya işareti olarak tanımlanmaktadır. Engellilik ise, sağlık durumları ile bağlamsal faktörler, yani, çevre

ve kişi arasındaki etkileşimden doğmaktadır (DSÖ, 2001’den aktaran Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

Türkiye’de engelliğe dair yapılan çalışmalar, genellikle yurt dışındaki örneklerin uyarlanması şeklinde olduğu için yasa ve uygulama alanında yeni tasarlanan çalışmalar mevcuttur. Türkiye, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan ve kendi yasal sistemine uyarlayan ülkelerden biridir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağılı olarak faaliyet gösteren Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından, 2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun’da engellilik ile ilgili tanımlamalar mevcuttur. Engelliler Hakkında Kanun’da, ruhsal, duysal, zihinsel ve fiziksel yetilerinde çeşitli oranda kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen kişiler engelli olarak tanımlanmaktadır. Yine aynı Kanun’da yer alan, engellilik durumu, bireyin engelliliğini ve bu durumdan kaynaklanan özel ihtiyaçlarını, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanımlamaları ifade etmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2005).

Türkiye’de engelli nüfusun dağılımına ilişkin çalışmalar incelendiğinde, sayısal anlamda dikkat çekmektedir. 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması’na göre, Türkiye’de engelli nüfus oranı %6,9’dur. Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alarak oluşturulan Ulusal Engelli Veri Sistemi’ne göre ise, ülkemizde 2.511.950 engelli birey bulunmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022).

Dünyada engellilik kavramının, politikaların ve uygulamaların gelişimi, geleneksel-tıbbi-sosyal- insan hakları modeline göre ilerlemekte ve değişmekte olup; Türkiye’de çalışmalar geleneksel-tıbbi- sosyal modelin etkisinde kalmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada dünyada ve Türkiye’de geçmişten günümüze doğru gelen engelli ve engellilik tanımları ele alınmıştır. Özellikle akademik alanda yapılan kavramsal çalışmaların, literatürü geliştirmesi, yasal alana ve politikalara katkısı yadsınamaz. Kavramsal yaklaşım ve tanımlamalar, engelliğe ilişkin toplumsal ve devletsel bakış açısını ortaya koymaktadır.

2.2. Engelliğe Neden Olan Unsurlar

Engelliğe neden olan faktörler çok boyutlu değerlendirilmelidir. Öztürk (2011,s.20)'ün tanımına göre, engelliliğe sebep olan unsurlar oluşum durumlarına göre üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır:

1. Doğum öncesi unsurlar,
2. Doğum sırasındaki unsurlar,
3. Doğum sonrasındaki unsurlardır .

1. Doğum Öncesi Unsurlar (Prenatal Nedenler); yorgunluk, stres, ateşli hastalıklar, akraba evlilikleri, ve madde kullanımı doğum öncesinde engelliğe neden olabilmektedir (Timur, Ege ve Bakış, 2006).

2. Doğum Sırasındaki Unsurlar (Natal Nedenler); doğumun sağlıklı ve olumsuz bir ortamda yapılması, bebeğin doğum ağırlığının düşük olması, yeterli bilgi ve deneyime sahip olmayan sağlık personelleri tarafından gerçekleştirilmesi olarak sıralanmaktadır (Timur ve diğerleri, 2006).

3. Doğum Sonrası Unsurlar (Postnatal Nedenler); havale, yüksek ateş, beyne zarar veren iltihaplanmalar, çocuk felci, zehirlenmeler ve enfeksiyonlar doğum sonrasında kişinin engelli olmasına neden olan unsurlar arasında sıralanmaktadır (Muhcu, 2015).

Engelliliğe neden olan unsurlardan bu kategorilere dahil edilmeyen bir diğer unsur, diğer nedenlerdir. Trafik kazaları, iş kazaları, ev kazaları, doğal afetler ve savaşlar, anne-çocuk sağlığı planlamasındaki aksaklıklar, beslenme bozuklukları ve yaşlılık diğer engellilik nedenleri arasında sayılmaktadır (Timur ve diğerleri 2006).

Bu çalışmada engelliliğe neden olan unsurların alınmasının sebebi, görüşme sürecine katılan engelli kadınların yaşam deneyimlerini açıklamak ve anlaşılmasını sağlamak adına ön bilgilendirme yapmaktır. Çalışmanın genel perspektifi, engelliliğe toplumsal açıdan yaklaşmak olup; tıbbi bir söylem benimsememiştir.

2.3. Engellilik Türleri

Engellilik, doğuştan veya sonradan oluşabileceği gibi bireylerin vücutlarındaki işlev bozukluğu veya yeti yitimi çevresel faktörlerle etkileşimle birlikte destek ve hizmetlerden yararlanmasına etki etmekte, sahip olunan engel türüne göre yaşanan

sorunların anlaşılmasında elzemdir. Bu nedenle engelliğin türlerine göre kategorize etmek önem taşımaktadır. Dünya Sağlık Örgütüne göre çeşitleri, ortopedik, zihinsel, görme, işitme, dil ve konuşma engeli ve süregen hastalık olarak tanımlanmaktadır. 2010 yılında yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'nda ise, bu türlere ek olarak ruhsal-duygusal engel ve çoklu engel kavramları da kullanılmıştır.

2.3.1. Ortopedik Engel

2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması'na göre, ülkemizdeki ortopedik engelli oranı %7.4'tür. 2019 yılında yapılan Türkiye Sağlık Araştırması'na göre ise, bu oran %13.4'tür. Ulusal Engelli Veri Sistemi 2020 verilerine göre ise, Türkiye'deki ortopedik engellilerin oranı %6.7'dir (ASHB, 2022). Ortopedik engel, kişinin gerçekleştirmek istediği eylemleri gerçekleştirirken ve çevreye uyumu sırasında kişinin hareketlerini zorlaştıran bir engel türüdür. Öztürk (2011)'e göre, Bireyin, iş ve eğitim yaşamındaki performansını etkileyen, doğuştan veya sonrasında meydana gelen, sinir sistemi, kas, eklem veya iskelet sisteminin etkili çalışmasının sağlanamadığı ya da kısmi olarak sağlandığı durumdur. Çeşitli nedenlerle bir organını veya işlevini kaybetmiş, kas ve iskelet sisteminde eksiklik, yetersizlik veya fonksiyon kaybı yaşayan kişi ortopedik engelli olarak tanımlanmaktadır (Samav Cantürk, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre ortopedik engelli, doğuştan ya da herhangi bir sağlık sorunu veya kaza sonucu, kas, iskelet ve sinir sisteminde sorun oluşması ve buna bağlı olarak gündelik yaşam ve aktivitelerini gerçekleştiremeyecek derecede fiziksel yetersizliğe sahip olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Kas bozuklukları ve zayıflıkları, eklem bozuklukları, iskelet bozuklukları, sinir sistemindeki bozukluklar, işlev kayıpları, yetersizlikler ve devimsel bozukluklar bu gruba girmektedir (WHO, 2014 aktaran Öztürk 2011). Kişinin el, kol, bacak ve omurgasında meydana gelen eksiklik veya fazlalık, kısalık, felç ve kemik hastalıkları da tanımlanabilmektedir. Doğum öncesinde veya esnasında olabileceği gibi, yüksekten düşme ve iş esnasında yaşanan kazalar da ortopedik engelliğe neden olabilmektedir (Besiri, 2009,s. 358).

2.3.2. Görme Engeli

Nüfus ve Konut Araştırması'nın verilerine göre, ülkemizdeki görme engelli bireylerin oranı %1.4'tür. Türkiye Sağlık Araştırması'na göre ise, 2019 yılında %5,8 olarak belirlenmiştir. Ulusal Engelli Veri Sistemi 2020 verilerine göre ise, Türkiye'deki

görme engelli bireylerin oranı %4.7'dir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Görme engeli, en genel tabiriyle görme yetisini kullanamama veya kullanmakta zorluk çekme hali olarak tanımlanabilmektedir (Tekkurşun Demir ve İlhan, 2019,s.158). Çakmak (2011)'e göre, görme engeli çeşitli sebeplerle gözün dokusunda veya yapısında oluşan zedelenmeler sonucu, gözün görme yetisini yerine getirememesidir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre görme engelli, bir veya iki gözünde kısmi veya tam olarak yeti kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. Görme kaybı olanlarla birlikte, renk körlüğü ve gece körlüğü olan, göz protezi kullanan bireyler de bu gruba girmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu, 2010). Bailey ve Wning (1994)'e göre, görme engeli bireylerin zihinsel ve sosyal gelişimlerini, öğrenme süreçlerini ve günlük yaşama aktif katılımlarını olumsuz etkileyebilecek bir engeldir.

2.3.3. İşitme Engeli

İşitme engelli bireylerin oranı, 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması'nın verilerine göre %1.1'dir. 2019 yılında yapılan Türkiye Sağlık Araştırması'na göre ise, bu oran %4.4 olarak belirlenmiştir. Ulusal Engelli Veri Sistemi 2020 verilerine göre, Türkiye'deki işitme engelli kişilerin oranı %3.8'dir (Engelli ve Yaşlı Genel Hizmetleri Müdürlüğü, 2023). İşitme engeli olan bireylerin, duyma yetisi eksik gelişmiş veya hiç gelişmemiştir . Doğuştan itibaren olabileceği gibi kaza ve travma sonucu da oluşabilmektedir (Eralan, 2021, s.5).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre işitme engelli, bir veya iki kulağında kısmi veya tam olarak yeti kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. İşitme cihazı kullanan kişiler de bu gruba girmektedir. (ASHB ve diğeri, 2010). İşitme kaybı, sesleri duyma ve anlamada kısmen veya tamamen problem olmasıdır (Çelik, 2021, s.7).

2.3.4. Zihinsel Engel

2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması'na göre, ülkemizdeki zihinsel engelli bireylerin oranı %2 'dir. Türkiye Sağlık Araştırması'na göre ise bu oran % 5.4'tür. Ulusal Engelli Veri Sistemi 2020 verilerine göre, Türkiye'deki zihinsel engelli bireylerin oranı %5.8'dir. Zeka, zihnin birçok işlev ve bileşeninin uyumlu çalışmasıyla oluşan yeteneklerin bütünüdür (Ahmetoğlu, 2004, s.4). Bilir (1986, s.274)'e göre,

zihin algılama, bellek, düşünme, anlama, öğrenme gibi birçok işlevi bulunmaktadır. Dolayısıyla zihinsel engel, zihinsel işlevlerin önemli ölçüde sağlanamaması veya ortalamanın altında olması; kişinin, öz bakım, sosyal yaşam, iletişim becerileri, akademik başarı vb. birçok alanda sınırlılığın olması olarak tanımlanabilir (Aykara, 2015, s.10). Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) vb. bu gruba girmektedir.

2.3.5. Dil ve Konuşma Engeli

Nüfus ve Konut Araştırması'na göre, konuşmakta güçlük çekenlerin oranı %0.7'dir. Ulusal Engelli Veri Sisteminde ise bu oran, %1.49 oranındadır. Konuşma akıcılığında, hızında, ifadesinde ve sesinde bozukluk olan veya hiç konuşamayan bireyler, dil ve konuşma engeline sahiptir (Öztürk, 2011,s.19). İşitme engeli olmayıp konuşamayanlar, konuşmaya yardımcı alet kullananlar, kekemeler, gırtlığı alınmış kişiler, afazi, dil-dudak-damak- çene yapısında bozukluk olan kişiler bu gruba girmektedir (ASHB ve diğeri, 2010).

2.3.6. Süreğen Hastalık

Bireyin yaşam kalitesini ve işlevlerini olumsuz etkileyen, sürekli olarak bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Kan hastalıkları, solunum sistemi, hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, idrar yolları ve üreme yolları hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, endokrin ve metabolik hastalıklar, sinir sistemi hastalıkları, kanserler, HIV gibi kronik rahatsızlıklara sahip bireyler bu gruba girmektedir (ASHB ve diğeri, 2010).

2.3.7. Ruhsal ve Duyusal Engel

Zihinsel, bilişsel ve davranışsal olarak, olağan durumdan farklı örüntülere sahip olan kişiler; duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol etmekte, günlük yaşama uyum sağlamada, aktif yaşama katılmada sorunlar yaşayabilmektedir. Depresyon, bipolar, şizofreni gibi ruhsal rahatsızlıklara sahip kişiler bu gruba girmektedir (ASHB ve diğeri, 2010).

2.3.8. Çoklu Engellilik

Engellilik çalışmalarının gelişmesiyle birlikte, sınıflandırmaların boyutu değişmiş ve gelişmiştir. Çoklu engellilik, en genel anlamıyla birden fazla engel türüne sahip olma hali olarak tanımlanabilmektedir .

2.4. Engellilik Modelleri

Engellilik çalışmaları, insan haklarının temel alınmasıyla birlikte gelişme göstermiştir. Engelliliğe dair yapılan çalışmalar, hak odaklı modelde ele alınmaya kadar uzun bir tarihsel süreçten geçmiştir. Toplumların, engelli bireylere bakış açısının ve onlara yönelik sergilenen tutum ve davranışların; devletler tarafından geliştirilen politikaların ve hizmetlerin anlaşılması bakımından, engellilik modellerini açıklamak önem taşımaktadır. Tarihsel süreç de dikkate alındığında bu modeller; ahlaki model, tıbbi model ve sosyal modeldir. Bu modellere ek olarak, son yıllarda insan hakları modeli ortaya çıkmıştır.

2.4.1. Ahlaki Model

Engellilikle ilgili ilk model olarak tanımlanabilmektedir. Sachs (2003, aktaran Aykara, 2015) ifadesine göre bu model, engelliliğin ahlaki olarak çökmenin sonucu ortaya çıkan, olumsuz ve şeytani bir durum olarak tanımlanmasıdır. Genel itibariyle insanın içindeki “şeytaniliğin” ve “ahlaksızlığın” dışavurumu olarak tanımlanmıştır (Aykara, 2015, s.12). Şeytanın ve kötü ruhların egemen olmasının bedensel bir karşılığı olarak görülmüşlerdir (Arıkan, 2001). Bu nedenle de engelliler, yıllarca damgalanmaya, ötekileştirilmeye, suçlanmaya ve cezalandırılmaya maruz kalmışlardır.

2.4.2. Tıbbi Model

Engellilikle ilgili çalışmaların birlikte, ahlaki modele tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tıbbi model, medikal model olarak da tanımlanabilmektedir. Tıbbi model, engelli bireyi, yalnızca teşhis konularak ele alınan ve tedavi edilmesi gereken “hasta” olarak değerlendirmektedir (Aykara, 2015, s.12). Bu yaklaşım bireyleri, sağlıklı, normal ve sağlıklı olanlar veya özürlü olanlar olarak sınıflandırmaktadır (Şenyurt Akdağ, Tanay Aksaç, Temur Şimşekcan ve Kara, 2016, s.19). Bu modele göre, engelli bireylerin engelli olmasının sebebi doğrudan kendileridir. Dolayısıyla, tedavi ile “düzelebilir”

bir bakış açısına neden olmaktadır. Bu da engellilikle ilgili politikaların sıg bir perspektifte ele alınmasına ve hizmetler üretilmesine neden olmaktadır.

2.4.3. Sosyal Model

Sosyal model, kendisinden önce ortaya çıkan modellere karşı tepki olarak oluşmuştur. Çünkü sosyal model, hak temelli ve toplumsal kökenli bir yaklaşım benimsemektedir. Sosyal modele göre, engelli bireylerin yaşadıkları sorunların sebebi kendisi değil, toplumdur. Buna göre, engelli bireyleri “dezavantajlı” hale getiren toplumdur. Sosyal model, engelli bireylerin tüm insanlar gibi eşit koşullarda yaşamasını savunmaktadır. Sosyal modele göre, engellilik fiziksel veya bedensel bir sakatlığı değil, toplumun organize oluş hali sonucu ortaya çıkan engellenmişlik durumunu ortaya çıkarmaktadır (Gürdal Ünal, 2011). Sosyal model, kendi içinde biyopsikososyal model, atıf modeli ve kişisel trajedi modeli gibi alt başlıklara da ayrılmaktadır (Burcu, 2020, s.35). Biyopsikososyal, tıbbi modele benzetilse de engelliliğin kavramsallaştırılması bakımından farklılıklar göstermektedir. İsmi de anlaşılacağı üzere, engelliliği biyolojik, psikolojik ve sosyal bağlamda ele almaktadır. Smart ve Smart (2006)’a göre, bu model geniş engelliliği geniş bir yelpazede ele alması sebebiyle elzemdir. Biyopsikososyal model, engelliliği sosyal adalet temasında tartışmaktadır. Bu yönü ile de insan hakları ve sosyal adaleti temel alan bir disiplin olarak sosyal hizmet ile benzerlik göstermektedir. Atıf modeli ise, engelliliği “suçlu” ve “kurban” odaklı söylemlere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında ahlaki modelli eleştiren bir perspektifte olduğu düşünülebilir. Kişisel trajedi modeli, engellilik trajik, olumsuz ve üzücü bir yaşam olarak değerlendirilmektedir. Bu sorunun çözümünü de maddi destekle olabileceğini düşünmektedir (Burcu, 2020, s.36). Oliver (1990) ise, kişisel trajedi modeli üzerinde durarak, engelliliğin bu şekilde ele alınmasını ve postmodern tutumları reddetmektedir.

2.4.4. İnsan Hakları Modeli

İnsan hakları modeli, diğer modellerin tarihsel süreci düşündüğünde yakın zamanda ortaya çıkan bir modeldir. Bu modelin ortaya çıkışı doğrudan Birleşmiş Milletlerin 2006 yılında hazırladığı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS)’ye dayanmaktadır. Sözleşme, evrensel düzeyde engelli ve insan hakları hukuku üzerinde önemli etkileri olmuştur. Sözleşmeyi imzalayan taraf devletlerin çoğunluğu, yasalarını

değerlendirmiş ve sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Engellilik alanına dair önemli bir kazanım olan bu sözleşme, engelli bireyleri yalnızca toplumsal zeminde değerlendirmenin ötesine geçerek; devletlerin engellileri vatandaşı olarak “hak sahibi” olarak değerlendirmelerini sağlamıştır. Degener (2016)’ya göre, bu değişikliğin teorik çerçevesi, engellilik alanında yapılan çalışmalara ve modern anlamda insan hakları hukukunda yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. İnsan hakları modeli, engelli bireylerin farklılıklarına vurgu yapan teorik bir alan sunmaktadır. Bu model, insan haklarında yer alan birinci ve ikinci kuşak hakların benimsenmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü, buna göre insan hakları sivil ve siyasal haklar haricinde sosyal ve kültürel hakları da kapsamaktadır (Attepe Özden, 2020, s.39). İnsan hakları modeli, engelli bireylerin zorlu yaşam hallerinin, sosyal adalet teorilerinin geliştirilmesine önemli katkı sunacağını savunmaktadır. İnsan hakları modeli, engelli bireylerle ilgili önleme ve koruma politikalarıyla birlikte, yaşam kalitesinin artırılması için önerilerde bulunarak alana katkı sağlamaktadır (Degener, 2017).

Engelliliğe dair modeller düşünüldüğünde, hak temelli ve toplumsal bakış açısıyla değerlendirmesi itibariyle sosyal ve insan hakları modellerinin daha etkili olması gerektiği görülmektedir. Sosyal politikaların ve hizmetlerin tasarlanırken, sosyal ve insan hakları modellerini temel alarak yapılandırılması gerekmektedir. Bu nedenle de bu çalışmada, hak temelli yaklaşımlar ele alınarak değerlendirilmiştir.

2.5. Engelliliğe Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Engellilikle ilgili yapılan kuramsal çalışmaların, engelliliğe bakış açısını değerlendirmek için önemi oldukça fazladır. Toplum ve toplumun ürettiği-yeniden ürettiği kurumları anlamak ve yaklaşımlarını açıklamak için sosyolojik gözlemler önem taşımaktadır. Engelliliği tek bir boyutta değerlendirmek mümkün olamayacağı gibi aksine; tarihsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal boyutların bütüncül bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Engelliliğe dair temel yaklaşımlar, yapısal işlevselci, çatışmacı ve sembolik etkileşimci kuramlar olarak belirlenmiştir (Burcu, 2020, s.45). Özellikle, İkinci Dünya Savaşı gelişen ve değişen toplumsal yapılarla birlikte insan hakları ve sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmış; bu engellilik alanına da yansımıştır. Dolayısıyla, engellilik alanındaki kuramsal perspektif de gelişmiştir. Önceki dönemlerde ele alınan

yaklaşımlara sosyal inşacı, postyapısalcı ve postmodern, feminist perspektifler eklenmiştir.

2.5.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşımda Engellilik

Yapısal-işlevselci kurama göre toplum, büyük parçalardan oluşmaktadır. Her parçanın kendine özgü bir işlevi bulunmaktadır ve tüm parçaların işlevlerin bir bütün olarak işleyebilmesi için hepsinin var olması gerekmektedir (Bahar, 2009, s. 14). Kongar (2017)'a göre, yapısal işlevselci yaklaşımlar, büyük ölçüdeki kuramlara tepki olarak ortaya çıkan orta ölçekli kuramların öncülüğünü yapmaktadır. Bu kuramları geliştirenler, toplumu büyük ölçekli şekilde ele aldıkları için toplumsal sorunları değerlendirirken daha az başarılı oldukları kanaatinde. Bu modelin odağında, toplumu oluşturan sistemler ve onların içinde yer alan alt sistemler yer almaktadır (Tekindal, 2018).

Yapısal-işlevselci yaklaşımın önemli temsilcilerinden Durkheim (1964)'a göre, toplum endüstrileşmemiş ve endüstri sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır; bu toplumlar etkileşimlerini mekanik ve organik bağlarla sürdürmektedir. Endüstri öncesi toplumlarda, mekanik dayanışma hakimken; endüstri sonrası toplumlarda organik dayanışma yaygındır. Mekanik dayanışmada, işlerin bir arada ve toplu şekilde yapılması söz konusu iken; organik dayanışmada iş bölümü ve dağılımları söz konusudur. Organik dayanışma, sanayileşme ile birlikte geliştiği için uzmanlaşma ve bireyselleşme ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede düşünüldüğünde engelli bireylerin, toplumdaki konumları ve rolleri gereği, toplumdan ayrı hale getirilmesi yapısal-işlevselci yaklaşım açısından önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur (Bal,2021).

Topliss (1982)'e göre, engelli bireyler toplumda kaçınılmaz bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Topliss, toplumda genel anlamıyla bir başarı ve bağımsızlığın hakim olduğunu; engelli bireylere yönelik ise, etiketleme kültürü ve olumsuz bakış açısının olduğunu söylemektedir. Toplum ve onu oluşturan unsurlarının birbiriyle ilişki içinde olduğunu savunan ve kendine özgür bir sistemi ve işleyişi olduğunu ileri süren yapısal-işlevselci yaklaşıma göre, önemli olan sistemin işleyişinin bozulmamasıdır. Bu çerçevede düşünüldüğünde yapısal-işlevselci yaklaşımda engellilik ve engelli bireyler, makro boyutta kurumlar, işlevler, değerler, roller, statüler, görev ve sorumluluklar bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda engelli olmayanların, engelli bireylere yönelik olumsuz bakış açısı sosyal düzenlemelerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Engelli olmayanların hakim çoğunluğuyla şekillenen toplumu oluşturan kurumlarda (aile, eğitim, sağlık vb.) birtakım sosyal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal düzenlemelerin yapılmamış olması halinde Topliss (1982)'in belirttiği gibi, engelli bireyler için olumsuz bir yaşam düzeni oluşacaktır.

Yapısal-işlevselci kuramın bir diğer önemli temsilcilerinden Parsons (1951)'a göre, sistemin düzenli işlemesi için sorunun giderilmesi ve farklı birimlere çeşitli işlevler yüklenmesi gerekmektedir. Parsons, hastalık ve hastalıkla ilgili durumları tartışmıştır. “Normal” durumu iyi olarak tanımlayıp; hasta olmayı “normallikten sapma” olarak ele almıştır. Parsons’a göre engelli ve hasta olanlar, modern endüstriyel toplumların işleyen yapılarına aykırı bir olgu olarak uyum gösteremeyen olarak toplumsal sistemin işleyişini tehdit edici bir durum oluştururlar. Buna göre, bir hastalık rolünü alan insanların ahlaki ve toplumsal düzen içerisinde sistemin düzenlenmesine neden olmaktadır. Hastalık ve engellilik rolü ayrıcalık ve yükümlülüklerden meydana gelmektedir. Parsons ve onu takip eden sosyologların yaklaşımı, daha çok tıbbi modelde kalmışken; sosyal modelin gelişmesi yapısal-işlevselci yaklaşıma yeni alanlar kazandırmıştır.

Yapısal-işlevselciliğin alt modellerinden, işlevselci-çevreci ya da ekolojik model yeni perspektiflerden birisidir. Bu yaklaşıma doğrultusunda salt olarak “patoloji” veya “bozukluk” olarak bakmak, damgalanmayı, ayrımcılığı ve ötekileştirilmeyi arttırmaktadır. Engelli bireylere, damgalanmış ve tıbbileştirilmiş kategoriden uzaklaşarak bütüncül perspektifte değerlendirmek olumsuz tutum ve davranışları azaltacaktır (Burcu, 2020, s.49).

2.5.2. Çatışmacı Yaklaşımda Engellilik

Yapısal- işlevselci paradigmanın aksine çatışmacı yaklaşım, toplumdaki eşitsizlikleri temel almaktadır. Toplumu, çatışma alanı ve üretilen eşitsizlikler üzerinden açıklamaktadır. Çatışma kuramı, sosyal eşitsizliklere vurgu yaparak; toplumdaki üretim biçimlerini, kurumları ve sistemleri “eşitsizlikler” üzerinden açıklamaktadır (Bahar, 2009, s.16). Çatışmacı yaklaşım, toplumu cinsiyet, ırk, sınıf, yaş gibi konular arasındaki eşitsizlikleri, toplumdaki bir “çatışma” alanı olarak görür ve bireylerin ekonomik sistem içinde oluşan yapılar güç ilişkileri, kaynak tüketimi çerçevesinde engellendiklerini savunmaktadır. Kaynaklara erişimin kısıtlanması, güç odakları,

adaletsizlikler eşitsizlikleri arttırır ve çatışmalara neden olmaktadır (Burcu, 2020, s.50).

Engels ve Marx, bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden olup; Marksist bir bakış açısına sahiptirler. Çatışmacı yaklaşıma göre, tarihsel süreçte engelli bireyler ve sorunları tartışılırken maddi ögeler olarak değerlendirilmişlerdir. Marksist bakış açısına göre, engelli bireylerin önemi ve anlamı ihmal edilmiştir. Çatışmacı kuramcılara göre, Sanayi Devrimi sonrası şehirleşme süreçleri sonucunda işçi sınıfı doğmuştur. Feodal toplumdaki tarımsal üretim, anlayışı yerini yeni bir iş sektörüne bırakmış; iş talepleri ve yapma biçimleri değişime uğramıştır. Marx ve Engels'e göre, nüfusun büyük bir çoğunluğu artan iş taleplerini karşılamak üzere ayrılmıştır. Artan bu taleplerde insanlar, çalışma şartlarının kötü olmasından dolayı çeşitli hastalıklar ve sorunlarla karşılaşmışlardır. Daha çok fabrika şartlarının işçilerde neden olduğu sakatlıklardan üzerinden bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Marx ve Engels, kapitalizm tanımında hem engellilik kavramını hem engelli bireyleri “normal” bir işçinin negatif yansıması olarak ele almışlardır (Burcu, 2020, s.50).

Güncel Marksist yaklaşımlarda, engellilik daha çok gündeme alınmış; salt fabrikada çalışan işçilerin özelinde bir değerlendirme yapılmamıştır. Modern çatışmacı kuramcılar engelliliği, daha çok kapitalizm ekseninde ele almışlardır. Gramsci (1971), “engellilik” ve “bağımlılığı” endüstriyel kapitalizmin doğal sonucu olarak ele almıştır. Birçok düşünüre göre de, Batı kapitalizmin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çatışmacı kuramın belli alanlarda sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Abberley (1998)'e göre, tarih içinde çatışmacı kuram engelliliği iki ana başlıkta incelemiştir. İlki engelliliğin sosyal olarak üretimi, diğer ise engelliliğin bugün taşıdığı anlamdır. Tarihsel süreçte engellilik, istenmeyen bir durum olarak ele alınmış ve genetikçi-tıbbi bir modelde yaklaşılmıştır. Çatışmacı kuramcılar, engelliliği daha çok sosyal olarak değil; engel durumu ve tedavisi üzerinde durmuşlardır. Abberley (1998) bunun salt kapitalizm ilişkisini sorgulamaktan kaynaklandığını, “insan” olmaktan öte üretim ilişkilerinin gündemde olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Çatışmacı yaklaşımın, özgürlük ve bağımsızlık kavramlarını odak noktası haline getirerek, engelli bireylerin üretim sürecine katılamamalarının bir “yabancılaşmaya” neden olabileceği ve insan doğasından uzaklaşabileceği savunulmuştur (Bal, 2021). Çatışmacı kuram, toplumsal eşitsizlik zemini ve Sanayi Devrimi sonrası yaşanan işçi

ve sakatlık durumu ile ilgili geliştirdiği sylemler üzerinden nemliiyken; engelliliğe dair perspektifin sınırlı kaldığı bir gerçeğini ortaya koymaktadır.

2.5.3. Sembolik-Etkileşimci Yaklaşımda Engellilik

Sembolik-etkileşimci perspektif, insanların tekrar eden anlamlı etkileşimler sonucunda toplumu yarattığını ve insan davranışlarının bu yolla açıklanabileceğini savunan bir kuramsal çerçevedir (Erdem, 2020). Bu yaklaşım, toplumsal etkileşim ve sorunlara odaklanan, bireylerin öznel deneyimlerine vurgu yapmakla birlikte, davranışın objektif yönlerini de açıklamaya çalışan bir kuramdır. Cooley, Blumer, Mead gibi kuramcıların davranış ve benlik üzerine yaptığı çalışmalar, perspektifin gelişmesine katkı sağlamıştır (Yikebali, 2018).

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, toplum etkileşimden oluşur ve bireyler semboller ve işaretler aracılığıyla bir etkileşim süreci yürütmektedir. Sosyal sorunların kökeninde belirli davranışlar ve olaylar bulunmaktadır (Burcu, 2020, s.53). Bu yaklaşımın engellilik alanında getirdiği önemli noktalar sapma ve etiketleme konuları olmuştur. Engelli bireyler, engellerinden dolayı etiketlenmiş; bu etiketlere tepki gösterdikleri için yeniden etiketlenerek toplumsal bir sapmaya neden olmuşlardır. Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, engelli bireyler toplumsal yaşantı içerisinde ve kurumlarda tarih boyunca birçok etiketlenmeye maruz kalmışlardır. Bu etiketlenmeler, toplumsal bir baskının oluşmasına neden olmuştur (Bal, 2021). Burcu (2020)'ye göre, toplumda engelli bireyler engelli olmayan bireyler tarafından bir etiketlemeye maruz kalmaktadır. Bunun sonucunda ise engelli bireyler, toplumda ikinci sınıf bir konumda yer almasına neden olmaktadır.

2.5.4. Sosyal İnşacı Yaklaşımda Engellilik

Sembolik etkileşimci kuram, modern toplumu ve ilişkiler açıklarken benlik kavramını vurgulamıştır. Etnometodolojik ve sembolik etkileşimci yaklaşımlar için kimlik, benliğin bir yansımasıdır. Sosyal inşacı yaklaşım, sembolik etkileşimciliğin benlik kavramını geliştirerek; sosyal gerçekliğin içinde ele almıştır. Sosyal inşacılar göre kimlik, gerçekliğin inşa edilmiş biçimlerinden birisidir (Alpman, 2018).

Sosyal inşacı yaklaşım, sosyal olgular ve problemlerin inşa edilme ve anlaşılma süreçleri ile ilgilenmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal problemlerin sebeplerini tartışmaktan ziyade; nasıl geliştiği ve isimlendirildiğiyle ilgilenmektedir (Jamrozik ve

Nocella, 1998). Burcu (2010, s.72)’ya göre, sosyal inşacı yaklaşımın en önemli katkısı, engellilik modellerinden olan sosyal modeli beslemesidir. Özellikle, İngiltere’de engellilik alanında yapılan çalışmaların gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur. Engellilik alanında son yıllarda yapılan çalışmaların, toplumun engellilere yönelik tepkileri ve engelliliğin sosyal inşası odak noktası haline gelmiştir. Bu çalışmalar, toplumda engelliğin nasıl tanımlandığı ve engelli bireylere yönelik tepkinin nasıl inşa edildiği ile ilgilenmektedir (Sherry, 1997).

Sosyal inşacı yaklaşımda, engellilik varsayımlarının ortak düşünce, duygu ve pratikler aracılığıyla nasıl inşa edildiği önem taşımaktadır. Bu bağlamda, engellilik açıklanırken eğitime vurgu yapılmaktadır. Eğitimin, sosyal inşa sürecinde önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir (Barton, 1996, s.61). Özellikle engelliliğin açıklanmasında, bedenin sosyal olarak inşa edildiğini kabul etmek elzemdir. Sosyal davranış, tutumlar ve kurumlar beden gerçekliğinin belirlenmesinde biyolojik gerçeklerden daha çok etkilidir. Tüm bu etkiler, dil ve söylem üzerinden etkisini sürdürmektedir. Özellikle “zayıf” ve “güçlü” gibi kavramlar, toplumun engelliğe dair yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymaktadır (Burcu, 2020, s.59). Sosyal inşacı model, engelliliği sosyo-politik bir zeminde ele almaktadır. Engellilik, sosyal, kültürel, psikolojik ve biyolojik birçok unsurun oluşturduğu karmaşık bir olgudur. Engelliliği, salt bireysel veya salt toplumsal değil; birey-engelli- çevre- toplum arasındaki etkileşimin sonucu olarak düşünmek gerektiğini savunmaktadır (Burcu, 2007).

2.5.5. Postyapısalcı ve Postmodern Yaklaşımda Engellilik

Postmodernizm, modernizm sonrası dönemi ifade etmek için kullanılmaktadır. Postmodernizm ile ilgili tartışmalar, güzel sanatlar alanında başlamış; daha sonra toplumsal alanda da kuramsal çalışmalar yapılmıştır (Şişman, 1996). Postmodernizm, 18.yy. itibariyle baskın olan “akılcılık” ve “nedensellik” ile mücadele etmiştir (Burcu, 2020, s.65). Postmodernizm tartışmaları yürütülürken, yapısalcılık ve post yapısalcılık gibi kavramlara da sıklıkla yer verilmiştir. Yapısal- işlevselci yaklaşımlar, modernite döneminde toplumu açıklamak için kullanılan etkili kuramlar arasındadır. Postyapısalcılık ise, esas olarak yapısalcılığı eleştirmiş ve nedensellik, anlam, akılcılık, doğruluk gibi kavramları tartışmaya açmıştır (Şişman, 1996).

Corker (1998, s.223)’a göre, postmodernist yaklaşım Batı kültüründe hakim olan paradigmaları reddeder ve bunu yaparken bazı temel yapıları kullanmaktadır.

Postmodernizme göre, bu temel yapılar, birbirini büyük yapılar ve teorilerle açıklamaktadır. Bu anlamda engellilikte postmodern sosyal model söylemi, engelli bireysel bir açıdan yaklaşmayı reddetmektedir. Postmodernist ilkeler, insani bilimlerin çağdaş sorunlarıyla ilgilenmektedir. Postmodern dünyada baskın olan, “bireycilik” ve “çoğulculuk” kavramları engellilik alanında kaygı ile karşılanmıştır (Burcu, 2020, s.66). Bal (2021)’a göre, engelli bireylerin bulunduğu bir toplum yapısında çoğunluk olma düşüncesi nedeniyle toplumda baskın bir grup vardır ve bu baskı toplumda engelli bir başka grubun oluşmasına neden olmuştur.

Postyapısal yaklaşımın, dil teorisi ve karşıtlıklar üzerinde durduğu görülmektedir. Bu karşıtlıklar birbiri içerisinde bir “yapı sökümü” yaratmaktadır (Uzun, 2022). Bu nedenle de postyapısalcı yaklaşımın, dil, söylem ve anlam üzerinde çalışmaları mevcuttur. Postmodern yaklaşımın belirttiği üzere, engelli bireyler baskı ile bir engelli toplumu oluşturmuş; postyapısalcı yaklaşımın dil, söylem ve anlam gücünü kullanarak baskıyı reddetmiş ve bir mücadele alanı oluşturmuşlardır (Bal, 2021).

2.5.6. Feminist Yaklaşımlarda Engellilik

Feminizm kelimesi, Latince “femina” kelimesinden türetilmiş ve kadın anlamına gelmektedir (Uğurlu, 2022, s.21). Feminizm, kadın ve erkek eşitliğini savunan, erkek egemen dünyanın sonlanmasını ve kadınların eşit yaşam mücadelesini anlatan politik bir akımdır (Arat, 2017, s.21). Feminist yaklaşım, toplumsal inanışların, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin, yaşamın her alanında ataerkil bir düzen içinde insanların hayatlarını nasıl etkilediğini anlatmaktadır (Tunç, 2013). Feminist kuramın tarihsel sürecini ve yaklaşımlarını, Donovan (2014) aydınlanmacı kültürel feminizm, Marksist feminizm, Freudculuk, liberal feminizm, varoluşçu feminizm ve radikal feminizm olarak sınıflandırmıştır. Feminizm de, dönemsel gelişmelerden ve akımlardan azade olmadığı için kendi içinde farklı perspektifler geliştirmiş; fakat özünde temel bir mücadele alanını konu almıştır (Bora, 2021). Feminist yaklaşımın çalışma odağı, uygulama modellerinde detaylı olarak ele alınacaktır.

Feminist yaklaşım, diğer kuramsal perspektiflerin haricinde çok net bir şekilde engelli kadınlar ve onların bedenleriyle ilgilenmiş; ataerkil düzende engelli kadın olmanın ne olduğunu tartışmaya almışlardır. Bu yaklaşımın, engelli kadınlara odaklanmasının sebebi, “engelli kadın olma” halinin, engeli bulunmayan kadınlara göre daha farklı yaşam deneyimlerine sahip olmalarıdır (Burcu, 2020, s.69).Feminist perspektifte,

kültürel bir ürün olarak kimlik ve özneliliğin sorgulanmasıyla birlikte, politik bir tutum olarak engelli kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Engelliliğin, azınlık olmasının doğal bir politik tavır sonucu olarak; bunun “eksiklik” değil, “farklılık” olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu yaklaşım engelliliği, bedenin sosyal inşa süreci sonucu oluştuğunu savunmaktadır (Thomsan, 1997). Bu nedenle de feminist yaklaşım, ilk olarak tıbbi modele karşı çıkmıştır. Çünkü tıbbi modelde, engellileri zayıf, güçsüz ve düzeltilmesi gereken olarak görülmesi sebebiyle; ataerkil düzenin kadınlara uyguladığı politika benzerdir. Sosyal modelin kabullerinin feminist yaklaşımla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Engellilik alanına geniş bir perspektif getiren feminist yaklaşım, bu alandaki bakış açısı nedeniyle önem taşımaktadır.

2.6. Toplumsal Cinsiyet Kavramı, Roller ve Kuramları

2.6.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Feminist teorilerin, alana sunduğu en önemli kavramsal çerçevelerden biri toplumsal cinsiyet kavramıdır. 1970’li yıllarda feminist hareketin politik söylemi güçlendirmesiyle, kadınlık ve erkeklik normlarını sosyal anlamda tartışılmasına yol açmıştır (Yıldız Yazıcıoğlu, 2023a). Genel bir tanım itibarıyla cinsiyet (sex), üreme sistemini yani biyolojik yönünü ifade etmektedir (Saraç, 2013). Toplumsal cinsiyet kavramı ise, “gender” kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Kadın ve erkeklere yüklenen rol ve sorumlulukların, zaman, kültür, coğrafyaya göre farklılık gösterdiğini anlatan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, toplumsal yaşam içerisindeki kadın ve erkek rollerini, sosyal konumları, ekonomik ve politik güçleri yansıtmakta ve etkilemektedir (Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, 2021, s.14).

Toplumsal cinsiyetle ilgili tartışmalar, çoğunlukla ikili ilişkiler ve toplum üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aile odağının, çok baskın olmasıyla birlikte toplumsal örgütlenme bağlamı atlanmaktadır. Toplumsal cinsiyetin, yaşamın en ufak halinde bile görmek mümkündür (Connell, 2019, s.180). Heteronormatif sistem, cinsiyeti ikili belirlenimci bir şekilde kadın ve erkek üzerinden açıklamaktadır. Farklılıklar ve bunlar üzerinden oluşturulan her şey kültürel ve sosyal bir olgudur. Toplumsal cinsiyet de bunu açıklayan bir kavram olarak; kültürel yaşamda kadınlık ve erkeklikleri, kadın ve erkek olarak dönüştüren bir kategoridir (Saygılıgil, 2022, s. 9-10). Connell (2019)’a göre,

toplumsal cinsiyet kolektivitelerin, kurumların ve tarihsel süreçlerin özelliği olarak düşünme, önemli bir dönüşümdür.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, 1970'lerden itibaren üç önemli aşama yaşanmıştır. Bunlardan ilki cinsiyet farklılıklarına dikkat çeken aşamadır. İkinci aşama, öğretilen toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya vurgu yapmıştır. Üçüncü aşamada, hayatın her alanındaki tüm sosyal kurumlarda toplumsal cinsiyetin var olduğunu belirtilmesidir. Bununla birlikte sosyal, hukuki, siyasi, ekonomik, kültürel birçok zemin tartışma alanı haline gelmiştir (Ecevit, 2011).

2.6.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Rol kavramı, tiyatro sanatından alınmış bir terimdir. Rol, örgütlü bir toplumsal yapı içerisinde bireyin bulunduğu pozisyonu ve pozisyonla ilgili sorumluluk, görevler ve kuralları anlatmaktadır. Yaşantımız içerisinde, birden fazla role sahip olabiliriz. Doktorluk, öğretmenlik, annelik, babalık, çocuk olma vb. pek çok rol vardır. Kadınlara ve erkeklere, kültür aracılığıyla dayatılan, yapılması beklenen davranışlara da toplumsal cinsiyet rolleri denilmektedir (Vargel Pehlivan, 2017).

Bireylerin, toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri bu roller, kültür, zaman, mekan ve coğrafya özelinde nesilden nesle aktarılır ve kendini yeniden üreterek varlığını sürdürür. Kişinin, var olduğu toplumda kendini kabul ettirebilmesi, onay alması ve aidiyet geliştirmesi için toplumsallaşma süreci kimlik ve cinsiyet aralığıyla inşa edilmektedir. Cinsiyet kalıp yargıları, bu toplumsallaşma sürecinde aktarılmaktadır (Pekel, 2019). Özellikle bebeklik ve çocukluk dönemlerinde, renkler, isimler, oyuncaklar ve ilişkiler aracılığıyla başlayan bu süreç, sosyalleşmenin devam ettiği hayatın bütün alanlarında kendini devam ettirir ve yeniden oluşur.

Ataerkil sistemin, güç eşitsizliği ve hegemonyası ile daha çok kadınlar üzerinde bir sömürü düzeni yarattığı görülmektedir. Fakat toplumsal cinsiyet rollerini, salt olarak kadınların üzerindeki baskı ve tahakküm olarak yorumlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklere de çeşitli zorunlulukları mecburi kılmaktadır. Doğrudan bu rollere uymayan erkekler de ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Toplumun büyük bir kesiminden erkeklerin zeki, güçlü, yönetici, rasyonel ve saldırgan olmaları beklenmektedir (Bora, 2008). Bu doğrudan erkeklerin, değil erkeklerin de ötesinde ataerkil sistemi ve erkeklik kavramını beslemektedir. Bu

nedenle, bu tez çalışmasında kadınlarla çalışma pratiği geliştirilmesi sebebiyle, daha çok kadınlar üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri ele alınmıştır.

Feminist alan ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ilk dönemlerde daha çok kadın çalışmaları alanında eleştiriler getirdikleri için, “erkeklik” ile ilgili yapılan çalışmalar sonraki dönemlerde artmıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinden detaylandırıldığı çalışmalar literatürde daha fazla mevcuttur. Oppong ve Abu (1985), en detaylı ve kabul gören çalışmayı literatüre kazandırmıştır. Oppong ve Abu, toplumsal cinsiyet rollerini, yedi başlıkta toplamış ve şu şekilde açıklamıştır:

- **Annelik Rolü:** Kadınların, çocukları yetiştirmesi, topluma hazırlaması ve kazandırması beklenmektedir. Aile içi veya dışında, çocuk bakımı döngüsel bir şekilde sürdürülse de, kadınların asıl görev sahibi olduğu düşünülmektedir.
- **Ev Kadınlığı Rolü:** Bir önceki role benzer şekilde, çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklar paralel ve tek bir tarafa ait olarak düşünülmektedir. Kadınlar, evli olmasalar bile kök ailelerinde de ev içi sorumluluklardan muaf değildir. Benzer bir durum çalışan kadınlar, için de söz konusudur. Her koşulda farklı kimlik ve rollere sahip olunsu da, ev kadınlığı rolü de sabit olarak düşünülmektedir.
- **Eşlik Rolü:** Toplum tarafından, kadınların eşlerini rahat ettirmeleri, isteklerini yerine getirmeleri ve sadık olmaları beklenmektedir. Bu rolün, salt kadınlık müessesine tabi olduğu çift taraflı olan “eşlilik” halinden, erkeklerin muaf tutulduğu görülmektedir.
- **Akrabalık Rolü:** Kadınlara atfedilen organizasyon, duygusal olma ve birleştirici olma hallerine dayanılarak; çeşitli akrabalık hallerinin getirdiği rolleri kadınların yapması beklenmektedir. Bu noktaya kadar yapılan tüm rol tanımları, geleneksel odakta, kadını ev-çocuk-aile üçgenine hapseden bir sistemdir.
- **Topluluk Rolü:** Kadının aile-ev-çocuk üçgeni dışındaki rollerinden birisidir. Bu rol kadınların, diğer rollerini aksatmadan toplumsal olarak da varlıklarını sürdürmelerini beklemektedir.
- **Mesleki Rol:** Bu rol, daha çok kadınların çalışma yaşamına katılmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır. Ev kadınlığı, bir iş gücü ve emek olarak görülmediği

için, buradaki ana odak “gelir getirici” bir işte çalışmanın var olması beklenmektedir.

- **Birey Olma Rolü:** Bireyin, kendini geliştirmesi ve gerçekleştirmesi için yapması gereken sosyal ilişkiler rolüdür.

Oppong ve Abu’nun yedi temel rolleri düşünüldüğünde, topluluk, mesleki ve birey olma rollerinin modernite ile dile getirildiğini; diğer rollerin geleneksel bir yapıda olduğu fakat hala varlığını sürdürdüğü ve yeniden üretildiği görülmektedir. Kadınlardan, bu rollerin hepsinin yapılması beklenmektedir. Tüm rollerin yapılmaması hali bir “eksiklik” olarak değerlendirilmekte ve eksiklikler “kadınlık krizlerine” neden olmaktadır. Bu söylemin arka planında rollere uymayan, “normal” sayılmayan kadınlar, ötekileştirilmeye maruz kalmaktadır. Kadınların maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılığın temelinde, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yatmaktadır.

2.6.3. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

2.6.3.1. Biyolojik Kuram

Biyolojik perspektifteki kuramlar, kadınlar ve erkekler arasındaki davranış farklılıklarını, cinsiyetler arasındaki psikolojik, biyolojik ve fiziksel farklılıklara dayanarak açıklamaktadır. Bu kuram daha çok gelişimsel dönemdeki beden ve vücut özellikleri ile ilgilenmektedir. Biyolog ve hekimler, tarih boyunca kadın ve erkeklerin biyolojik farklılıklarına yönelik açıklamalar getirmiştir. Tüm bu açıklamalar, toplumsal temelli bir kabulün sonucudur. Anneliğin beynin bir bölgesinde yer alan hormondan kaynaklanan bir içgüdü olduğu; doktor, mühendis olma gibi işlerde erkeklerin hormonlarından dolayı daha iyi yapabileceklerini öne süren yaklaşım uzun yıllar hakim olmuştur (Vargel Pehlivan, 2017).

Günümüzde feminist hareketin güçlenmesiyle bu tip stereotipler zayıflamış olsa da, bu tarz kabullere inanan ve savunan insanlar hala mevcuttur. Kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar, salt olarak biyolojiktir düşüncesi hakimdir. Bu biyolojik farklılıklar, toplumsal olarak içselleştirildiği için normal ve olağan kabul edilmektedir (İmançer, 2006). Cinsiyet farklılığının, biyolojik kökene bağlanması erkek egemen dünyanın üstünlüğünü kabul etmektedir. Bu da cinsiyet eşitsizliğini, derinleştirmekte ve ayrımcılığı arttırmaktadır.

2.6.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, davranışçı kuramların katı olana deneysel yaklaşımlarının ve insan davranışlarını tam olarak açıklayamamasından dolayı geliştirilmiş bir kuramdır. Sosyal öğrenme teorisyenleri, bireylerin nasıl öğrendiklerini açıklamaya çalışmışlardır (Bayrakçı, 2007). Bandura, bu kuramı öğrenmenin sosyal etkilerini açıklamak için geliştirmiş ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi için kullanılmıştır .

Çocukların, cinsiyet rollerine uygun olan veya olmayan davranışlarının ödül-cezalandırma yoluyla pekiştirilmesini ve öğrenilmesini anlatır. Öğrenilen davranışlar, nesilden nesle aktarılır ve roller böylece sürdürülmüş olur. Çocukların, biyolojik olarak kendine benzeyeni taklit ettiğini savunmaktadır (Özgür, 2010). Bu kurama göre, örnek alma davranışı çok belirgindir. Bu kurama göre, özellikle toplumsal kabullerin çok baskın olduğu kültürlerde, cinsiyet rolleri çok belirgin ve katıdır. Anne ve babanın sergilediği, kadın-erkek olma halinin baskınlığına göre, çocuğun davranışı şekillenmektedir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, bu rol süreçlerinde toplumsal kabule uygun öğrenme yaşamayan ve bu davranışı sürdürmeyen çocuklar zorbalığa ve ayrımcılığa maruz kalmakta; yetişkinlik dönemlerinde de bu olumsuz tutum ve davranışlarının sürdüğü düşünülmektedir.

2.6.3.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişim kuramına göre, cinsiyet ayrımlarını öğrenme, bilişsel süreçlerin evrensel ilerlemesiyle olmaktadır. Çocukluk döneminde, ilk önce kendi cinsel kimliğini, daha sonra çevrendeki diğer kimlikler öğrenilmektedir. Çocuklar, ilk önce insanların ikili cinsiyet sistemi (kadın-erkek) ayrımını öğrenir ve kendi cinsel kimliğini anlar, daha sonra ayırt edici özellikleri keşfetmesi şeklinde ilerlemektedir. Daha sonra benzer cinsiyete sahip kişilerin davranışlarını kendine göre uyarlar (Çıtak, 2008).

Bilişsel yaklaşıma göre, insan zihninin tutarlı bir gelişim sürecine ihtiyacı bulunmaktadır. Dolayısıyla kız ve oğlan çocukları, gelişimleri ve toplumsal öğretilere uyumlu ve tutarlı olarak toplumsallaşma sürecini tamamlamak istemektedirler. Özellikle kimlik ve benlik oluşumunun bu doğrultuda inşa edilmesi, gelişim süreci tamamlanmasına yardımcı olur. Bu, kimliklenme sürecinin doğal bir sonucudur (Vargel Pehlivan, 2017).

2.6.3.4. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı, bilişsel gelişim ve sosyal öğrenme kuramlarının ortak bir paydada birleşmiş şeklidir. Özellikle ayrıştırılmış cinsiyet hallerinin, çocukların kimliklerini oluşturmalarına katkı sağladığını ve kadınlık-erkeklik üzerinden kodlama yapılmasının doğal olduğunu kabul etmektedir (Vargel Pehlivan, 2017).

Şema yaklaşımı ile benzer bir perspektif olduğu düşünülürse; toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre, öğrenme sürecinde çocuklar cinsiyet şemaları geliştirirler ve oluşturulan şemalar cinsiyet özelliklerini betimler ve güçlendirir. Zihinde oluşan temalarla bilişsel sürecin, öğrenme süreci ile de sosyal modelin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, kız çocuklarına daha narin isimler verilirken, oğlan çocuklarına güçlü isimlerin verilmesi bunu açıklamaktadır. Bu öğretilerin kodlanması sonucunda çocuklar, doğal bir güdülenme ile kendine en yakın şematik özelliği gösteren cinsiyeti seçer ve stereotipleri tekrarlar (Güldü ve Kart Ersoy, 2009).

2.6.3.5. Psikanalitik Kuram

Freud'un görüşlerine dayanan psikanalitik kuram, cinsellik ve cinsiyet kavramını ele alan ilk kuramlardan sayılmaktadır. Freud, cinsellik ve insanlardaki dürtüsel güçler, ihtiyaçları ve istekleri libido kavramı ile açıklamaktadır. Bu kurama göre, libido biyolojik ve toplumsal cinsiyeti kontrol eden bir biyolojik güç niteliğindedir. Freud'a göre, psikososyal gelişim beş evreden oluşmaktadır. Bunlar, oral, anal, fallik, latent ve genital dönemdir. Bu evreler, bebeklikten ergenliğe kadar uzanan süreci anlatmaktadır (Dökmen, 2012). Bu gelişim evrelerinde bireyin psikolojik, cinsel ve biyolojik gelişimi, haz ve doyum üzerinden kendini gerçekleştirir. Bu evrelerin sağlıklı bir şekilde yaşanması, cinsel kimlik edinme sürecinin başarılı olduğunu göstermektedir. Bu da özdeşleşme ve içselleştirme kavramları ile açıklanmaktadır. Bireyin, toplumsal ve psikolojik açıdan uyumlu olması için kendi cinsel kimliğine uygun olması gerekmektedir (Çıtak,2008).

Toplumsal cinsiyeti en temel ve derinlemesine konu alan yaklaşımlardan biri de, daha önce belirtildiği üzere feminist yaklaşımlardır. Engellilik başlığı altında ve uygulama modeli geliştirmesi adına, feminist perspektif daha detaylı olarak bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.7. Engelli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar

Yaşadığımız dünyada, kadın olmanın getirdiği birçok zorluk bulunmaktadır. Kadınların yaşadıkları zorluklar, ataerkil sistemin yaratmış olduğu sorunlardır. Toplumda farklı kimliklere aynı anda sahip olmak çoklu ayrımcılıkları beraberinde getirmektedir. Toplumda kadınlar haricinde, en çok ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kalan gruplar arasında engelliler yer almaktadır (Bal, 2022). Engelliler arasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu zorluklar dolayısıyla en fazla engelli kadınlar zorluk yaşamaktadır (Karataş ve Gökçearslan Çifci, 2010). Engelli kadınlar yaşamları boyunca hem kadın olmaktan hem engelli olmaktan dolayı birçok sorunla mücadele etmektedir (Bal, 2021). Dolayısıyla toplum içinde çoklu ayrımcılığa sahip grupların başında engelli kadınlar yer aldığını görmek mümkündür (Kahraman Güloğlu, 2019). Engellilik, toplum tarafından “damgalayıcı” bir olgu iken; engelli kadın olmak, sosyal açıdan değersizleştirilmeyi arttırmaktadır (Nosek ve diğerleri, 2003 aktaran Eroğlu, 2020).

Engelli kadınlar, toplumdaki en dezavantajlı hale getirilmiş gruplar arasında yer almaktadır. Engeli kadınların yaşam deneyimleri, engeli olan/olmayan erkek ve kadınlara göre farklılıklar göstermektedir (Orhan ve Özkan, 2020). Altuntaş Duman ve Doğanay (2017)’e göre, toplum bireylerden kendi kurallarına ve işleyişine uygun davranmalarını bekler; özellikle engelli kadınların toplumsal rol ve beklentilere uygun davranamaması bir ötekileştirmeye ve toplumsal dışlanmaya sebep olmaktadır.

Toplum, her bir bireyden biyolojik, sosyal ve psikolojik olarak gelişim evrelerine uygun davranmalarını beklemektedir. Her yaşın ve gelişim döneminin belli özellikleri vardır ve toplumun beklediği bunların yerine getirilmesidir. Yaygın olarak kabul edilen gelişim dönemleri; çocukluk evresinde fiziksel gelişim, yürümeyi öğrenme, cinsiyet rollerini öğrenme; ergenlik döneminde bedenindeki değişiklikleri kabul etme, bir mesleğe-evliliğe-aile yaşamına hazırlanma, cinsiyet rollerini gerçekleştirme; gençlik döneminde aile kurma, çalışma, çocuk sahibi olma; orta ve ileri yaşlılık döneminde aktif yurttaşlık, deneyimleri aktarma, daha sakin bir yaşam sürmesi beklenir (Gander ve Gardiner, 2001). Engelli kadınlardan da, bu gelişim evrelerinde yer alan sosyal, psikolojik ve biyolojik görevlere uygun olarak davranması beklenir. Engelli kadınların da gelişim evreleri engeli olmayan kişilerden farklı değildir. Engelli

kadınlar da, engeli olmayan kadınlar gibi ev içi roller, beden güzelliği, cinsel-uyarıcı özellikte olma vb. birçok rol beklenmektedir(İçağasıoğlu Çoban, 2003).

Engelli kadınların yaşadıkları sorunlar, zaman, kültür, mekan ve topluma göre değişiklikler göstermektedir (Karataş ve Gökçearslan Çıfci, 2010). Bununla birlikte yaşadıkları sorunların temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği olması sebebiyle Boylan (1991), engelli kadınların yaşadıkları sorunları şu şekilde sıralamıştır:

- **Toplumsal olumsuz tutumlar:** Engelli kadınlar, hem engelli hem kadın olmaktan dolayı yaşamları boyunca toplumun neden olduğu sorunlarla mücadele etmektedir. Özellikle toplumda var olduklarını gösterme, kabul görme ve onay konusunda ciddi anlamda sorunlar yaşamaktadır (Orhan ve Özkan, 2020). Toplumun bu tutumları, toplumsal alanın var olduğu tüm kurumlarda engelli kadınların yaşadıkları sorunların temeli olarak sayılabilmektedir.
- **İşsizlik:** Engelli bireyler, genel anlamda istihdam alanında sorun yaşamaktadırlar. Toplumun engellilerin, bağımsız bir birey olduğuna dair kabulü maalesef bulunmamaktadır. Özellikle engelli kadınların, kendilerini geliştirecek ve toplumla bütünleşmesini sağlayacak yaşamsal faaliyetlerinin kısıtlanması eğitim almalarına, meslek sahibi olmalarını ve çalışmalarını engellemektedir. İşverenler, engelli bireyleri istihdam etmeme üzerine bir politika uygulamakta; eğitime ve istihdama erişemeyenler arasında da engelli kadınların sayısı fazladır (Atbaşı, 2020).
- **Eğitim sorunları:** Kadınların eğitime erişimi güncelliğini koruyan bir sorunken, engelli kadınların eğitime devam ettirilme oranları oldukça düşüktür (Buz ve Karabulut, 2015). Toplumun, birey olma haline karşı olması sebebiyle, aileler engelli kadınları eğitime devam ettirmemektedir.
- **Geçim sıkıntısı:** Engelli kadınların yaşadıkları sorunların birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Buz ve Karabulut, 2015).Eğitim ve istihdama erişememenin sonucu olarak engelli kadınlar, en fazla yoksulluk çeken gruplar arasında yer almaktadır.
- **Ebeveynleri ile ilgili sorunlar:** Engelli çocuğa sahip olan aileler, çoğu zaman bunu bir “ceza”, “günah” olarak görmekte ve çocuklarının yetiştirilmesi

konusunda çok fazla sorun yaşamaktadırlar. Kabullenme sürecinin sağlıklı yürütülemediği olması ve toplumsal bakış açısı ailelerin tutumunu şekillendirmektedir. Özellikle engelli kadınlar, ailelerinin olumsuz tutum ve davranışlarından çok fazla etkilenmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına dair yaşanan sorunlar ve kaygılara dair yapılandırılmış bir psikososyal destek sistemi ve süreci olmaması, bu sorunları arttırmaktadır (Yarımdağ ve Erciyes, 2021).

- **Aile içi ilişkilerden kaynaklanan sorunlar:** Çekirdek ailenin haricinde, geniş aile ve akrabalık ilişkilerinde özellikle engelli kadınlar çok fazla sorun yaşamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin dayatılması ve beklentilerin karşılanmaması hali bir ötekileştirmeye neden olmaktadır (Karataş ve Gökçearslan Çıfci, 2010).
- **Ruhsal sorunlar:** Engelli kadınların yaşamları boyunca maruz kaldığı ayrımcılık ve sorunlar, psikolojik olarak iyilik hallerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Özellikle gelecek kaygısı, kabul görülmeme, rol ve beklentileri karşılayamama bir krize neden olabilmektedir. Bu da engelli kadınlarda depresyon, kaygı bozukluğu gibi ruhsal sorunların sıklıkla görülmesine neden olur (Eralan, 2021).
- **Rehabilitasyon sorunları:** Rehabilitasyon, engelli bireylerin genel anlamda yaşadığı bir sorundur. Bunun temelinde gelişmekte olan ülkelerdeki engelli politikaları ve hizmetlerin yetersiz olması bir erişim sorunudur. Engelli kadınların rehabilitasyona erişimleri, kurumlardaki hizmetlerin içeriği tartışılmaktadır.
- **Şiddet:** Şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ve ataerkil sistemin neden olduğu bir sorundur. Engelli kadınlar, yaşamları boyunca şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Kurnaz Özdemir, 2012). Şiddet ile ilgili başlık daha sonra detaylı ele alınacaktır.

Engelli kadınların yaşadıkları sorunların boyutları, çok katmanlıdır. Un Women (2018), ötekileştirme, yapısal ve sosyal engeller bir araya geldiğinde; daha düşük ekonomik ve sosyal statü, engelli kadınların daha fazla şiddet ve istismara maruz kalma riskini arttırmaktadır. Bu durum engelli kadınların eğitim ve sağlık hakkına

erişimde, sivil, siyasi ve hukuki alandaki karar alma süreçlerine katılımında engel oluşturduğunu belirtilmiştir. Engelli kadınların yaşadıkları sorunlar ele alındığında, bunların sebebi olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil sistemin olduğu düşünülmektedir (Eroğlu, 2020).

2.8. Engelli Kadın ve Şiddet

Engelli kadınlar, hem kadın olmaktan hem de engelli olmaktan dolayı birçok sorunla mücadele etmektedir. Engelli kadınlar, yaşamları boyunca eğitim, sağlık, iş yaşantısı, aile ve sosyal çevreleri ile ilgili birçok sorunla karşılaşmaktadır. Engelli kadınların karşılaştığı önemli sorunlardan biri de şiddettir. Yapılan araştırmalara göre, engelli kadınlara yönelik şiddet, ayrımcılık ve istismar oldukça yaygındır. Engelli kadınlar yaşamları boyunca psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Bu sorunun temelinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu düşünülmektedir.

2.8.1. Şiddet Kavramı

Şiddet, insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Şiddet kavramı, sosyal, psikolojik ve biyolojik açılardan ele alınarak sınıflandırılmaktadır. Şiddetin nedeni, türlerine ve sonuçlarına bakmadan önce; kavramın özüne bakmanın yararı bulunmaktadır. Şiddet, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş bir kelimedir ve “şedde” fiilinden türemiş olup; bir şeyde gücü, kuvveti vurgulayan anlamlarına gelmektedir (Karal ve Aydemir'den aktaran Yıldırım, 2016). Bunun haricinde şiddetin, “sertlik”, “sıkılık” ve “peklik” gibi kelime anlamları da bulunmaktadır (Osmanlıca Türkçe Sözlük'ten aktaran Dursun, 2011). Şiddet kelimesinin, Yunan-Latin-İngiliz gibi Batı dillerindeki yaygın kullanımı ise, kuvvet, güç, çığneme, ihlal etme ve bozma şeklindedir.

Şiddet kavramı ile aynı anlama gelebilecek birçok kavram bulunmaktadır ve bunlar karmaşıklığa neden olmaktadır. Şiddet, kendi içinde düşünecek olursa diğer kavramlar şiddetin uygulanma biçimine, araçlarına, yöntemlerine ve düzeylerine etki edebilmektedir; fakat temelinde aynı değildir. Arendt (2016)'a göre, kuvvet, güç, iktidar, otorite ve şiddet kavramları kelime olarak birbirinin yerine kullanılmaktadır. İktidar (power), kişinin salt yapma yeteneğiyle değil, uyum içinde yapma kabiliyetini ifade etmektedir. İktidar yalnızca tek bir kişiye ait değildir; bir gruba aittir ve grubu bir arada tutmaktadır. Çünkü kişinin, bir grup insan adına yapma gücü olduğu anlamına gelmektedir. Kuvvet (strength), bir kişiye veya nesneye ait olan, onunla

birlikte varlığını sürdüren, bireysel bir şeyi belirtmektedir. Güç (force), kelime olarak toplumsal ya da fiziksel hareketlerin oluşturduğu enerjiyi ifade etmektedir; fakat güç sözcüğü genellikle “kaba güç” veya “zor” anlamlarında bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Otorite (authority), ikna, baskı ve bunların unsurlarının doğrudan olmaksızın, itaat etmesi istenilen şeylerin sorgulanmadan kabul edilmesi ve yapılmasıdır. Şiddet (violence) ise, içinde tüm bu kavramları barındıran, araçlar ve yöntemler kullanılarak biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve politik unsurların dışavurumu olarak şemsiye bir kavram olma özelliği taşımaktadır (Arendt, 2016).

Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet (aktaran Çiçek ve Öncel, 2018), kişinin yaralanma ve(ya) ölümüne neden olabilecek ya da gelişimini engelleyen fiziksel, psikolojik, cinsel ve sosyal olarak gerçekleştirilen bilinçli davranışlar olarak tanımlanmıştır. En genel tanımıyla şiddet, sahip olunan iktidar ve gücün, fiziksel veya ruhsal bir yaralanmaya veya kayba neden olacak şekilde bir başka kişiye, kendine, bir gruba ya da topluma doğrudan ya da dolaylı yolla uygulanması davranışıdır. Şiddetin, birçok nedeni olduğu düşünülmektedir. Şiddetin, psikolojik, biyolojik, ailesel, toplumsal ve çevresel gibi etmenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat, şiddet öğrenilen, güç, baskı ve tahakküm aracı olarak kullanılan bir davranış olması ve özellikle kadına yönelik şiddet gibi bir olgunun toplumsal bir mesele olması, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı bun maruz kalması sebebiyle; bu çalışmada şiddetin toplumsal bir gerçek ve sorun olduğu üzerinde durulmuş, normalleştirmemek adına nedenlerinin detaylarına değinilmemiştir.

Şiddet ve istismar, özellikle kadınların ve çocukların sürekli maruz kaldıkları başlıca sorunlar arasındadır. Engelli kadınlar da, yaşamları boyunca şiddete, ayrımcılığa ve istismara maruz kalmaktadır. Boylan (1991)’ a göre engelli kadınların yaşamları boyunca karşılaştıkları sorunlar arasında şiddet de yer almaktadır. Lina’ya göre (1995), engelli kadınların eğitim hakkı ve hizmetlerinden yararlanamamaları, ekonomik yönden bağımlı hale getirilmeleri, işverenler tarafından tercih edilmemeleri psikolojik, fiziksel, cinsel şiddete ve istismara maruz bırakılmalarına neden olmaktadır. Engelli kadınlara yönelik şiddete ilişkin yurt dışında yapılan araştırmalar bu sorunun yaygın olduğunu göstermektedir (Karataş ve Gökçearsan Çifci, 2010). Engelli Kadın Derneğinin, ülkemizde yaptığı çalışmalara göre, engelli kadınlar şiddeti her alanda deneyimlemektedir fakat maruz kaldıkları şiddet, görünür halde değildir.

Türkiye’de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu’na göre, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)ne başvuran kadınların %70’i psiko-sosyal engelli, %12’si zihinsel engelli, %10’u fiziksel engelli, %4’ü işitme engelli ve %4’ü genetik rahatsızlıktan kaynaklı engellidir (Engelli Kadın Derneği, t.y.). Bu veriler, engelli kadınların şiddete maruz kalma oranlarının oldukça yüksek olduğunun göstergesidir.

2.8.2. Şiddet Türleri

2.8.2.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, çoğunlukla bedene zarar verilerek yapılan bir davranış olduğu için en görünen ve bilinen şiddet türüdür. Fiziksel şiddet, doğrudan bedene temas edilerek, bir araç veya eşya yardımıyla, korkutma, zarar verme amacıyla yapılan her türlü davranıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2018). Fiziksel şiddet, bireylerin kendi arasındaki güç dengesini savunma şeklidir. Bireyin bedenine zarar ve acı verecek şekilde; tekmeleme, dayak atma, vurma, itme, yumruklama, yakma, boğazını sıkma, ısırma, saçlarını çekme, hamileyken hassas bölgelerine vurma gibi yaralanma ve ölümle sonuçlanabilen davranışlar, fiziksel şiddete örnek gösterilebilir. Fiziksel şiddeti uygulayan kişinin asıl amacı, diğer kişiyi korkutmak, itaat etmeye itmek, kontrolü altında tutmaktır. Fiziksel şiddetin, diğer şiddet türlerini de beraberinde getirmesi mümkündür.

2.8.2.2. Psikolojik Şiddet

Duygusal ve sözel şiddet olarak da tanımlanan psikolojik şiddet, bedende görülebilir haliyle bir iz bırakmaz fakat ruhsal anlamda önemli etkileri vardır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2018). Psikolojik şiddet, söz ve hareketlerin caydırma, korkutma, kontrol etme ve cezalandırma aracı olarak kullanılmasıdır (Yıldırım, 2016). Bu durum, bireyin öz saygısının düşmesi ve güçsüzleşmesiyle sonuçlanmaktadır. Psikolojik şiddet, insanları korkutmak, tehdit etmek, aşağılamak, reddetmek uygulanma biçimleridir. Özellikle, küfür, küçümseme, hakaret, isim takma, tehdit gibi sözlü şiddet türleri, kişinin olumsuz etkilenmesine neden olan bir yöntemdir (Seyyar, 2004). Başkası adına karar verme, kıyaslama, iletişimi kesme, görüş ve düşüncelerini açıklamasını engelleme, sosyal hayatını sınırlama, kıyafetlerine karışma, kişi için önemli olan şeyler üzerinden tehdit etme, kişinin çevresiyle ilişkisini koparma ve sosyal çevresiyle görüşmesine

engel olma, özgürlüğünü alma ve aldatma psikolojik şiddete örnek olarak verilebilir (Açıkel, 2009).

2.8.2.3. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, cinsel istismarı, saldırıyı ve tacizi içerebilmektedir (Davis, 2011). Dünya Sağlık Örgütü cinsel şiddeti, bir kişinin karşısındaki kişi veya kişilerle arasındaki ilişki tanımı ne olursa olsun, o kişiden cinsel bir yarar ya da güç elde etme girişimi; söz, bakış ya da herhangi bir cinsel davranışla kişiye yaklaşma, kişinin cinselliği üzerinde baskı kurma gibi davranışları sosyal, psikolojik ya da fiziksel güç yoluyla karşı tarafa uygulaması şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2013).

Cinsel şiddete ilişkin literatürdeki tanımlar incelendiğinde, bu şiddet türünün; cinsel davranışlara ve fuhuşa zorlamak, cinsel içerikli sözler söylemek ya da öpmek, cinsel olarak aşağılama, tecavüz girişimi, toplu tecavüz, cinselliği içeren saldırılar, cinsel taciz, cinselliği kötüye kullanma, cinsel istismar, işkence, zorla evlendirme, ensest gibi türleri olduğu bilinmektedir (Aslan, Akarçay, Güzel ve İnan, 2015).

2.8.2.4. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet en az bilinen yaygın şiddet türlerinden birisidir. Herhangi bir kimsenin ekonomik gücünü kısıtlamak, yasal olmayan yollarla kontrolünü sağlamak, kaynaklara erişimini engellemek ya da parayı bir baskı, yaptırım veya tehdit aracı olarak kullanmaya denilmektedir (İncecik ve ark; Kendirci'den aktaran İftar, 2016).

2.8.2.5. Diğer Şiddet Türleri

Özellikle sosyal bilimlerin alanının ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte literatüre yeni kavramlar girmiştir. Fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddet yaygın şiddet türleri olarak sınıflandırılırken; bunlara ek olarak, flört şiddeti, mobbing, dijital şiddet ve akran zorbalığı tanımlanmaya başlayan diğer şiddet türlerindendir.

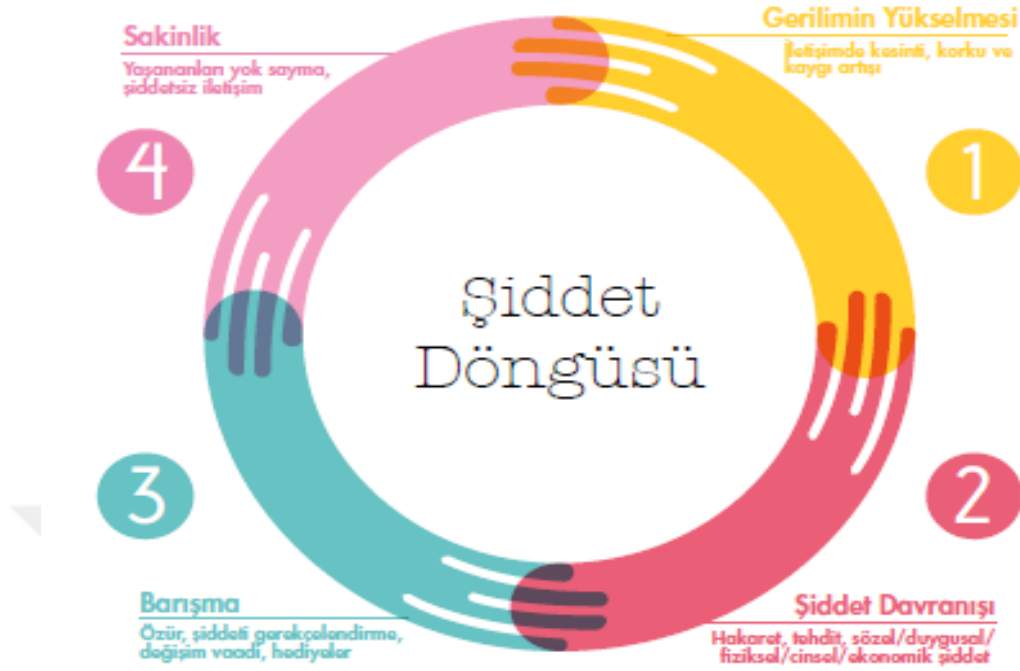
- **Flört şiddeti:** Flört şiddeti, flört ilişkisi olan çiftler veya yakın ilişkide bulunan kişiler arasında gerçekleşen ilişkide fiziksel, sözel, ekonomik ve cinsel şiddet türlerinin yaşanması halidir (Hatipoğlu, 2010).
- **Israrlı takip:** “Stalking” kavramının hukuki karşılığıdır (Doğan, 2014). Takip etme, hediye gönderme, ev-iş gibi özel alanlarına izinsiz gelme ısrarlı takibe örnek verilebilir.

- **Dijital şiddet:** Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, şiddet alanları ve araçları genişlemiştir. Dijital şiddet, siber şiddet olarak da tanımlanmaktadır. Dijital ortamlara, bireylerin yaygın ve kontrolsüz erişimi şiddeti arttırmaktadır (Cirban Ekrem ve Er Güneri, 2021). Pornografik ögelere maruz bırakma, mesajları kontrol etme, dijital ortamda rahatsız etme örnek olarak verilebilir.
- **Akran zorbalığı:** Şiddet, kavramının altında yer alan türlerden birisidir. Zorbalık, yaşlılar arasında psikolojik, fiziksel, cinsel ve sosyal olarak şiddet uygulanmasıdır. Özellikle okul çağındaki çocuklarda okul içi ve dışında yaygındır (Gürhan, 2017).
- **Mobbing:** İşyerinde çalışanlara üstleri, eşit düzeydeki çalışanlar veya astları tarafından sistematik biçimde uygulanan her türlü şiddet, kötü muamele, aşağılama gibi davranışlardır (Tınaz, 2006).

2.8.3. Şiddet Döngüsü

Şiddetin, sadece genetik ve biyolojik faktörlerin etkisiyle oluşan bir durum olmadığı; çevresel ve toplumsal faktörlerin de etkisiyle şekillendiği düşüncesi, toplumda var olan ve artmakta olan şiddete yönelik çalışmaların temel noktası durumundadır. Şiddetin insanlık tarihi içinde sürekli var olan bir sorun olması ve belli dönemlerde tekrarlandığı, hala var olduğu düşünüldüğünde; insanların ikili ilişkilerde yaşadığı şiddetin başka zamanlarda yaşanması ve bir sürece dayanması olası bir durumdur.

İkili ilişkilerde (flört, evlilik, arkadaşlık gibi), şiddet içeren belli davranış kalıplarının tekrar etmesi şiddet döngüsü olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla ilk aşamada, şiddet unsuru güçlü oranda var olmaz veya “tek seferlik” olma düşüncesi ile göz ardı edilmektedir. Bu aşama, gerilimin yükselmesi olarak da tanımlanmaktadır. Şiddet uygulayan kişi (fail), çoğunlukla özür dileyerek, davranışın tekrarlanmayacağına dair sözler vererek mağdur olan kişiyi ikna etmeye çalışır. Fakat yapılan araştırmalara göre, fail bir kere şiddet gösteriyorsa, şiddetin tekrarlanma oranı yüksektir (Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, 2017). Dört aşamadan oluşan ve şiddet döngüsü olarak adlandırılan bu süreç şu şekilde tanımlanabilmektedir:

Kaynak: Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, 2017.

Şekil 2.1. Şiddet Döngüsü

İlk evrenin ardından, ikinci aşamada şiddetin boyutu artar ve şiddet türlerinden biri veya daha fazlası yaşanmaktadır. Bu evrenin, ardından barışma veya balayı evresi gerçekleşir. Bu evrede, daha çok şiddeti uygulayan kişi özür diler ve tekrarlanmayacağını söyler, hediyeler alır. Son evrede ise, bir sakinlik dönemi yaşanır fakat sonrasında tekrar başlar. Bazı kaynaklarda şiddet döngüsü dörtlü aşamada gösterilirken; bazı kaynaklarda üç aşamada gösterilmektedir. Benzer şekilde “gerilim, şiddet ve barışma aşaması” olarak sıralanmaktadır. Birçok kadın, ilişkilerinde bu şiddet döngüsünü yaşamaktadır. Döngüyü, fark etmek ve döngüden çıkmak şiddetle mücadele etmek için önemli bir adımdır. Şiddet döngüsünü, fark etmek, anlamak ve şiddetle mücadele etmek kolay bir süreç olmadığı için; bu süreçte destek mekanizmalarından yararlanmak ve dayanışma kurmak önem taşımaktadır.

2.9. Engelli Kadınlar ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin ne olduğu ile ilgili tek bir cevap vermek mümkün değildir. Fakat sosyal hizmet, bir bütün olarak insanla ve insanla ilgili her şey olarak tanımlamak doğru bir yaklaşımdır (Thompson, 2017). Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği

(IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW)' nun tanımına göre sosyal hizmet; toplumsal ve sosyal iyilik halini, refahını yükseltmek amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerindeki sorunları çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlayan bir meslek ve disiplindir. Sosyal hizmet, insan davranışı ve sosyal sistem teorileri gibi biyopsikososyal temelli kuramları kullanarak, insanların çevreleriyle etkileşime girdikleri noktalara, iletişime, ilişkilere dikkat çeker ve müdahale eder. Sosyal hizmet disiplini için insan hakları, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri elzemdir (2003, NISCC, 'den aktaran Thompson,2017).

Sosyal hizmet, Sanayi Devrimi sonrası oluşan modern toplum ve sorunlarla ortaya çıkmış ve gelişmiş bir alandır. Sosyal hizmet disiplini, kapitalist sistem ve toplum tarafından dezavantajlı hale getirilmiş tüm birey, grup ve toplumlarla çalışma pratiği göstermektedir. Yaşamları boyunca birçok sorunla mücadele eden engelli kadınlar da sosyal hizmetin temel çalışma grupları arasında yer almaktadır. Engelli kadınların günlük yaşamlarındaki karşılaştıkları sorunlar çok boyutlu olup, ihtiyaçlarının birey, aile, grup, toplum, kurum ve sosyal hizmet sistemleri açısından analiz edilmesi gerekmektedir (Hatipoğlu Eren, 2016). Burada özellikle dikkat çekilmek istenen, engelli kadınların sorun ve ihtiyaçlarının çok boyutlu ele alınmasının gerekliliğinin, hane içi güç ilişkileri, güç farklılıkları ve bu farklılıkların nasıl ortaya çıktığı ve engelli kadının yaşamındaki etkisidir (Eroğlu, 2020, s.111).

İnsan hakları ve sosyal adaleti temel alan bir meslekte, güç eşitsizliklerine, erişim sorunlarına, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan bir gruba yönelik hak temelli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla engelli kadınlarla çalışırken, sosyal hizmetin temel ilke ve değerlerini benimseyerek; farklı uygulama modellerinin benimsenmesi ve kullanılması elzemdir. Engelli kadınlarla çalışırken birçok sosyal hizmet kuramı kullanılabileceği gibi; feminist sosyal hizmet, baskı karşıtı uygulama, güçlenme yaklaşımı ve ekosistem yaklaşımı gibi kuramlar, engelli kadınlarla çalışırken etkili sosyal hizmet müdahalesi geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

2.9.1. Feminist Sosyal Hizmet

Feminizm, en basit anlamıyla baskıyı, cinsiyetçiliği ve sömürüyü sona erdirmeyi amaçlayan bir hareket ve mücadele alanıdır. Buradaki asıl mesele cinsiyetçiliktir. Bu tanım, sorunun uygulama ve pratikteki yaşam deneyiminde, seksist düşünce ve davranışın tüm biçimlerinde var olduğuna, cinsiyetçilik yapan kişinin toplumda

bulunduğu rol ve statüsünün hiçbir şeyi değiştirmedine dikkat çeker (Hooks, 2016). Feminist teorinin temel amacı, cinsiyetler arasındaki farklılıkları ve bunların nasıl ortaya çıktığını açıklamaktır. Bununla bağlantılı olarak feminist uygulama, bahsedilen kadın ve erkekler arasındaki bu farklılıkları güçlendirmenin temel motivasyonu olarak kullanılmaktadır. Feminist teorinin bir diğer amacı da, kadınları baskılar karşısında bilinçlendirmek ve kendi yaşamlarının kontrolü konusunda desteklemektir (Teater, 2014).

Feminizm, kendi içinde değişim ve gelişim göstermiştir. Bunu “bilinç yükseltme” aracılığıyla başarmıştır (Hooks, 2016). Teater’a göre, feminist uygulama, birey ya da çevrede değişim yaratmak, kişisel gücü arttırmak ve pozitif yönde değişmeyi hedefler (Teater, 2014). Feminizmin günümüzde etkilediği ve dahil olduğu alan sayısı, bilim ve literatür oldukça gelişmiştir. Feminist sosyal hizmet teorisi, feminizmin etkilediği alanlardan bir tanesidir. Feminizmin geçirdiği evreler, başlama noktası ve öncüleri ile sosyal hizmetin gelişimiyle paralellik göstermektedir.

Dominelli’nin (2002) belirttiğine göre, sosyal hizmet modernizmin bir parçası olduğu için eleştirildi. Kapitalist sistemin ürettiği alan olarak görüldü ve sosyalist düşünceler tarafından ulus-devlet, insanları sosyal kontrol yöntemi ile denetleyen bir meslek olarak görüldü. Yeni toplumsal hareketler tarafından, baskıcı unsurları, bakım sağlama kisvesi altında sosyal ilişkileri kontrol ettikleri için eleştirildi. Sosyal sorunlar ile uğraşan ve devletlerin bütçelerini tükettiği, aile ilişkilerine karıştığı ve aile planlaması gibi meseleleri konu edindiği için sağ ideolojiler tarafından da eleştirildi (Dominelli, 2002). Hızlı değişen toplumlarda, sosyal hizmetin rolünü ve uygun olanı tanımlama mücadelesinin başında kadınlar yer aldı. Politikalar ve mevzuatlar önemli olmasına rağmen, bunların üretilmesinde erkekler ve eril ideoloji aktif olarak yer almıştır. Ev işlerinde ve bakım yükünün kadınlarda olması, ücretli olarak satın alınan hizmetlerin de kadınlar tarafından yapılması kadın bakış açısına sahip sosyal hizmet müdahalesini gerekli kılmıştır. Sosyal hizmet alanında da daha çok kadın uzmanların yer alması tartışmaların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu tartışmalar sonucunda feminist sosyal hizmet oluşmuştur. Feminist sosyal hizmet uygulaması kadınların refahını başlangıç noktası alır, eşitlikçi sosyal ilişkiler oluşturmaya hedeflemiştir. Feminist tartışmalar, feminist sosyal hizmet teorisinin kavramsallaşması ve kuramsallaşmasına katkıda bulunmuştur (Dominelli, 2002). Feminist kuramın konu edindiği toplumsal

cinsiyet (gender), patriyarka ve özel-kamusal alan ayrımı gibi kavramlar feminist sosyal hizmetin de konu edindiği başlıklar olmuştur (Buz, 2009).

Feminizmin, sosyal hizmet alanına iki yönlü etkisi olmuştur: Sosyal hizmette kuramın seksist ve heteronormatif bir süreçle yapılandırıldığını göstermiş ve ikinci olarak feminist çalışmanın yalnızca kadınlarla çalışma olarak algılanmasını engellemiştir (McNay, 1992: 51 aktaran Buz, 2009). Barker (1999)’a göre feminist sosyal çalışma , sosyal çalışmada cinsiyet ayrımcılığının neden olduğu psikososyal sorunların üstesinden gelinmesinde birey, grup ve toplumlara destek olmak ve rehber olması adına geliştirilmiş, feminist bir yönelimi olan bilgi, beceri ve değer bütünlüğüdür. Dominelli ise, feminist sosyal çalışmayı “dünyadaki kadın deneyiminin anlaşılmasında başlangıç noktası olan, kadının toplum içindeki statüsü ve kişisel durumu arasındaki ilişkilere odaklanan, belirgin gereksinimlerine yanıt veren, danışan uzman arasında eşitlikçi ilişkiler yaratan ve yapısal eşitsizliklere işaret eden, mücadele eden ve müdahale eden bir sosyal hizmet türü” olarak tanımlanmıştır (Dominelli’den aktaran Buz, 2009).

Dominelli’ye göre, feminist sosyal hizmet uygulamasını şekillendiren ilkelere söz etmektedir. Bu ilkeler:

- Farklılıkları görebilmek;
- Güçleri değerli ve görünür kılmak;
- Çeşitli kadın grupları arasında, farklılıkların eşitsiz güç ilişkisi yaratmaması adına ayrıcalıkları ortadan kaldırmak;
- Yaşamlarının her anında kadınların, birey olarak kararlarını verebilmekte özgür olduğunu unutmamak;
- Birey olarak kadınların sosyal koşullar çerçevesindeki yeri belirleme ve kişi ve topluluk/toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi görmek;
- İhtiyaç ve problemlerini dile getirebilecekleri, bunlara buldukları çözümleri ifade edecekleri bir alan sağlamak;
- “Kişisel olan politiktir” ilkesini uygulamanın makro, mezo ve mikro aşamasında kabul etmek ve yansıtmak;

- Bireysel güçlük ve sıkıntıları genel ve toplumsal temelli değerlendirerek yeniden tanımlamak;
- İhtiyaçlarını yaşantılarının her anında diğerleriyle etkileşimlerde bulunan diğer insanlar gibi ele almak;
- İnsan ilişkilerinin bağımsız yapısını tanımlamak, birey ya da grup düzeyinde yol açtığı şeyleri, etkileri ve nasıl oluştuğunu kavramak;
- Kadınların kişisel problemlerinin toplumsal sebepleri olduğunu belirtmek ve her müdahalede bu iki düzeyde ele almak;
- Kişisel sorunlara yönelik ortak çözümler bulmak ve genel bir uygulama geliştirmektir (Dominelli'den aktaran Buz, 2009).

Bu ilkeler feminist sosyal çalışmayı benimseyen sosyal hizmet uzmanlarına rehber özelliği taşımaktadır. Feminist sosyal hizmet müdahalesi cinsiyetçilik karşıtı kuram ile bütünleşmiş yapıda olmalıdır. Thompson'a göre feminist sosyal hizmetin dikkat etmesi gerekenler şu şekildedir: Sosyal hizmet müdahalesinin amacı güçlenmedir, kalıplaşmış yargılardan kaçınılmalıdır, aile ideolojisi cinsiyetçiliği güçlendirir bu sebeple kadın bakış açısına sahip olmalıdır ve cinsiyetçilik karşıtı bir uygulama bağlamında çalışmalıdır (Buz, 2009).

Feminist etik, insan ilişkilerinin toplum bilgisine ilişkin bir düşünme yöntemidir. "Ben" ve "diğerleri" üzerinden birbirine bağlı ve bu nedenle kişilerin kimlikleri, diğer kişilerle olan ilişkileri aracılığıyla oluşturulmaktadır (Özateş, 2009). Kadın hareketinin bir uzantısı olarak gelişen feminist etik, son yıllarda sosyal hizmet uygulama ve düşünmesinde önem kazanmaya başlamıştır (Ain, 2001 aktaran Özateş, 2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması doğası gereği baskı karşıtıdır (Teater, 2014). Bununla birlikte özgürleştirici ve güçlendirmeyi temel alan bir çalışma yürütür. Bu uygulamada, danışan- uzman ilişkisi eşitlikçidir, danışanın sorunları sosyo-politik bir bütün içinde değerlendirilir, uzman ilgili yaşam deneyimlerini paylaşmakta esnek, destek ve müdahale süreci güçlendirmeyi ve cinsiyetçilik karşıtı olmayı kapsar, danışan süreçte aktif olarak yer alır ve danışanın sosyal destek sistemleri içerisinde yer alması sağlanır (Sheafor ve Horejsi, 2002 aktaran Özateş, 2009).

Feminist sosyal hizmet uygulamasına, rehberlik edebilecek pek çok teori bulunmaktadır. Uygulama esnasında psikoanalitik teori, bilişsel davranışçı yaklaşım,

güçlendirme ve savunuculuk, gestalt terapi, anlatı terapisi, grup çalışması, krize müdahale, çözüm odaklı uygulama ve birey odaklı terapi gibi farklı teori ve metotlar feminist sosyal hizmetin amacına uygun olarak kullanılabilir (Teater, 2014). Engelli kadınların, toplumsal anlamda güçlenmelerini sağlayacak en güçlü sosyal hizmet uygulaması feminist perspektifi odak alan çalışmadır. Keser (2023)'e göre, engelli kadınlarla çalışırken dayanışma odaklı ve kadın sorunlarını dikkate alan, sosyal politikaları ve hizmetleri uygularken feminist sosyal çalışma pratiğinden yararlanılmalıdır. Çünkü feminist sosyal hizmet uygulamasının temel fikrini, destek sürecinin yalnızca klinik veya doğrudan hizmet etkinlikleriyle sınırlı olamayacağı, kurum ve örgütlerin işleyişini ve sosyal politikaların biçimlenmesi için savunuculuk yapması bakımından da önemlidir (Sheafor ve Horejsi, 2002 aktaran Eroğlu, 2020, s.111).

2.9.2. Güçlenme Yaklaşımı

Sosyal hizmetin değer temelinde yer alan kişinin “kendi kaderini tayin hakkının” etkili olabilmesi için, bireyin güçlenmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Güçlenme veya güçlendirme, insanlara kendi hayatları ve bunun koşulları üzerinde daha büyük aktif kontrol ve etki sağlamaları için destek olmak, olarak tanımlanabilir (Thompson, 2016). Güçler perspektifi, bireylerin sorunları, kusurlarına odaklanmak yerine güçler, beceriler, kaynaklar ve başarılarla odaklanan etkileşimler ve müdahalelere doğru yönlendiren bir çalışma yöntemidir. Güçler perspektifi, terapötik ilerleme için en doğru yolun bireylerin kusurları ya da sınırlılıkları yerine güçlerine odaklanma olduğu inancına dayanır (Teater, 2014).

Tuncay ve Erbay (2006)'ya göre, güçlendirme süreci, çevre üzerindeki hâkimiyeti, kişinin kendi kaderini tayin hakkı, kişinin yaşamsal zorluklarını ön plana çıkararak; sosyal adaleti vurgulayan bir doğrultuda kişinin özgürleşmesine ve kendini gerçekleştirmesine katkı sunan bir süreçtir. Özellikle sosyal hizmet uygulamasının 1960 yıllardan itibaren, tıbbi-medikal yaklaşımdan sosyal modelde çalışmaya başlaması bu tip insan odaklı çalışmaların yaygınlaşmasına neden olmuştur (Erbay, 2019).

Engelli kadınlarla çalışırken, kişinin yaşamsal zorluklarını görerek, kendini gerçekleştirmesi ve potansiyelini görebilmesi adına, yaşamı hakkında söz sahibi olabilmesine destek olmak, etkin ve işleyen bir sosyal hizmet müdahalesi ile

mümkündür. Güçlenme odaklı çalışma yapmak, engelli kadınların özgürleşmesine, haklarına erişmesine, insan olarak değer ve kabul görmesine yardımcı olacaktır.

2.9.3. Baskı Karşıtı Uygulama

Baskı karşıtı uygulama, geleneksel sosyal hizmet uygulamalarını eleştiren, insan hakları ve sosyal adaleti temel alan, dezavantajlı hale getirilmiş kitleler için sistem değişikliğini savunan; radikal, ayrımcılık karşıtı, yapısalcı ve feminist uygulamaları kuşatan bir sosyal hizmet müdahalesidir (Çiftçi, 2019, s.1). Bu uygulamanın temelinde eleştirel düşünme yer almaktadır. Çünkü eleştirel düşünmeye dair yöntem sosyal hizmet uygulamalarının temelinde yer almaktadır. Eleştirel yaklaşmak, bireylerin karşılaştıkları sorunları sosyal yapı ve baskın gruplar ile ilişkisini kurarak, sosyal hizmetin değişim ve gelişim düşüncesi odağında güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlamaktadır (Albayrak, 2021, s.383). Bu nedenle baskı karşıtı uygulamanın önemli bir bileşeni eleştirel yaklaşım, baskın denetim mekanizmalarına karşı bireyin hareket alanını genişleterek sorunların çözümünde alternatif modeller geliştirebilmektedir (Yücel, 2017).

Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulamanın temelinde, her türlü eşitsizliğe meydan okuma düşüncesi yatmaktadır. Mesleki rolleri gereği sosyal hizmet uzmanları, aynı zamanda birer hak savunucularıdır (Zastrow, 2015). Bu doğrultuda da sosyal adaleti sağlamak, insan haklarını savunmak ve eşitsizlikle mücadele etmek konusunda aktif rol üstlenmektedirler.

Dominelli'ye göre baskı karşıtı uygulama, danışanlarla birlikte yürütülen, toplumsal sınıfları ve yapısal eşitsizlikleri vurgulayan bir sosyal hizmet uygulama modelidir (aktaran Tuncay ve İl, 2006). Bireylerin toplumsal statülerine bakılmaksızın, insanların tümünün gereksinimlerini karşılamaya odaklanan, bireylerin kendileri için gerekli olan hak ve hizmetlere ulaşmasını amaç edinmektedir. Baskı karşıtı uygulama, kişinin hayatına etki eden yapısal eşitsizliklerle mücadele etmektedir. Eşitsiz ilişkilenme ve yaşam tarzı, kişilerin gelişmelerine engel olabilmektedir. Özellikle, 1960'lı yıllarda güçlenen sosyal devlet anlayışıyla, sosyal bilimler alanında yaşanan dönüşümler sonucu, sosyal hizmet de geleneksel ve tıbbi yaklaşımlardan uzaklaşmış; insanın varoluşunu temel alan, özgürleştirici ve hak temelli yöntemlere yönelmiştir. Çünkü sosyal hizmet, doğası gereği baskı karşıtı bir uygulamadır.

Engelli kadınların, toplum, aile ve sosyal çevrelerinde maruz kaldıkları sorunların çözümünde, baskı karşıtı bir uygulama anlayışı benimsemek yararlı olacaktır. Özellikle, ülkemizde yer alan sosyal politika ve hizmetlerin, geleneksel modellerin dışına çıkması ve özgürleştirici, hak temelli uygulamalara yönelmesi dezavantajlı hale getirilmiş tüm birey, grup ve insanların sorunlarının çözümünde yardımcı olacaktır.

2.9.4. Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım

Sistem teorisi, bireyi ve toplumu anlamak için kullanılan önemli araçlardan birisidir. Bireyin iyilik halini arttırmaya yönelik çalışma yapan sosyal hizmet mesleği açısından ekosistem yaklaşımı önem taşımaktadır (Cankurtaran Öntaş ve Akçay, 2014). Sosyal hizmet, insana saygı duyan ve değer veren bir meslek olmasından dolayı, insanlar arası etkileşimi ve iletişimi anlamaya çalışan bir alandır. Bu nedenle de, çalışırken “çevresi içinde birey” yaklaşımında yararlanmaktadır (Baydar ve Ersoy, 2017).

Sistem kuramı, birey-çevre etkileşimine odaklanarak; küçük küçük parçaların bütüne olan ilişkisini incelemektedir. Bu nedenle, insanları sistemler içinde değerlendirip çevresi içinde birey olarak ele almaktadır. Bireyin çevresi ile denge içinde olması gerektiğini savunmaktadır. Ekolojik yaklaşım ise, insanlara organizma olarak bakmaktadır. Sistem teorisine göre, daha esnek kuralları bulunmaktadır. Bireylerin, yaşam döngüsünü değerlendirerek bakmaktadır. Birey ve çevresi içindeki uyuma odaklanmaktadır (Teater, 2014).

Sosyal hizmet uygulamalarında, sıklıkla yararlanılan sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım, bireylerin çevreleriyle olan ilişkilere, etkileşimlere ve bu etkileşimlerde ortaya çıkan durumlara müdahale alanları getiren bir kuramsal perspektiflerdir. Çevresi içinde birey kavramının etkileri sonucunda bu modeldeki sistem, enerji, etkileşim, sosyal çevre, kesişme, baş etme, çevresi içinde birey, adaptasyon ve karşılıklı bağımlılık olan kavramlar birbirini etkilemektedir (Mutlu, 2020).

Sistem kuramına göre, en büyük sistemi oluşturan alt sistemler mevcuttur. Bu sistemler, birbiriyle etkileşim halindedir. Sistem kuramı, kuralları ve yaklaşımı gereği daha katı olduğu için kuramsallaşmıştır. Ekolojik yaklaşım ise, insanın yaşam boyu gelişmesine odaklandığı için daha esnek bir modeldir. Bu iki model çok benzer olmaları sebebiyle, sıklıkla bir arada kullanılmaktadır. Müracaatçılarla çalışma gerçekleştirirken, hikayesini anlamanın, güç ilişkilerini görmenin ve buna dair

müdahale planı geliştirebilmenin önemli bir anahtarı durumundadır. Engelli kadınların, sorunlarına çözüm önerileri getirirken yaşadıkları çevrenin, ailenin ve kültürün anlaşılması, güç ilişkilerinin çözülmesi, dengenin sağlanması ve kişiye yarar sağlayan bir süreç yürütmek adına ekosistem yaklaşımı önem taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın asıl amacı, engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerinin çeşitli boyutlarını onların nasıl ifade ettiklerini keşfetmek ve toplumsal cinsiyet olgusunun etkisini anlayabilmek üzerine kurulu olduğundan çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak kurgulanmıştır.

Creswell (2017, s.183)'e göre nitel yöntemler, imgesel verilere ve metinlere dayanır; veri analizinde farklı desen ve özgün adımlara sahiptir. Kümbetoğlu (2019, s.47) ise, nitel araştırmanın insanların, toplumların ve kültürlerin derinlemesine ve ayrıntılı olarak tanımını yapan, insanların yükledikleri anlamları, süreçleri, olayları ortaya koyan bir eylem olduğunu belirtmiştir. Sosyal kavramı, bireyler, gruplar, kurumlar ve toplulukları arasındaki ilişkileri barındırmaktadır. Kavramın odağında, birden fazla kişi arasında oluşan ilişkisel bağ bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal araştırma, bu ilişkilerin sosyal öğelerinin, ilişki sonucu oluşan sosyal olguların, sorunların, sürecin incelenmesi ve bilgi edinme sürecidir (Kümbetoğlu, 2019, s.34). Bireyler, gruplar, kurumlar ve topluluklar arasındaki ilişkilere ve sorunlara odaklanan sosyal hizmet disiplininde, nitel araştırmaların uygulanmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Krysik ve Finn, 2015, s.187). Çünkü sosyal hizmet disiplini doğası gereği, bireyi kendi gerçekliğinde ve sosyal bağlamında, “çevresi içinde birey” ilkesini düşünerek çalışmaktadır.

Bu nedenle araştırmada, nitel araştırma yöntemini kullanarak engelli kadınların şiddete bakış açısını ve şiddet deneyimlerinin neler olduğunu onların bakış açısıyla anlayabilmek adına sosyal hizmetin bütüncül perspektifiyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın önem kısmında da belirtildiği gibi, literatür taramasının sonucunda, araştırmanın konusuna ilişkin kaynakların yeterli olmadığı; Türkçe literatürü incelediğinde de bu konuyla ilgili çalışmaların az olduğu gözlemlenmiştir. Böylece, engelli kadınların ve onların şiddete maruz kalma deneyimlerinin görünür olmadığı kanaatine varılmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak yapılan araştırmada, engelli kadınların yaşadıkları sorunları, şiddete bakış açısının nasıl olduğunu ve şiddete maruz kalma deneyimlerinin görünür hale getirme, dayanışma kurabilme amacı taşıması da nitel yöntemin seçilmesindeki bir diğer nedendir. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin analiz sürecinin tamamlanmasının ardından, sosyal

hizmet literatürüne katkı sunan mikro, mezzo ve makro düzeyde değerlendirilebilecek sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayanarak, sosyal hizmetin kabulleri ve yöntemleri benimsenerek, yine mikro, mezzo ve makro düzeyde değerlendirilebilecek; toplumsal cinsiyet olgusunu odağa alan, sürdürülebilir, yenilikçi, eşitlikçi ve uygulanabilir sosyal politika ve hizmetlere ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmada, engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerini keşfederken “fenomenolojik desenden” dan yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s.69)’e göre, fenomenolojik (olgubilim) desen, farkında olmadığımız fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız düşüncesine dayanmaktadır. Olgular, yaşantımızda olaylar, algılar, deneyimler, kavramlar, yönelimler ve durumlar gibi farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Başka bir ifadeyle, yaşananlara yüklediğimiz her şey, yani fenomenlerdir. Bu bilgilere dayanarak, araştırmada katılımcıların “engelli kadınların şiddete maruz kalma” fenomenini nasıl deneyimlediklerini, anlamlandırdıklarını ve ifade ettiklerini keşfetmek ve ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu sebeple, engelli kadınlar kendi biyopsikososyal bağlamda düşünülerek farklılaşmalarına değil; engelli kadın olmaya, şiddeti nasıl tanımladıklarına ve nasıl deneyimlediklerine yükledikleri ortak anlamları keşfetmek hedeflenmiştir.

Araştırmamın öznesi olan engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerini araştırırken, olgubilimi benimseyen bir yaklaşımın gerektirdiği gibi kadınların şu anki deneyimlerine odaklanılmıştır. Ancak, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde yer alan bilgileri de düşünerek, engelli kadınların şiddete maruz kalma halinin geçmiş yaşam deneyimlerinde ve hayatlarının her anında var olduğunu fark edildiği için araştırmanın bulgu ve tartışma kısmında bu deneyimlerine de değinilmiştir.

Sağlamcı, ötekileştirici ve ayrıştırıcı bir tavır benimseyen ataerkil bir toplumda, “engelli” ve “kadın” olmayı çoklu dezavantaj olarak deneyimleyen katılımcıların şiddete maruz kalma deneyimlerini araştırırken; feminist metodolojiyi temel alan toplumsal cinsiyet perspektifini kullanmanın, daha kapsayıcı ve bütüncül olacağı kanaatine varılmıştır. Kümbetoğlu (2019, s.53)’nun belirttiği gibi, feminist metodolojiyi temel alan araştırmalarda günlük yaşam pratiklerinin ve bunu yaratan

bilgiyi, deneyimi, davranışı ve fikri anlama ve yorumlama; kadınların deneyimlerinin toplumu oluşturan tüm yapılarda nasıl belirlediğine odaklanmaktadır.

Feminist araştırmalar ve çalışma pratiklerinde, “toplumsal cinsiyeti” temel alan belli bir çerçeve ve doğası gereği oluşmuş ilkeler bulunmaktadır. Araştırmanın feminist yönetime uygun olabilmesi için kişiler arası eşitliğe, dayanışmaya, birlikte çalışmaya ve dönüştürücü bir sürece odaklanan şekilde yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla araştırmacı olarak, özne olan engelli kadınların pasif ve edilgen olduğu, eşitsiz bir süreç değil; katılımcı, eşitler arası ilişkiye odaklanan, dayanışmacı, ilişki oluşturan ve değişime odaklanan bir noktadan yaklaşarak feminist metodolojiye uygun bilgi üretme görevi de yerine getirilmiştir.

Sosyal bilimlerin gelişmesine katkı sağlayan tüm perspektiflere getirilen eleştiriler gibi, feminist kuramlara da eleştiriler gelmektedir. Ancak, araştırmada değinildiği ve süreçteki deneyimlerden de yola çıkılarak engelli kadınların, “kadın” ve “engelli” olmak gibi toplum tarafından maruz kaldıkları çoklu ayrımcılığı en iyi ifade edecek ve açıklayacak perspektif olarak “toplumsal cinsiyet” görünür kılınmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma öznelerinin belirlenmesinde örnekleme yöntemi olarak, amaçlı örnekleme belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme ile yapılan çalışmalarda, çalışmaya katılacak kişiler araştırmanın amacına uygun olabilecek kişiler arasından seçilmektedir (Böke, 2011, s. 125). Patton (1987, aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.118) ’a göre amaçlı örnekleme, zengin bilginin elde edileceği düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle amaçlı örnekleme, olguların, durumların ve olayların keşfedilmesinde, açıklanmasında ve anlaşılmasında etkili yöntemlerden biridir.

Engelli kadınların, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı şiddete maruz kalma deneyimi olduğu düşüncesine dayanarak, çeşitliliği arttırmak ve ayrıştırıcı bir yerden yaklaşılması adına, örnekleme sürecinde yaş, sosyo-demografik özellik, engel türü, engel derecesi vb. “sınırlayıcı” bir kriter belirlenmemiştir. Araştırmaya katılmanın koşulları, engelli kadın ve yetişkin olma (18 yaş ve üzeri) olarak belirlenmiştir. Bunun tercih edilmesinin temel sebebi, yaşadığımız ataerkil dünyada ve toplumda, eşitsiz güç ilişkilerinin yaygın olması ve tüm kadınların hayatlarının bir noktasında şiddeti

deneyimlemiş olduğu düşüncesidir. Özellikle engelli kadınların sorunları ve deneyimleri düşünüldüğünde, çoklu bir ayrımcılığa ve baskıya maruz kaldıkları için bu yöntem tercih edilmiştir. Bununla birlikte, öznelere kendi onayları dahilinde araştırmaya katılabilmesi, kendilerini ifade edebilmesi ve “kadınlık” deneyimlerinin keşfedilmesi adına böyle bir yaklaşım benimsenmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, amaçlı örnekleme uygun olarak ve araştırmanın doyuma ulaşması göz önünde bulundurularak büyük şehirlerde yaşayan engelli kadınlardan gruba ulaşılması tercih edilmiştir. Bu kapsamda 4 büyük şehirden (İstanbul, Ankara, Bursa ve Eskişehir) özne grubu oluşturulmuştur.

Araştırmanın örnekleme yöntemi olarak, kartopu örnekleme belirlenmiştir. Kartopu örnekleme, araştırma sahasında kaynak kişilerden yola çıkarak, görüşülecek diğer kişilere ulaşılması ve kartopu gibi büyüyerek diğer yeni kişilere ulaşılması ve büyümesini; araştırmanın anlamlı ve görünür hale gelmesini ifade etmektedir (Kümbetoğlu, 2019, s. 99). Buna ek olarak kartopu örneklemenin, ulaşılması ve tanımlanması zor evrenleri belirlerken ve bulguları ortaya çıkarırken etkili bir yöntem olduğu düşünülmektedir (Hinchliff, 2001 aktaran Böke, 2011, s. 129).

Bu bağlamda özellikle literatürde araştırmanın özne grubuna yönelik, net bir istatistiksel veri yer almaması, çeşitliliği arttırma, etiketleyici olmaması ve gizliliğe dikkat etme gibi hassasiyetler de gözetilerek; kişilere doğrudan kamu kuruluşları, özel kurum-kuruluşları, dernek ve vakıf gibi tek bir yerden ulaşmanın etkili olmayacağını düşünerek kartopu örneklemeyi kullanmanın uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Araştırma sürecinde de, engelli kadınların tanıdıkları vasıtasıyla görüşme talebini daha kolay kabul ettiklerini, güvenli bir alan oluşturmanın kolaylaştığını, eşit ilişki kurmayı güçlendirdiğini ve dayanışma kurmayı geliştirdiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, kurum çatısı altında olan yerlerden iş ve gündem yoğunlukları sebebiyle geç dönüş olması, prosedürlerle araştırma sürecini zorlaştırması ve engelli kadınların maruz kalabileceği bir kurumsal şiddet de olma ihtimaline karşı, kartopu örnekleme yöntemi olarak kullanmanın araştırmanın amacına uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Hazırlık Aşaması, Veri Toplama ve Oluşturma Süreci

Araştırma konusu ve grubunun tercih edilmesinin sebebi, lisans eğitimi sürecinde alınan derslerde ve katılan gönüllü çalışmalarda yapılan gözlemlerle birlikte; araştırmacı olarak, kendisi ve kardeşinin de özne olmasından dolayı getirilen kişisel

deneyimlerdir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, yüksek lisans çalışmasının araştırma konusu olarak “engellilik” çalışma düşüncesi lisans döneminden itibaren gündemdeydi. Lisans ve yüksek lisans sürecinde, özellikle feminist alana dair okumalar yapılması ve çalışmalar gerçekleştirilmesi; sosyal hizmet uzmanı olarak, kadına yönelik şiddet alanında çalışılması sebebiyle de, engelli kadınların şiddet gibi bir konuda görünür olmaması konunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

Bununla birlikte araştırmanın evren ve örnekleme kısmında da belirtildiği gibi, politik bağlamdan kopmadan ve kriterlerle sınırlamadan, öncelikle araştırma konusu ve özne grubu belirlenmiştir. 2021-2022 Öğretim Yılı başlangıcında, tez danışmanı ile ortak çalışma alanları olması sebebiyle de, “engellilik” ve “kadını” gündeme alan bir başlık belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından, literatür taraması yapıldıktan sonra tez öneri formu oluşturmuş ve Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne teslim edilmiştir. Gerekli prosedür tamamlandıktan sonra, araştırma ile ilgili hemen aksiyon alınamamıştır. Bunun temel sebebi, araştırmacının kişisel olarak motivasyon düşüşü yaşaması sebebiyle araştırmaya yeterli zamanı ayıramama ve iyi olmama endişesi yaşamasıdır. Bu nedenle, araştırmanın sonraki döneme bırakmanın daha etkili ve olumlu olacağı kanaatine varılmıştır.

Bu dönemde, bir sonraki yılın planını göz önünde bulundurularak saha çalışmasının etkili olabilmesi adına ön değerlendirme ve gözlem sürecine başlanmıştır. Engelli kadınlarla, çeşitli kanallar aracılığıyla bir araya gelinmiş ve gözlem süreci tamamlanmıştır. Araştırma sürecine başlamadan, araştırmanın etik düzlemde değerlendirilebilmesi adına, 2021-2022 Bahar Yarı Yılı içerisinde etik kurul onay süreci hazırlıkları yapılmıştır. Araştırma konusu ve perspektifle ilgili gerekli taramalar yapıldıktan ve tez danışmanının onayı alındıktan sonra, görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Görüşme soruları, yarı-yapılandırılmış bir formatta hazırlanmıştır. Ek-2’de Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Yönergesine ulaşabilirsiniz. 2021-2022 Bahar Yarı Yılı Nisan Ayı içerisinde, Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmış ve aynı ay içerisinde araştırma onaylanmıştır. Ek-1’de Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararına ulaşabilirsiniz.

2022-2023 Öğretim Yılı itibarıyla, araştırmayla ilgili somut adımlar atılarak çalışmaya tekrar başlanmıştır. Öncelikli olarak metodoloji ve perspektif kısmının özümsemesine dikkat edilerek, bu doğrultuda okumalar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma konusuna dair gerekli kuramsal çalışmalar yapılırken, yüksek lisans tezinin kabul koşulu olan yayın zorunluluğu yerine getirilmiştir. Bu kapsamda tez danışmanın aracılığıyla, bir kitap kısmında engelli kadınlarla ilgili yayın hazırlanmıştır. Daha sonra Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, kitap kısmını tez jürisinin toplanma koşulu olarak kabul etmemesi sebebiyle, ilerleyen süreçte bir kongrede engellilik alanında bildiri sunulmuştur. Sunulan çalışma, kongre kitabında yer aldıktan sonra yayın zorunluluğu şartı yerine getirilmiştir.

Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi hazırlanırken, engelli kadınlarla iletişim kurulmaya başlanmıştır. Araştırmacı, kendi sosyal çevresinde yer alan kişilerle ve engellilik alanında çalışan derneklerle bağlantı kurmuştur. Engellilik alanında çalışan derneklerden, başlangıçta çalışmaya katkı sağlama gibi geri dönüşler yapılmış, fakat sonrasında daha önce de bahsedilen sebeplerden dolayı prosedür tıkanıklığı yaşanmıştır. Bu nedenle, araştırmacı özellikle çevresindeki insanların tanıdığı engelli kadınlarla temas kurmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınlarla, ilk önce tanıdıkları görüşme sağlamış ve onayları alındıktan sonra, veri toplama süreci başlamıştır. Görüşme yapılan engelli kadınlar ve derneklerde gönüllü çalışan tanıdıklar aracılığıyla da, veri toplama süreci ilerletilmiştir. Aralık 2022 itibarıyla saha süreci başlamış ve Şubat 2023'te saha süreci tamamlanmıştır.

Araştırma sürecinde, toplam 15 engelli kadına ulaşılmıştır. Engelli kadınlarla ilgili elde edilen verilere bulgular kısmında detaylı olarak yer verilmiştir. Engelli kadınlara, araştırmanın gizlilik ilkesine uygun olarak yapıldığını, bilgilerinin açık ve hedef gösterici bir şekilde kullanılmayacağı açıklanarak görüşmelere başlanmıştır. Bu doğrultuda, görüşme başında hem daha samimi ve rahatlatıcı olması adına hem de gizlilik gereği kendilerinden bir kod isim seçmeleri istenmiştir. Görüşme öncesinde veya başlangıcında, kendilerine Yunan mitolojik kadın karakterlerin yer aldığı bir belge verilmiş veya gönderilmiştir. Bu belgede, toplam 23 mitolojik kadın karakter ismi ve hikayesine yer verilmiş; karışıklık olmaması adına seçilmiş karakterlerin, tekrar seçilmemesi konusuna dikkat edilmiştir. Mitolojik kadın karakterlerin seçilmesinin sebebi ise, araştırmacının hem mitolojiye ilgi duyması hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve rollerinin, karakterlerin isimlerinde ve özelliklerinde de çok belirgin olmasıdır. Görüşme sürecinde, engelli kadınlardan alınan geri bildirimlerde de mitolojik bir kadın karakter seçmenin güzel olduğu, kendi hayatlarıyla ilişki

kurdukları noktalardan seçtiklerini ve bu durumu hiç böyle düşünmediklerini belirtmeleri sebebiyle, araştırmacının düşünsel anlamda yalnız olmadığı kanaatine varılmıştır. Ek-4'te Yunan mitolojisinden seçilen kadın karakterlerin hikayelerine ulaşabilirsiniz.

“ Aşk tanrıçası... Eşimi çok sevdiğim içindir”(Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“ Eee Amazona, Amazon'un hikayesini biliyordum. Tamamen güçlü kadınlardan oluşan savaşçı kadınlardan oluşan bir topluluk kendileri. Ve erkeklere karşı da baya bir öfkeli o yüzden ben Amazonları tercih ettim” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“ Eee daha önce duymamıştım. Daha çok bence zor öfkelenen ama öfkelenildiğinde de çok fazla tepki gösteren biriydi. Bu bana geçmişimdeki beni hatırlattı. Şu anda o kadar öfkeli biri değilim ama günlük hayatımda da bu öfkeyi bastırmak için yine çabalıyorum. Çünkü biliyorsunuz ki eskiye dönüş yine insanlar istemiyor eskisi gibi olmak kötü bir şeyse, öfke zaten insana da zarar veriyor çevreye de zarar veriyor. Dedğim gibi geçmişimi bana anımsattığı için. O kardeşiyle olan durumları da bana çok tanıdık geldi. Genelde ben kardeşlerimle çok anlaşılamam yani öyle o yüzden” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

“ Çok fazla bilmiyorum aslında ben başka birini seçmek istiyordum aslında ama seçilmiş olduğu için aralarında bu bana daha yakın geldi. Nedense” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“ Evet, Nereid. Okudum, okudum Nereid'i de aralarından. Yaaa çok iyi niyetli bir insan. Ben de öyleyim(Güler). İyi niyetini hiç bırakmayan, hep iyi niyetinin suistimal edilen bir insan ama iyi niyet olduğu için bazen kendimde de aşırı iyi niyetli davrandığım için onu seçtim” (Nereid, 23, Ortopedik engelli).

“ İıı şöyle tanıdığım ana karakterlerden aslında biri değil. Sadece feminarıtyden dolayı sevdiğim bir insanın ismi. Ve görünce direk isimleri onu seçmeye doğru bir yönelimim oldu” (Helena, 24, Görme engelli).

“ Tabi ki de hani seçenek de sunuyorsun direkt busun demiyorsun bu durumda çok güzel. Gizliliği güzel bir şeye çevirmek de olumlu olmuş hani sadece bir isim bulmak değil yani özellikleri de var yani onları değişik ve benim birçok arkadaşım mitolojiyle ilgileniyordu da hani ben bu kadar derin ilgilenmiyordum. Açık söyleyim hani isimler ilginç geldiği zaman araştırıyordum. Hani nickname aramak gibi bir şey benim için. Hani Instagram'da falan” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

Araştırma sürecinde etik hususlara dikkat edilerek, öznelere Bilgilendirilmiş Onam Formu, karşılıklı olacak şekilde doldurulmuştur. Ek-3'te ilgili belgeye ulaşabilirsiniz. Araştırma sürecinde amaçlı örnekleme ve kartopu yöntemine uygun olarak, görüşülebilen tüm engelli kadınlara ulaşılmıştır. Hem kadınların içinde bulundukları durumlar hem de coğrafi, ulaşım, mali ve zamansal sorunların getirileri olarak tüm görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilememiştir. Görüşmelerin 7 tanesi online şekilde, 8 tanesi yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 15 kadından; 4'ü Ankara ilinde, 1'i Eskişehir ilinde, 1'i Bursa ilinde ve 9'u İstanbul ilinde yaşamaktadır. Araştırmacının yaşadığı şehir olan İstanbul'da, görüşmelerin 4'ü yüz yüze, 5'i online şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde, Şubat 2023 tarihinde Ankara'daki 4 görüşme yüz yüze olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Eskişehir ve Bursa illerinde yaşayan katılımcılarla, online şekilde görüşülmüştür.

Araştırma sürecinde, etik kuruldan da alınan onay doğrultusunda görüntü, ses kayıtları ve gözlem notları alınarak veri toplanmıştır. Araştırma süresince, yüz yüze yaptığım görüşmelerde ses kaydı ve gözlem notları oluşturulmuştur. Online ortamda yapılan görüşmeler, kayıt altına almanın kolay olması sebebiyle Zoom uygulaması kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tüm bu süreçlerin hepsinde ve her aşamada engelli kadınlardan onayları alınarak ilerlenmiştir. Araştırma süresince, kayıt altına almakla ilgili herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Online olarak yapılan görüşmelerden ikisinde görüntülü kayıt altına alınmasını istemediklerini, yalnızca ses kaydının alınmasını isteyen katılımcıların, hassasiyetlerine dikkat edilmiştir. Görüşmeye katılan engelli kadınların hepsine, görüntü, ses kayıtları ve gözlem notlarının araştırma için kullanılacağı, buradan yalnızca bilimsel veri üretmek için yararlanılacağı ve tez süreci tamamlandıktan sonra silineceği bilgisi verilmiştir. Araştırmaya katılan engelli kadınlara, incelemeleri için Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı da sunulmuştur.

Araştırmaya katılan engelli kadınların, 14'ü ile doğrudan ve birebir şekilde iletişim kurulmuş ve görüşme sağlanmıştır. Yalnızca, 1'i ile bu gerçekleştirilememiştir. Çünkü katılımcının işitme engelli olması, işitme cihazı bulunmaması ve araştırmacının işaret dili bilmemesi sebebiyle tercüman olarak katılımcının annesinden destek alınmıştır. Araştırma sürecinde, sesli program kullanmayan görme engelli kadınlarla karşılaşmamıştır. Ancak, katılımcıların 1'inden sesli programın renkleri

belirtmemesi ve maliyetli olması sebebiyle kullanamayan kişilerin olma ihtimaline karşı, bu durumunun gözetilerek önlem alınması gerektiğine dair geri bildirim alınmıştır. Bu süreçte, erişim engelini araştırmacı da engelli kadınlarla birlikte yeniden deneyimlemiş ve bir kez daha hiçbir şeyin politik bağlamdan kopmadığı, erişememe halinin de bir şiddet olduğu kanaatine varılmıştır. Bu durumu önlemek adına, online olarak yapılan görüşmelerin öncesindeki konuşmalarda, seçilen-seçilmeyen karakterlerin neler olduğu katılımcılara belirtilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de, okuma-yazma bilmeyen veya yeterli olmayan, görmede ve belgeye erişimde sorun yaşayan katılımcılara, araştırmacı okumuş ve anlatmıştır.

“Şöyle onun da seçilmiş olduğuna emin olmak için söyle sordum. Şöyle seçilmiş olanları sanırım sarıyla işaretlemiştin. Ancak biz de sesli programlar herhangi bir renk belirtmiyor” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Yani hani yine de söylemiş olayım. Hani benim için sıkıntı değil ben çevremden destek alarak tahmin ettim. Ama ee yine de hani bilgin olsun” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Yok yok olsun yani yine de öyle bir aklında bulunsun diye söylüyorum benim için bir şey sorun değildi. Yine de öyle geri dönüş olur şey olur onun için hani” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

Araştırmamın yöntemi olarak belirlenen nitel tekniğe uygun olarak, analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Niteliksel analiz, verinin ilk aşamasından itibaren var olan ve devam eden bir süreçtir (Kümbetoğlu, 2019, s.152). Birçok yöntemsel çalışmaya göre, bu süreçte verilerin analizinin, çözülmesinin ve düzenlenmesinin sırasıyla gerçekleştiğini; sonrasında kodlama, kategori ve temaların oluşturulması sonucu bir tartışma halinde sunulması şeklinde gerçekleştiğini açıklamaktadır. Araştırma sürecinin öncesinde, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne sunulan tez önerisinde de belirtildiği üzere, analiz sürecinde betimsel ve yorumsamacı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Araştırmanın saha süreci tamamlandıktan sonra, ses ve görüntü kayıtları, gözlem notlarının deşifre işlemlerine başlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, araştırmaya katılan engelli kadınların anonim şekilde kalmasına özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda, engelli kadınların tanıtıcı bilgileri, kişi adları, yer isimleri vb. [...] kısımları ile gösterilmiştir. Yalnızca, katılımcıların araştırmacıya hitap ettikleri

şekilde, araştırmacının ismi gizlenmemiştir. Yine etik perspektife uygun olarak, engelli kadınların ifadelerini hiçbir şekilde değiştirmeden, görüşme yapılan ortamın bağlamından kopmadan, duygu belirten ifadeler varsa yer verilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmelerin sonucunda, ses ve görüntü kayıtlarının süresinin ortalaması incelendiğinde, ortalama 53 dakikalık görüşmeler yapıldığı fark edilmiş ve 289 sayfalık döküm elde edilmiştir. Ses kayıtlarını yazıya dökme (deşifre) süreci, 2 ayda tamamlanmıştır. Yazıya dökme süreci tamamladıktan sonra, tümdeşifreler baştan sona okunmuştur. Saha sürecinde gözlemlenen ve araştırmaya katkısı olacak temaların taslağı oluşturulmuştur. Böylelikle başlangıçta dikkatten kaçabilecek, ancak örtük biçimlerde olan veriler, aynı ve farklı olan kısımlar anlaşılmasına çalışılmıştır. Daha sonra veriler, Max Qualitative Data Analysis (MAXQDA2022) nitel analiz yazılımı ile analiz edilmiştir. Bu yazılım yardımıyla, araştırma soruları da dikkate alınarak ses kayıt dökümleri okunduktan sonra şekillenen kavramlar üzerinden, öznelerin ifadeleri cümleler şeklinde kodlanmıştır. Daha sonra ise, bu kodlamaları konu ve olay bütünlüğü bakımından sınıflandırmaya çalışılarak kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak, kategoriler arasında ilişki kurularak alt temalara ulaşılmıştır. Bu alt temalar, kuramsal perspektife ve problem alanına uygun olarak tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu sürece dair detaylar, bulgular kısmında derinlemesine olacak şekilde açıklanmıştır.

Şekil 3.1. Temaların Oluşum Süreci

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, toplumsal cinsiyet perspektifi gözetilerek tartışma kısmında analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuç kısmında ise, sosyal hizmetin engelli kadınların sorunlarına ve maruz kaldıkları şiddete yönelik geliştirilebilecek çalışma pratikleri, politika ve hizmet önerileri sunulmuştur.

3.2. Araştırmanın Bulguları

3.2.1. Araştırmaya Katılan Engelli Kadınların Sosyo-Demografik Bilgileri

Nitel yöntem kullanılan araştırmalarda, araştırmaya katılan kişilerin deneyimlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına, araştırmanın sorun alanına ve amacına uygun olarak kişilerin kendilerine ve ailelerine yönelik bazı sosyo-demografik bilgilerin bilinmesinin, araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Keser, 2023). Bununla birlikte araştırma sorularından birisi de engelli kadınların hangi biyopsikososyal bağlamda var olduğudur. Bu sebeple, araştırmanın bulgularına değinmeden önce katılım sağlayan engelli kadınların tanıtıcı özelliklerini belirtmek uygun olacaktır.

Aphrodite: 50 yaşında. Doğum sonrasında çocuk felci geçirdiği için ortopedik engele sahip. Ticaret lisesi mezunu, muhasebeci. Evlendikten sonra çalışmayı bırakmış. Evliliği süresince, evin ekonomik geçimine el işi yaparak katkı sunmuş. Şu anda bacağındaki engel ilerlediği ve psikolojik olarak iyi hissetmediğini belirttiği için çalışmıyor. 2 kız çocuğu var. Eşini geçtiğimiz yıl, kanserden kaybetmiş. Evliliğinde şiddete maruz kalmamış. Ekonomik durumunu kötü olarak tanımlıyor.

Amazon: 38 yaşında. Doğum sonrası serebral palsi tanısı almış. Ortopedik engele sahip. %64 engeli var. Lise mezunu, bir üniversitede muhasebeci olarak çalışmış ve emekli olmuş. Şu an bir okulda mesleğine devam ediyor. 2 evliliği olmuş. İlk evliliğini zorla yaptığını, cinsel şiddete maruz kaldığını; evliliği süresince de şiddete maruz kaldığını, tüm şiddet türlerini deneyimlediğini, evliliğinden 1 kız çocuğu olduğunu belirtti. İkinci evliliğindeki eşi ile kendi isteği ile evlendiğini, eşinin engele sahip olmadığını, güzel bir evliliği olduğunu belirtti. Ekonomik durumunu iyi olarak tanımlıyor.

Artemis: 27 yaşında. Doğum sonrası görme ve işitme engeline sahip. %43 engeli var. Üniversite mezunu. Memur ve bir bakanlıkta çalışıyor. Bekar, duygusal anlamda bir ilişkisi var. İlişkisinde şiddet deneyimi olmadığını belirtti. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor. Annesi, babası ve 1 kız kardeşiyle birlikte yaşıyor.

Athena: 23 yaşında. Doğum sonrasında beyin felci geçirmiş. Ortopedik engele sahip. %91 engeli var. Üniversite mezunu, çocuk gelişim uzmanı, çalışmıyor. Daha önce staj yapma deneyimi olmuş. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Annesi ve babasıyla

yaşıyor, kardeşi bulunmamakta. Ailenin geçimini babası sağlıyor. Rehabilitasyona devam ediyor.

Demeter: 33 yaşında. Doğuştan işitme engeline sahip. %80 engeli var. Lise mezunu, fabrikada paketleme görevlisi olarak çalışıyor. Bekar, duygusal anlamda bir ilişkisi var. İlişkisinde şiddet deneyimi olmadığını belirtti. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor. Annesi, babası, 1 erkek kardeşi ve 1 yengesiyle birlikte yaşıyor. Erkek kardeşi ve yengesi de işitme engeline sahip.

Gaia: 75 yaşında. Doğum sonrası ortopedik engele sahip. Engel oranını bilmiyor. Okur- yazar değil, boşanmış ve 5 çocuğu var. 1 oğlu ve 4 kızı var. Oğlu ile birlikte yaşıyor. Çalışmıyor. Geçimini yaşlı aylığı ile sağlıyor. Evliliği süresince şiddete maruz kaldığını belirtti. Ekonomik durumunu kötü olarak tanımlıyor.

Helena: 24 yaşında. Doğum sonrası görme engeline sahip. %62 engeli var. Üniversite mezunu, psikolog, özel sektörde çalışıyor. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor. Ev arkadaşıyla birlikte yaşadıklarını, ailesinin farklı bir şehirde yaşadığını belirtti. Kardeşi olmadığını belirtti.

Hera: 29 yaşında. Doğuştan görme engeline sahip. %80 engeli var. Ortaokul mezunu ve çalışmıyor. Daha önce hiç çalışmamış. Geçimini engelli ve bakım aylığı ile sağlıyor. Bekar ve duygusal ilişkisi yok. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor. Annesiyle birlikte yaşıyor, 3 kız ve 1 erkek kardeşi var. Rehabilitasyona devam ediyor. Doğrudan şiddete maruz kalmamış fakat babasının annesine şiddet uyguladığını, buna tanıklık ettiğini belirtti.

Hestia: 53 yaşında. Doğum sonrası havale geçirmiş. Ortopedik engelli. Okur-yazar. Rehabilitasyona devam ediyor. Çalışmıyor, daha önce hiç çalışmamış. Ekonomik durumunu iyi olarak tanımlıyor. Annesiyle birlikte yaşıyor, 5 kız kardeşi var. Ekonomik geçimlerini babasının aylığı ile sağlıyor. Babasının kendisine şiddet uyguladığını, babasının şu an yaşamadığını belirtti.

Medeia: 21 yaşında. Doğuştan serebral palsi tanısı almış. Ortopedik engele sahip. Engel oranını belirtmedi. Lise mezunu, Açıköğretim Fakültesi'nde yükseköğrenimine devam ediyor. Bir dernekte sekreterlik yapıyor. Ekonomik durumunu iyi olarak tanımlıyor. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Annesi ve dayısıyla birlikte yaşıyor. 2 erkek kardeşi var. Annesi ve babasının boşanma sürecinde olduğunu, kardeşlerinin

babasıyla yaşadığını belirtti. Babasının annesine şiddet uyguladığını, buna tanıklık ettiğini belirtti.

Medusa: 75 yaşında. Doğuştan ortopedik engele sahip. %50 engeli var. Okur-yazar değil, şu an çalışmıyor ama geçmişte çalışma deneyimi var. Eşini 50 yıl önce kaybetmiş, 1 kızı ve 1 oğlu var. Çocuklarının yurt dışında yaşadığını belirtti. Yalnız yaşıyor. Ekonomik durumunu kötü olarak tanımlıyor. . Evliliği süresince şiddete maruz kaldığını belirtti.

Nereid: 23 yaşında. Doğum sonrası SMA TİP-3 genetik hastalığından kaynaklanan ortopedik engele sahip. Engel oranını belirtmedi. Lise mezunu, bir dernekte sekreterlik yapıyor. Ekonomik durumunu kötü olarak tanımlıyor. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Annesi ve 1 erkek kardeşiyle birlikte yaşıyor.

Pandora: 42 yaşında. Doğuştan ortopedik engele sahip. %96 engeli var. İlkokul mezunu, şu an çalışmıyor fakat geçmişte çalışma deneyimi var. Ekonomik durumunu kötü olarak tanımlıyor. 2 evliliği olmuş. İlk evliliğinde şiddete maruz kalmadığını, evliliğinden 2 oğlan çocuğu olduğunu; ikinci evliliği süresince şiddete maruz kaldığını, boşandıklarını, destek sistemi olmadığı için imam nikahlı olarak yaşadıklarını, evliliğinden 1 kız ve 1 oğlan çocuğu olduğunu belirtti. Şu an ikinci evliliğindeki eşi, eşinin 1 oğlu ve kendi iki çocuğu ile birlikte yaşıyor.

Rhea: 24 yaşında. Doğum sonrası genetik hastalıktan kaynaklı görme ve işitme engeline sahip, Tip- 1 Diyabet tanısı var. Üniversite mezunu, sosyal hizmet uzmanı ve bir dernekte çalışıyor. Yüksek lisans eğitimine devam ediyor. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor. Annesi ve 1 kız kardeşiyle birlikte yaşıyor.

Selene: 26 yaşında. Doğum sonrası geçirdiği bir kaza sonrası omurilik felci tanısı almış. Ortopedik engele sahip. T seviyesinde engeli var. Lise mezunu, bir dernekte çalışıyor. Üniversite eğitime devam etmeyi düşünüyor. Bekar ve duygusal bir ilişkisi yok. Anne, babası ve 2 kız kardeşiyle birlikte yaşıyor. Ekonomik durumunu orta olarak tanımlıyor.

Tablo.3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

Katılımcı Sıra No	Katılımcı Kod İsmi	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Ekonomik Durum	Engel Durumu
1	Aphrodite	50	Dul (Eşini Kaybetmiş)	Lise	Muhasebeci	Kötü	Ortopedik Engel
2	Amazon	38	Evli	Lise	Muhasebeci	İyi	Ortopedik engel
3	Artemis	27	Bekar	Üniversite	Memur	Orta	Görme ve İşitme Engeli
4	Athena	23	Bekar	Üniversite	Çocuk Gelişim Uzmanı	-	Ortopedik engel
5	Demeter	33	Bekar	Lise	Fabrika Çalışanı	Orta	İşitme Engeli
6	Gaia	75	Boşanmış	Okur-yazar değil	Ev Kadını	Kötü	Ortopedik Engel
7	Helena	24	Bekar	Üniversite	Psikolog	Orta	Görme Engeli
8	Hera	29	Bekar	Orta okul	Ev Kadını	Orta	Görme Engeli
9	Hestia	53	Bekar	Okur-yazar	Ev Kadını	İyi	Ortopedik Engel
10	Medeia	21	Bekar	Lise	Sekreter	İyi	Ortopedik engel
11	Medusa	75	Dul (Eşini Kaybetmiş)	Okur-yazar değil	Ev Kadını	Kötü	Ortopedik Engel
12	Nereid	23	Bekar	Lise	Sekreter	Kötü	Ortopedik Engel
13	Pandora	42	Boşanmış	İlkokul	Ev Kadını	Kötü	Ortopedik Engel
14	Rhea	24	Bekar	Üniversite	Sosyal Hizmet Uzmanı	Orta	Görme ve İşitme Engeli, Süreğen Hastalık
15	Selene	26	Bekar	Lise	Dijital Pazarlama Uzmanı	Orta	Ortopedik Engel

Araştırmaya katılan engelli kadınların sosyo-demografik bazı özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Yukarıda detaylı olarak yazılan ve tabloda gösterilen bilgilere istinaden yorumlama yapmak mümkündür. Araştırmaya katılan 15 engelli kadından, 10’unun ortopedik engele, 1’nin işitme engeline, 2’sinin görme engeline, 1’inin görme ve işitme engeline, 1’nin görme, işitme ve süregen hastalıktan kaynaklanan engele sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Engelli kadınlardan 8’inin 18-30 yaş aralığında, 4’ünün 31-50 yaş aralığında ve 3’ünün 51-75 yaş aralığında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Engelli kadınlardan 4’ünün üniversite mezunu olduğu, 6’sının lise mezunu olduğu, 1’inin ilkokul mezunu olduğu, 1’inin ortaokul mezunu olduğu, 1’nin okur-yazar olduğu ve 2’sinin okur-yazar olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların 10’unun medeni durumunun bekar olduğu, 1’nin evli olduğu, 2’sinin boşandığı ve 2’sinin dul (eşini kaybetmiş) olduğu belirlenmiştir. Engelli kadınlardan 5’inin ekonomik durumunu kötü olarak tanımladığı, 6’sının orta olarak tanımladığı, 3’ünün iyi olarak tanımladığı ve 1’inin durumunu belirtmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Engelli kadınların sosyo-demografik olarak verilen tüm tanıtıcı bilgilere bakıldığında, özellikle eğitim hakkına erişebilmiş olmanın meslek sahibi olma ve çalışma gibi “bağımsız birey” olmaya imkan sağlayan bir sonucu getirdiği yorumunu yapmak mümkündür. Engelli kadınların hikayelerine genel olarak bakıldığında fiziksel-cinsel-psikolojik şiddete maruz kaldıkları, şiddete doğrudan maruz kalmasalar bile, tanıklık ettiklerini yorumlamak mümkündür.

3.2.2. Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Anlatısı Sonucu Oluşan Temalar

Engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimleri ile ilgili yapılan görüşmeler ve deşifre işlemleri sonrasında, Max Qualitative Data Analysis (MAXQDA2022) nitel yazılım programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler, betimsel analiz yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın bulgular kısmında engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimleri, biyopsikososyal bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Tüm bu analiz sürecinde araştırmanın odağından kopmadan toplumsal cinsiyet perspektifi ile değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmaya katılan engelli kadınların deneyimlerinden elde edilenlere göre, sağlamcı ve ataerkil bir toplumda engelli bir kadın olma

deneyimi, kesişimsel bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın tartışma kısmında, bu konu detaylı olarak ele alınacaktır.

Araştırmadan elde edilen veriler dikkate alındığında, kodlama yapılmış, bu kodlardan 26 kategoriye ulaşılmış ve oluşan kategorilerin 5 alt tema altında toplandığı görülmüştür. Engelli Kadın Olma temasında, “engelli” ve “kadın” olmanın toplumda denk geldiği noktalara, engelli kadınların ötekileştirilerek “cinsiyetsiz öznelere” haline geldiğine, erişememe halinin neden olduğu durumlara değinilmiştir. Toplumsal Cinsiyet Rollerinde, rollerin kadınların hayatlarındaki etkilerine vurgu yapılmıştır. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinde, engelli kadınların şiddeti nasıl tanımladıkları ve deneyimlediklerine, şiddetin sistematik ve kurumsal boyutlardaki varlığına vurgu yapılmıştır. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri temasında, engelli kadınların kurumsal ve sosyal destek mekanizmaları ile ilgili değerlendirme yapılmıştır. Geleceğe Dair Beklentiler temasında, engelli kadınların duyguları, istekleri, hayalleri ve talepleri doğrultusunda bir değerlendirme yapılmıştır.

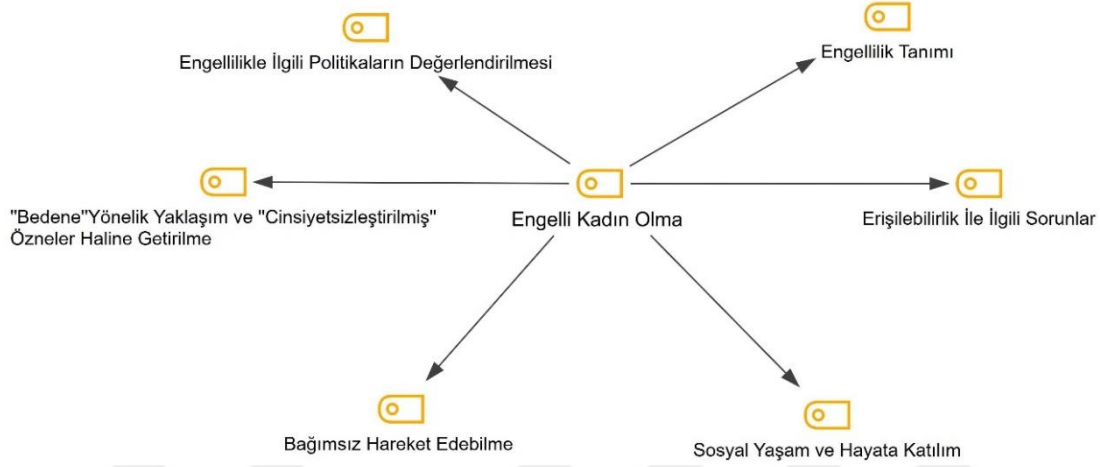
Şekil 3.2. Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Temaları

Araştırmanın analiz sürecinin sonunda sorun alanına paralel olarak, görüşme sorularına verilen yanıtlar incelendiğinde şiddete maruz kalma deneyimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve rolleriyle iç içe bir yapıda olduğu görülmüştür.

3.2.2.1. Engelli Kadın Olma

Engelli Kadın Olma temasında, engellilik tanımı, erişilebilirlikle ilgili sorunlar, sosyal yaşama ve hayata katılım, bağımsız hareket edebilme, “bedene” yönelik yaklaşım ve

“cinsiyetsizleştirilmiş özneler” haline getirilme, engellilikle ilgili var olan politika ve hizmetlerin değerlendirilmesine dair alt başlıklar belirlenmiştir.

Şekil 3.3. Engelli Kadın Olma Teması

3.2.2.1.1. Engellilik Tanımı

Engelli kadınların kategorize edilmiş “engellilik” tanımları dışına çıkılarak, kendileri için ne anlam ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Engelli kadınlara, bunun sorulmasının sebebi kendi deneyimlerinin özne olarak onlara ne ifade ettiğinin görünür olması önem taşımaktadır. Özneler bu kısımda engelliliğin kendileri için ne anlam ifade ettiği, engel türü, engel derecesi, nasıl engelli oldukları ve deneyimleri üzerinden kendi tanımlarının nasıl şekillendiği sorularak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Engelli kadınlara kendi engellilik tanımları sorulduğunda, özellikle eğitim hakkına erişmiş ve alanda savunuculuk yapan özneler ile eğitim hakkına erişememiş kadınların “engellilik” tanımlamalarının değiştiği gözlemlenmiştir.

“Yanii tabi sağlam insanla engelli insan çok farklı. Engelli insan her şeyi yapamıyor. Her şeyi karşılayamıyor. Ben mesela engelli olduğum için evde bir ekmek olmasın dışarı çıkıp yürüyüp bir ekmek alamıyorum. Evlatlarım ancak akşam gelecek ki ekmek alsın ben de oturup yiyim. O sıkıntı var. Yani benim ev içinde sıkıntım yok ama dışarı hayatım hiç yok”(Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“Ya işte zorlanıyorum yani yürüyemiyorum. İşimi göremiyorum hiçbir sosyal şeyim yok. Aktivite mi diyorlar ne diyorlar işte .Tam şey edemiyorum da işte siz orda şey düzeltirsiniz. Yani çocuklarımı okula götürüp getiremiyorum yani bu benim için çok zor aslında. Markete gidip gelmeyi, dışarı bile çıkamıyorum. Yani benim için hep zor.

Hep böyle muhtaç kalmak gerçekten zor bir şey yani”(Pandora, 42, Ortopedik engelli).

“Peki sandalyemi bir engel olarak görmüyorum ben. Sandalyem benim bacaklarım ve sandalyem benim ulaşım aracım. İsteyip de başaramayacağım hiçbir şey olmayacağını düşünüyorum. Ne konuda engellendiğimize gelecek olursam dışarıda birçok mimari engel var, çok fazla engelleniyoruz ve özgürleşebilmemiz için belli koşullara ihtiyacımız var. Yani bize uygun aparatı olan bir araca yani bedenimize uygun bir sandalyeye ihtiyacımız var ki diğer insanlar gibi özgürleşebilelim” (Selene, 26, Ortopedik engelli).

Buradan hareketle, aynı engellilik türünü yaşayan kadınların da kendi deneyimleri üzerinden tanımlamalarının değiştiği gözlemlenmiştir. Engelli bir kadın olma kimliğinin, altında diğer pek çok kimliğin tanımlamalara etki ettiğini görmekteyiz. Çocuğa sahip olan, Pandora ve Aphrodite için engelin kendisi bir engelken; Selene için tekerlekli sandalye bir ulaşım aracı haline gelmiştir. Tüm bunlara bakıldığında, toplumda yaygın olan sağlamlılık ve ceza algısının, engelli kadınların kendilerine olan yaklaşımını da etkilediği görülmüştür. Bunun temel sebebi kuramsal kısımda da bahsedildiği gibi, tıbbi ve ahlaki bir modelin yaygın olmasıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle engellilik alanında özne olarak savunuculuk yapan kadınların tanımlamalarının daha yapıcı bir yerden olduğu görülmüştür. Engelli kadınların, kimliklerini “engelli bir birey olarak ben” şeklinde oluşturmasının yaşam tarzlarını etkilediği görülmüştür.

“Yani engelliliği nasıl tanımlarım güzel soru. Engellilik bence farklı bir yaşam tarzı olabilir. Böyle tanımlayabilirim” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Eee ben, bence engelli olmanın bir şeyi yok. Sadece benim beynim normal insanların beyninden daha farklı çalışıyor. Motor gelişimim daha farklı sizinle. Ya ben daha yavaş hareket ediyorum siz daha hızlı hareket ediyorsunuz. Mesela elinizi daha kolay hareket ettiriyorsunuz ben elimi pek kolay hareket ettiremiyorum. O bir engel olmuyor o bir farklılık oluyor. Onu ben engel olarak görmüyorum. Sadece bir farklılık oluyor benim için engel diye bir şey yok” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

Rhea ve Athena’nın ifadelerine göre, engellilik onlar için değil toplum için sorundur, onlar engelliliği bir yaşam tarzı ve farklılık olarak görebilmektedir.

3.2.2.1.2. Erişilebilirlik ile İlgili Sorunlar

Araştırmaya katılan öznelere, yaşamlarının hangi alanlarında sorun yaşadıklarını, toplumsal yaşama katılım durumları ve toplumun yaklaşımı ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınlarla yaptığım görüşmeler ve analiz süresince, tüm kadınların ortak sorunlarının erişim ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Erişememe halinin tüm hayat seyrini etkileyebileceği gibi, kadınların kendilerine ve hayatlarına olan yaklaşımlarını şekillendirmektedir.

“Aslında ben engellik tanımım şöyle ki ben o kelimeyi sevmiyorum şöyle engelli . Ben daha çok kendimi engellenen bir birey olarak görüyorum. Mesela erişememek bana göre engelliğin tanımı erişememekle çok eş değer. Mesela ıı nasıl bir örnek vermeliyim. En basit tabiriyle indimmeydanına gezmek istiyorum. Ama nerde ne mağaza göremiyorum mesela ben buna erişemiyorum” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

Artemis’in de ifade ettiği gibi, engellilik “erişilebilirlik” sorunları ile daha görünür olmaktadır. Bunun temel sebebi de, insan hakları odağından uzak hizmet ve uygulamaların üretilmesinden kaynaklanmaktadır.

“Şimdi engelli olduğum için otobüslere inme binme durumum yok. Zorlanıyorum. Ancak taksi ile gidip gelebiliyorum” (Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“Evet örgün eğitim alıyorum ama engelli olduğum için çok fazla derslere gidemiyorum. Yüz yüze olan derslere gidiyorum uygulamalı olan derslere ” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“İşaret dili bilmiyorlar işte bir yere gidiyorlar işte gel sen de gezelim. Mangal yapalım yemek yiyelim bilmem ne işte bu el kol hareketi birazcık...” (Demeter, 33, İşitme engelli).

“Tabi canım tabi .Yani mesela kartım da var ama tek başıma arabaya binip gidemiyorum. İllaki biri olacak beni tutsun, şey etsin ki ben binem yani normalde bacağıma kaldırıp da servise binemiyorum. Taksiye de oturduğum zaman ilkin oturuyorum ondan ayaklarımı içeriye koyuyorum onun için başka şeylere binemem dolmuşlara molmuşlara binemem. Yani kendi başıma. Yani biri olsa yine binerim ama tek başıma binemiyorum. Tek başıma bir yere gidemiyorum. İşte kızlar beni gelip alıyorlar” (Gaia, 75, Ortopedik engelli).

Aphrodite ve Gaia'nın ifadelerindeki ortak vurgu özellikle ulaşım konusunda birçok sorunla karşılaştıkları, bu sorunu yaşamamak veya çözüm üretemedikleri için sosyal yaşamdan uzaklaştıkları, evlerinde, izole bir şekilde yaşadıkları sonucu çıkabilmektedir. Ulaşım sorununun diğer bir paralelinde yaşana sorun, eğitimidir. Amazon'un belirttiği gibi, eğitimin yapıldığı alana erişebilmek başlı başına bir sorun olduğu için, eğitim hakkından yararlanamamaktadır. Bunun öznelere yaşadığı genel bir sorun olduğu düşünüldüğünde, doğal bir sonuç olarak oluşan "sosyal dışlanmadır". Özellikle Demeter'in bahsettiği gibi, temel bir iletişim kuramama hali, ortama uyum sağlarken bile tercihlerini ifade etmesinde sorun yaşayabileceğinin göstergesidir. Bu nedenle engelli kadınlar ya özel alanlarda sıkışıp kalmakta ya da kendileri ile aynı olan "getto" haline gelen gruplarında kaldıkları gözlemlenmiştir.

"Aynen öyle. Ben gitmek istemedim sonra bir gün annemle babam beni aldılar işte karşılarına dediler ki biz senin okulunu değiştirmeyi düşünüyoruz sana sormadık. Çünkü sen henüz hangisi senin için daha iyi olacak bunun kararını verebilecek yetide değilsin. Ya bunun idrakını asla alamazsın bizim seni bizim gözümüzle baktığın gibi senin kendin görmeyi imkansız hani"(Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

Engelli kadınların, erişememe hali ile baş etmeleri kişisel ve sosyal destek mekanizmaları ile çözülmekte olduğu; var olan hizmet ve politikaların yetersiz olmasının engelli kadınların erişememe halini arttırdığı, yeniden üretilen bir sarmal gibi olduğu yorumu yapılabilmektedir.

3.2.2.1.3. Sosyal Yaşama ve Hayata Katılım

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, sosyal ilişkileri, arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri, duygusal ilişkileri, sosyal etkinliklere katılım durumlarına dair sorular sorulmuştur. Özellikle ortopedik engele sahip kadınların erişim ile ilgili sorun yaşamalarına paralel bir şekilde sosyal yaşamdan uzaklaştıkları ve hayata katılım noktasında geri planda kaldığı gözlemlenmiştir. Engelli kadınların, sosyal yaşama katılamaması sonucunda toplumdan uzaklaştıkları, eve ve evle ilişkili kişilere bağımlı hale geldikleri ve "öteki" haline geldikleri gözlemlenmiştir.

"Ben bütün gün bazen televizyon seyrediyorum bazen okuyorum bazen yazıyorum bazen de işte müzik dinleyerek televizyon seyrederek vaktimi geçiriyorum" (Hestia, 53, Ortopedik engelli).

“Yaa tabiki de ben de isterdim. Ben de isterdim ki özgür olam . Ben de isterdim ki parka gidem. Ben de isterdim ki böyle şey edem mesela hanım kaç kere dedi bana gel. Eee ama demir yok ben onun merdivenlerden gidemiyorum. Demir olsa tutarım yine giderim ama demir olmadığı için gidemiyorum. Yani bir yere gidemiyorum” (Gaia, 75, Ortopedik engelli).

“Hiçbir yere çıkamıyorsun ki hiçbir yere çıkamıyorsun. Yaani annen ne zaman bir yere giderse annene yalvarıyorsun biraz mırın kırın yapıyorsun surat yapıyorsun öyle yani yoksa başka türlü olmuyor” (Hestia, 53, Ortopedik engelli).

Hestia ve Gaia’nın ifadelerine göre, sosyal destek sistemleri de ev ile bütünleşmiş şekilde olduğu için yaşamlarını buradan ibaret görmektedir. Bu gibi durumlar engelli kadınların toplumsal yaşamdan soyutlanmasına neden olmaktadır.

3.2.2.1.4. Bağımsız Hareket Edebilme

Araştırmaya katılan öznelere, bağımsız hareket edebilmeleri ve kendi başlarına yaşamlarını sürdürmelerine dair sorular sorulmuştur. Engelli kadınların bağımsız yaşam sürebilmesi, güçlenmeleri ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri adına önem taşımaktadır. Önceki bölümlerde ele alındığı gibi, erişememe halinin getirileri engelli kadınların hayatları açısından oldukça sınırlayıcı olduğu görülmüştür.

“Mesela bir hastaneye gitmem gerekiyor ama gidemiyorum. Güya eşim ya biri gelip beni sırtlayacak götürecek ya eşim beni indirecek ya da üvey oğlum beni indirecek sırtında. Utanıyorum da sırtına da binmiyorum çünkü 70 kilo olmuşum kilo da aldım. Yani sırtına da binmiyorum düşücem diye korkuyorum. Burda apartmanda asansör yok. Asansör olsa yine inirim ama asansör olmadığı için...” (Pandora, 42, Ortopedik engelli).

Pandora’nın ifadesine göre, temel hak ve hizmetlere erişimde yaşadıkları sorunlar, hak ihlallerini arttırmakla beraber engelli kadınların benlik saygılarının da düşmesine neden olabilmektedir.

3.2.2.1.5. “Bedene” Yönelik Yaklaşım ve “Cinsiyetsizleştirilmiş Özneler” Haline Getirilme

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, engelleri, bedenleri, toplumun ve kendilerinin yaklaşımı sorulmuştur. Engelli kadınların, “engelli” olmaktan dolayı toplumunun tutumunun kendi bedenlerine yaklaşımına etki ettiği ve “kadın” kimliğinin yok sayıldığı gözlemlenmiştir. Bu da engelli kadınların “cinsiyetsizleştirilmiş özneler”

haline gelmelerine neden olmaktadır. Bunun bir sebebi de ihtiyaçlarının neler olabileceğinin görülmemesi ve anlaşılamaması olabilir.

“Bu da şuu bana kalırsa sorunun ana çıkış noktası şu engelli kadınlar kadın olarak görülmüyor. Olayın çıkış noktası bu yani. Tamamen sadece cinsiyetsizleştirmek bunun adı. Sizi engelli olarak görüyorlar. Kadın-erkek yok engelli var”(Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Bilmiyorum. Yani o şekilde erkekler bence daha çok şaşıyorlar benim gördüğüm şaşıyorlar. Hatta şey anlatayım sana ben yürürken arkadan biraz şey gibi oluyor teyze gibi oluyor . Şey değnekleri de kullandığım için bir kere asansör bozulmuştu ben merdivenle gidiyordum teyze, teyze asansör var falan diyolar arkamdan onlar biraz daha şeyler yani çok farkında olmuyorlar bence” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

“Hıhı aynen aynen maalesef. Belki sen de maruz kaldın bilmiyorum ama teyzem bana şöyle der işte hala der. İşte kör satıcının kör alıcısı olurmuş, topal alıcısı mı olurmuş. Allahım saçma sapan işte ben illa görmeyen biriyle evlenmeliyim” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

Amazon, Medeia ve Artemis’in ifadelerine göre, özellikle toplum ve aile ilişkilerinde engelli kadın olmanın yarattığı sorunların, özellikle psikolojik ve sosyal olarak etkilerini görebilmek mümkündür.

3.2.2.1.6. Engellilikle İlgili Var Olan Politika ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, engellilikle ilgili yapılan politikaları ve hizmetleri nasıl değerlendirdikleri, ihtiyaçlarını karşılayıp-karşılamadığı sorulmuştur. Araştırmanın en çarpıcı bulgularından birisi olarak, hemen hemen bütün kadınların “yeterli” olmadığına yönelik ortak bir yorumu olduğu sonucu çıkmıştır.

“Olsaydı zaten yapılırdı ben düşünmüyorum var diye. Düşünmüyorum çünkü politika olsaydı engellilere karşı, okulda olsun hastanede olsun özel yerlerde olsun her şeyde yardım etmeleri lazım” (Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“Eee şimdi şöyle bir durum var. Yasalar olsa bile uuuygulanmadıktan sonra bir anlamı yok. Hani ne kadar çok yasa çıkarsa çıksın uygulamaya geçilmedikten sonra hiçbir anlam ifade etmiyor. Şöyle düşünün bunu ee şimdi bir tane oo kadar çok engellilerle ilgili yasa var ki engelli evinden çıkamadıktan sonra o yasaların bir anlamı var mı sizce?” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

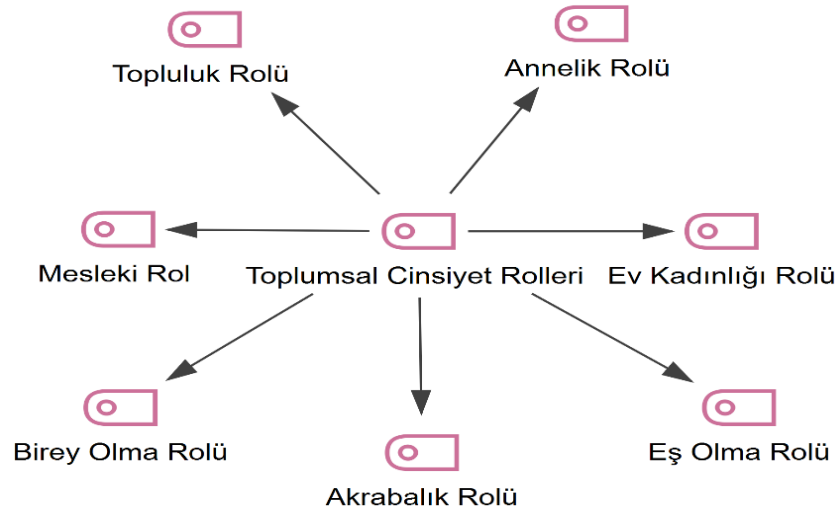
“Uygulanmıyor bu bu uygulanmıyor yani. Engelli hakları olarak baktığımızda da yok yani ben kesinlikle yeterli bulmuyorum” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

“Imm bence yeterli değil çünkü bazı şeyler için kendi uğraşman gerekiyor yani yazılı olarak var olması onun uygulanabilir olduğu anlamına gelmiyor bence bizim uygulamalarda sorunlarımız var. İlk önce bunu söyleyebilirim ” (Helena, 24, Görme engelli).

Aphrodite, Amazon, Artemis ve Helena’nın ifadelerine göre, ülkedeki yasaların yazılı olarak kaldığı, uygulama alanında ciddi sorunlar ve hak ihlalleri ile karşılaştıklarına ulaşılmıştır. Bunun temel sebebinin, engellilik ile ilgili yapılan yasa ve politikaların insan hakları odağından uzak olması, yapılan uygulamaların da denetlenmemesi olduğu düşünülmektedir.

3.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, annelik rolü, birey rolü, akrabalık rolü, eş olma, mesleki rol, topluluk rolü ve ev kadınlığı rolü olarak sınıflandırılmaktadır. Araştırmaya katılan engelli kadınlara doğrudan bu roller üzerinden sorular yöneltilmiştir. Engelli kadınların, bir önceki bölümde cinsiyetsizleştirilmiş özne olmaları “kadın” kimliği ile alakalı olduğu görülmesine rağmen geleneksel toplumdaki rollerden azade olmadıkları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte engelli kadınlar, çoklu ayrımcılığı bir kez daha deneyimlemek durumunda kaldığı görülmüştür.

Şekil 3.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerleri Teması

3.2.2.2.1. Annelik Rolü

Anneliği deneyimleyen özneler, çocuklarıyla ilişkileri, aile içi ilişkilerdeki zorluklar, çocukların sorumluluğu ve bakım yükü ile ilgili sorular sorulmuştur. Annelik rolü, daha çok “anne” olan engelli kadınlarla gündeme alınan bir olgu olmuştur. Bunun sebebi öznelerin, sağlamcı ve ataerkil bir yapıda olan toplumda “engelli anne” olmayı doğrudan deneyimlemeleridir. Özellikle engelli kadınların, toplum tarafından yüklenen “kutsal” annelik rolünü tam olarak yerine getirememeleri hem psikolojik olarak olumsuz etkilenmelerine hem de bir “kadınlık” krizi oluşmasına neden olmaktadır.

“O benim içimde bir uhde. Ben çocuklarımı hiçbir zaman için elini tutup okula götürmedim. Mesela bir piknik olsun, bir eğlence olsun okul olarak hiçbirine katılamadım. Engelimden dolayı. O benim içimde çok yani acı” (Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“.....’ya geldik acık iyi olduk ama burda da parasızlıktan. Ha çocuklar okula gidiyor. Ay kurban olurum.de öyle bunlar okula gidiyo şey anne dedi ay dedi bize niye para vermiyon diyim mi onu da?” (Medusa, 75, Ortopedik engelli).

“Doktora filan götüremiyorum mesela ben çocuğumu alıp elinden tutup dışarı kapıya gidemedim. Parka gidemedim o zorlukları yaşadım . En son şunu yaşamadım mesela yaz geliyor benim oğlum ağlıyor parka gitmek istiyor. Kızım alıyor parka gitmek istiyor ama götüremiyorum ben canım gidiyor içim gidiyor ama götüremiyorum ben” (Pandora, 42, Ortopedik engelli).

“Eee kızımın doğumundan itibaren üç yıl ben kızıma annelik yapamadım. Çünkü ben zaten o travmayı atlatamamışım ” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

Aphrodite, Medusa, Pandora ve Amazon’un belirttiği gibi, engelli kadınlar anneliği deneyimlerken sorumluluklarını yerine getirememenin sonucunda bir rol krizi yaşayarak, engellerinden dolayı suçluluk hissettikleri ve öfkelenedikleri görülmüştür. Bunun temel sebebi, toplumda “kutsal annelik” rollerinin baskın şekilde var olmasıdır.

“Yok engeliydim ama bana hiçbir engeli yoktu. Ben yürüyerek okuluma da gidiyordum. Çarşıma da gidiyordum çalışıyordum. Alışverişimi de yapıyordum. Evimin temizliğini de yapıyordum hiçbir sıkıntı yoktu. Evlendikten sonra, çocuk doğurduktan sonra bu sıkıntılarım başladı. Yürüme sıkıntım doğumdan sonra başladı” (Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“Eeee hatta o hamilelikte doktor bulamadım ben engelli kadınların doğum oranları o zaman çok düşüktü. Düşük olduğu için o yüzden jinekologlar da engelli kadınların alanında pek fazla bildiği yoktu. Tamamen korkarak bakıyorlardı hani engelli bir kadın hamile kaldığında sanki böyle şeytan görmüş gibi oluyorlardı. Ve hemen çocuğu alalım gibi bir hemen seni kurtaralım gibi o gözle bakıyorlardı. Eee yani çoğu gittiğim dört beş tane doktor beni kabul etmedi, kabul edemeyiz bebeği istiyosan alalım ama doğuramayız dediler bana” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

Aphrodite, evlenmeden önce engelinin toplumsal yaşama katılımını engellemediğini, evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra engelinin arttığını, doktorunun bu konuda kendisini uyardığını fakat ikinci çocuğu kendilerinin istediğini belirtmiştir. Buradan da yoldan çıkarak engelli kadınların, evlilik içinde eş ve anne olma sorumluluklarını yerine getirebilmek için kendi sağlıklarından vazgeçtikleri görülmüştür. Amazon’un belirttiği gibi, engelli kadınların “anne” olması fikri, toplumun “norm”larının dışında olduğu için bir tepki ile karşılanmaktadır. Engelli kadınlar, kendi bedensel, sosyal ve psikolojik durumları da göz önüne alındığında gebelik süreçlerinde özellikle sağlık hakkına erişim konusunda zorluk yaşamaktadır.

3.2.2.2.2. Ev Kadınlığı Rolü

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, ev içi işleri kimlerin yaptığını, görev dağılımları, sorumluluklar ve bakım yükleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan öznelere, medeni durumu fark etmeksizin bu soru sorulmuştur. Araştırmaya

katılan engelli kadınların çoğu, ev içinde ve ev içi işlere katıldıklarını, bunu yapmayı sevmeseler de yaptıklarını belirttiler. Engel türü veya durumu ne olursa olsun, kadınların bu rol kapsamında da sorumlulukları olduğu görülmüştür.

“Ya şöyle aslında ee mesela kendi odamda da yani işte çekmecelerimi toplamak olsun, dolabım olsun ya da işte masanın üzerini bile kendim toparlayım isterim. Çünkü ee sonuçta hani görmediğim için bir şeyi koyduğum yerde bulmayı tercih ederim kendi odamda özellikle. Bu yüzden hani kendim toplamayı daha çok seviyorum. Öyle söyleyim mecbursun öyle söyleyim. Hani o kadarını kendi odan için. Ama ben küçükken de mesela annemin aldığı tozu beğenmeyip üstüne toz alan biriydim. Küçükken titizdim sonradan değiştim (Güler)” (Rhea, 24, Görme-İşitme-Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Eee hafif hafif yapıyom öyle hep ev göremem ki mesela şu odayı bir görürüm bir haftada anca çıkıyorum. Mesela şu odalar kapalı. Açık olsa orayı da yaparım. Azar azar, azar azar görüyom. Burda şimdi bir oda bir salon bi de mutfak banyo odaları kapattım” (Medusa, 75, Ortopedik engelli).

Rhea ve Medusa’nın belirttiği gibi, engelli kadınlar ev içi sorumluluklarda da aktif rol almaktadır. Bunun kendilerini güçlendirdiği, kendi yaşamları üzerinde kontrollerini arttırdığı görülmüştür.

3.2.2.2.3. Eş Olma Rolü

Araştırmaya katılan öznelere, evli ve ilişkisi olan kadınlara bu kısımla ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınlara, evlenirken çevreleri ile herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları, evlilik içinde sorun yaşayıp yaşamadıkları, evlilikleri ile ilgili genel bilgilerle ilgili sorular sorulmuştur. Kadına yönelik şiddetle ilgili vakalarda genel olarak erkek olan eşlerin yemeği beğenmeme, eşinin kendisini mutlu etmesini bekleme vb. bir beklentiler ve talepler içerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, evli olan veya evliliği deneyimlemiş engelli kadınların da benzer bir durumu yaşadığı gözlemlenmiştir.

“Köy yeri mesela dağdan bayırdan yemek gelmiyor. Mesela böyle domates salatalık bilmem ne biz görmeyik biz nerden görelim köy yeri. Yedinci ayda neyde gidecek de domates salatalık patlıcan alıcaz yemek yapıcaz. Adam tarlada. Yemeği pişirdim gittim. Beni görüyor. Beni bu ta karşıda görüyor gittim. Ben oraya vardım tarlaya vay efendim sen niye geç geldin tarlada beni dövdü mü ? Yemeği aldı tencereyi yere döktü mü ye zopayı ağlayarak eve gel”(Medusa,75, Ortopedik engelli).

“Mesela gecekonduda oturuyordu diyordu hele kızım kalkın bakın babanız geldi mi ? Hemen kalkıp yemeği hazırdı. Mesela böyle bir çay kaşığı getirmediğimiz zaman, onu unutuyordum mesela mutfaktan alayım geleyim, tutup arkamdan atıyordu bardakları beraber” (Gaia, 75, Ortopedik engelli).

Medusa ve Gaia’ın belirttiği gibi, evlilikleri içerisinde şiddete maruz kalmalarının sebebinin, eş olma rolünü yerine getirememekten kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.2.2.2.4. Akrabalık Rolü

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, akrabalık ilişkileri ve bu ilişkilerinde engellerinden dolayı yaşadıkları sorunlar ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınların, akrabalık rolünde de genel kabullerden kopamadıkları, olumlu ve iyi olan davranış kalıpları olacak şekilde sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

“Neden peki birisi kalp kırınca çok üzüntü geçiyor mesela birisi benim fazla üzerime gelirse benim el ayağım kitleniyor. Ben içime atarım ağlamaya başlarım . Kimseye de laf söylemem saygısızlık kusur yapmam kimseye de karşı gelmem. Şakalaşırım ama karşı gelmem” (Hera, 29, Görme engelli).

“Benim çevremde yok belki de benden dolayıdır. Ben içine kapanık böyle somurtkan kahrolmuş bir insan değilim. Ben şen şakrak bir insanım kendimi de öyle görmüyorum. İki belki de ondan dolayı bir sıkıntım yok”(Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

Hera ve Aphrodite, toplumdaki genel kabulde yer alan “hanımefendi, saygılı” kadın kimliğine uygun olarak davrandıklarını, böylelikle sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Engelli kadınların, bu noktada ilişkilerdeki sorunun kendilerinden dolayı oluşma ihtimalinden çekindikleri gözlemlenmiştir.

3.2.2.2.5. Birey Olma Rolü

Yukarıda belirttiğimiz toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bu ve bundan sonraki roller geleneksel kabullerin dışında sayılabilir. Ancak genel bir değerlendirmeye göre, kadınların tüm ev içi ve bakım rollerini yerine getirirken, birey olarak da rollerini yerine getirmesi beklenmektedir. Araştırmaya katılan öznelere, günlük aktivitelerini yapma, bunları yaparken karşılaştıkları sorunlar, eğitim hayatı vb. ile ilgili sorular sorulmuştur. Engelli kadınların, yaşama aktif katılabildikleri noktalarda birey olarak güçlenebildikleri gözlemlenmiştir.

“Hiç zorlanmıyorum bana yardımcı olan birileri yok her işimi kendim yapabiliyorum çünkü” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Ya da işte bir şey bozulur halıları yıkamaya falan vericez mesela bunun organizasyonunu ben yaparım gibi gibi. Bunlarda galiba daha aktifim dışarı işeri diyebilirim aslında iç işleri daha çok annemde çünkü” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

“Hayır yok eşit bir şekilde bölüşüyoruz. Eee yani düzenli olarak o da ailem bana hiçbir şeyi yapamazsın demediği için temizliği de mutfak işlerini de bıçak kullanımı da her şeyi bir şekilde yapabiliyorum yani isteyince her şeyin yöntemi olduğunu bildiğim için o yüzden ev işlerinde her şeyimi kendim yapıyorum bir sıkıntı yaşamıyorum” (Helena, 24, Görme engelli).

Amazon, Artemis ve Helena’nın belirttiği gibi, birey olarak yaşama aktif katılmanın onlar için normal olduğu ve herhangi bir sorun yaşamadıkları, sorunların toplum tarafından oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Amazon, Artemis ve Helena’nın eğitim hakkına erişebilmiş ve alanda da savunuculuk çalışmalar yapan öznelere olması birey olma rolünün kuvvetlendirdiği gözlemlenmiştir.

“Bastırılan, sürekli bastırılan aman söyleme aman aman şöyle yap böyle yap ama erkekler çok daha özgür. Onun elinin kiri ya her şeyi söyleyebilir yapabilir algısı ya en basiti...” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

Artemis’in belirttiği gibi, engelli kadınlar birey olarak toplumda var olurken kadın olmanın bir dezavantaj yarattığı ve birçok şeyle mücadele ettikleri görülmüştür. Engelli kadınlar, kendilerini var etmeye çalışırken eşitsiz bir zemin üzerinde yaşamaya çalıştıkları önemli bir meseledir.

3.2.2.2.6. Mesleki Rol

Araştırmaya katılan öznelere, engelli kadınların çalışma yaşamına katılımı, kendi iş deneyimleri, cinsiyetler arası iş deneyimi farkına yönelik sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan kadınlarla özellikle çalışma deneyimi olan veya bir lisans derecesi olan engelli kadınlarla bu rol üzerine görüşme sağlanmıştır. Engelli kadınların, özellikle iş yerlerinde sağlamcı ve ataerkil bir tutuma maruz kaldıkları; ancak, tüm bu baskının onları çalışma yaşamından koparmadığı, aksine daha çok mücadele etmelerine katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

“İııÜniversitesi Sosyal Hizmet lisanstan 2021 yılında yüksek lisans şey şöyle söyleyim yüksek onur öğrencisi olarak mezun oldum. Bu yıl da yüksek lisansına başladım yine sosyal hizmet alanında. Tezli yüksek lisans yapıyorum” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Şu an 5 yıldırDerneğinde sosyal hizmetler departmanındayım” (Nereid, 23, Ortopedik engelli).

“Tabi üniversite mezunuyum. Psikoloji mezunuyum..... Kurumsal bir şirkette çalışıyorum”(Helena, 24, Görme engelli).

Rhea, Nereid ve Helana'nın ifadelerinden yola çıkılarak, engelli kadınların çoğunlukla sosyal bir alanda veya özne oldukları bir alanda çalışmayı tercih ettikleri yorumunu yapmak mümkündür. Görüşmelerde, bunun üzerine de konuşulmuş bu durumun onların kimliklerini daha rahat yaşadıkları belirtilmiştir.

3.2.2.2.7. Topluluk Rolü

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, toplumun engelli kadınlara yaklaşımı, davranışlarda bir farklılık olup olmadığı, özne olarak söz haklarının olup olmadığına dair sorular yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan engelli kadınların, özellikle engellilik alanında savunuculuk yapmalarının getirisi olarak bu rolü etkin bir şekilde yaptıkları, buradan hareketle güçlendikleri ve dayanışma kurdukları gözlemlenmiştir.

“Yani hani böyle bir derneğin olduğundan haberim vardı tabi. Hani içerik olarak tam olarak ne yaptıklarını bilmiyordum içine girene kadar. Yani evet bir tekerlekli sandalye bağışı dönüyor ama sadece bundan ibaret değil dernek aslında. Dernekte çok güzel şeyler oluyor” (Selene, 26, Ortopedik engelli).

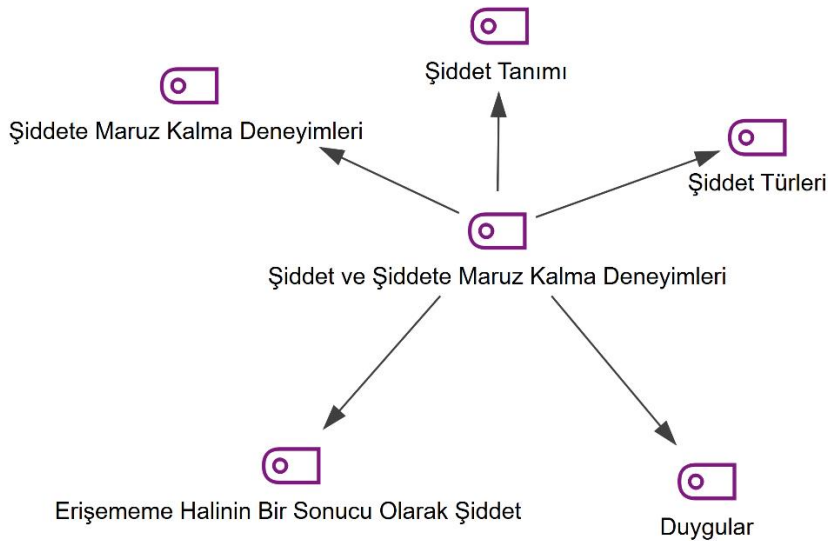
“Bence birçok şeyi sivil toplum alanıyla kazanıyoruz. Birçok engelli hakkı için de bunu söyleyebiliriz. Yani ben üniversite döneminde de rahat etmemin ana sebeplerinden bir tanesi üniversitede sivil toplum olarak başlayan sonra üniversitenin bir şey olması engelliler birimi olmasıydı. O engelliler biriminin aslında okulda sağladığı bir şey vardı. Okulda bir algı vardı işte hocalara demişler ki siz bu öğrencilere bu hakları tanımak zorundasınız. Ve o aradaki iletişim olduğu için aslında ben kendimi rahat bir biçimde ifade ettiğimde bu ihtiyaçlarım rahat bir şekilde karşılandı. Eee o yüzden sivil toplumun o konudaki önemini biliyorum . İkinci bir kısım olarak da biz bazen bazı şeyleri fark etmiyor oluyoruz. Sivil toplum hareketleriyle beraber aslında çeşitli markaların da dikkatini çekiyorsunuz hani onları öncelemeniz lazım biz bunu okuyamıyoruz bize bunu sağlayın ki o talep giderilsin.

Sivil toplum hareketinin bu talepleri oluşturduğunu düşünüyorum. Bu talepler oluşturulmasaydı kimse böyle bir talep olmayacaktı. O yüzden talepler oluşturulsun ki talepler yerine getirilsin. O yüzden sivil toplum örgütlerinin bu konuda çok çok çok önemli olduğunu düşünüyorum’’ (Helena, 24, Görme engelli).

Selene ve Helena’nın belirttiği gibi, engelli bireylerin bu topluluk içinde kendilerini var ettiği ve sürdürmenin onları güçlendirdiği yorumunu yapmak mümkündür. Bunun bir diğer sebebi, toplumun engelli bireylere özellikle engelli kadınlara olan olumsuz tutum ve davranışlarının yansımasıdır.

3.2.2.3. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri

Araştırmanın temel sorun alanına ve amacına uygun olarak, engelli kadınlara şiddet tanımlarının ne olduğu ve şiddet türlerine dair bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Engelli kadınlara sorulan bu sorunun ardından, şiddete maruz kalma deneyimleri sorulmuştur. Engelli kadınların verdikleri yanıtlara göre, şiddetle baş etme yöntemlerinin ayrı bir başlıkta ele alınması uygun görülmüştür. Çünkü baş etme stratejileri farklılık göstermekler birlikte tek bir açıdan ele alınmamıştır. Bu temanın altında şiddet tanımı, şiddet türleri, şiddete maruz kalma deneyimleri, erişememe halinin sonucu olarak şiddet ve duygular ele alınmıştır. Bu tema alanında, araştırma amacına uygun olarak yeterli veri elde edilmiştir.

Şekil 3.5. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri Teması

3.2.2.3.1. Şiddet Tanımı

Araştırmaya katılan engelli kadınlara şiddeti nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Bu sorunun cevaplarına istinaden tek ve yaygın bir şiddet tanımı olmadığı, fakat ortak bir duygu ve düşünce etrafında kadınların ortaklaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Şiddet türleri ile ilgili detaylar bir sonraki kısımda verilecektir.

“Bana kalsa şiddet ee bence ee insanlıkla bağdaşmayan bir şey yani. Ya ben insanlara yakıştıramıyorum şiddeti” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Yaa yani şiddet kötü bir bir şeydir” (Gaia, 75, Ortopedik engelli).

“Kötü” (Demeter, 33, İşitme engelli).

Amazon, Gaia ve Demeter’in şiddet tanımlarının daha genel geçer ve duygulara yönelik olarak yapıldığı görülmüştür. Fakat, diğer katılımcıların şiddeti daha çok türler ve davranışlar üzerinden de ifade ettikleri yorumunu yapmak mümkündür.

“Şiddeti nasıl tanımlıyorum? Şiddet de farklı açılardan bakılabilir. Biz hep en başta görünür engeller olduğu gibi fiziksel şiddet görünen şiddete bakıyoruz ama bir noktada psikolojik şiddet de var. Psikolojik şiddet de aslında kişinin travmalarına yol açıp ilerdeki hayatına etkileri yer bırakabiliyor” (Helena, 24, Görme engelli).

“Şiddet bence insanı böyle hem fiziksel olarak hem de ruhsal olarak tüketen bir şey. Yani insan kalmıyor ortada ama sürekli tükeniyorsun yani tükeniş bitmiyor .Ben sürekli yani etrafımdaki insanların şiddetine tanık olarak bir şiddet gördüm, psikolojik bir şiddet gördüm” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

“O vizyonun yok yani sen kadınsın bunu yapmıcağsın. Bunu giymeyeceksin ama evlenince hokkabazlık yapacağsın bana demek o kadına en büyük yani yaşarken öldürüyorsun o kadını. Bir adamın eline yani o kaderi yüzünden yaşarken ölü gibi oluyorlar. Onu kabul etmiyorum ben bir erkeğin eline kadını o kadar eğilip bükülmesini doğru bulmuyorum. Doğru da bulmucam çünkü ben ne kadar var olursam kadınlar da erkekler de o kadar var olacak” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

Helena, Medeia ve Athena’nın belirttiği gibi, şiddeti türler ve deneyimler üzerinden tanımlarken genel kabullerin dışına çıkmanın; şiddetin geniş bir perspektifte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

3.2.2.3.2. Şiddet Türleri

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, bir önceki kısım ile paralel olarak yaygın şiddet türleri, tanımları ve kendi deneyimlerinin türlerle ilişkisine dair sorular sorulmuştur. Şiddet türlerini, şiddet tanımı başlığından ayrı olarak alınmasının sebebi engelli kadınların geniş bir açıdan açıklaması ve bunun sonucu olarak kendi deneyimleri üzerinden de literatürde yer almayan şiddet deneyimlerini kendi açılarından tanımlamalarıdır. Engelli kadınların yaygın şiddet türleri ve diğer şiddet türleri ile ilgili bilgilere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

“Bu şekilde hani bunun dışında bedensel şiddet dışında bir de psikolojik şiddet yanı var. Bu ııı sadece bu arada ııı hani sen yapamazsın, bunu giyemezsin, başaramazsın, dışarı çıkamazsından fazlasına da gidiyor bence” (Selene, 26, Ortopedik engelli).

“Yani hani en basitinden bana nasıl göremiyorsun ya mümkün değil denmesi bile benim için bir psikolojik şiddetti”(Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

“Şiddet bana göre korkaklık. Söz olarak yetiştiremediği şeyleri bedensel olarak dile getirmeleri. Ya da bedensel olarak kendilerini üstünlük olarak göstermeleri, üstünmüş gibi yani. O insanı susturabileceğini hissedebilmesi. Yani o kavganın galibi olarak görmesi, kendini galip olarak çıkartabilmesi” (Nereid, 23, Ortopedik engelli).

“Ha tam onu diyecektim şey mesela siber zorbalık mesela bu aslında dijital anlamda çok ciddi bir şiddet” (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

“Bedensel olandan, fiziksel olandan daha zor bir şey bence. Fiziksel olan şiddet diyosun ki yani geçecek, yüzünde kalmayacak ama öyle...” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

“Biliyorum aslında. Psikolojik olarak bir şiddet var. Bi de normal bizim bir şiddet var. Benim bildiğim”(Nereid, 23, Ortopedik engelli).

Selene, Rhea, Nereid, Artemis ve Medeia'nın şiddet türleri hakkında bilgi sahibi oldukları, özellikle psikolojik şiddetin kendileri üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsettikleri, bunun fark edilmesinin zor olduğuna dair fikir belirttikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada, doğrudan kendi deneyimlerinin tanımlarını etkilediğini söylemek mümkün olabilmektedir.

3.2.2.3.3. Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri

Araştırmanın sorun ve yöntem kısmında da detaylı olarak ele alındığı gibi, tüm dünyada ve yaşadığımız toplumda şiddetten azade bir şekilde yaşayan kadın olması mümkün değildir. Bu nedenle, araştırmaya katılan öznelere, kendi şiddet deneyimleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Engelli kadınların maruz kaldığı çifte baskının sonucu olarak ikili ve duygusal ilişkilerinde şiddete maruz kalmasalar bile, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinde, sosyal yaşantı içerisinde, kurumsal yapı ve yerlerde şiddetin her türlüşüne her an maruz kalabilmektedir. Bununla birlikte görüşmeye katılan özellikle evli olan kadınların, evliliklerinde şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

“Kabullenmedim niye bana böyle... Böyle bir şey hissetmedim gerçekten. O zaman da bana gelip güzelce açıklama yapsaydı. Çok rahatlayacaktım. Bi de ben şey için kendimi açıklamak zorunda hissettim. Çünkü ben açıklama yaptım. Öyle psikolojik şiddete uğradığımı düşünüyorum ben. Şiddet bence öyle bir şey ama o bile şiddet .Fiziksel olarak algılamadım hiçbir zaman. Benim kalbim yoruldu. Benim beynim bir şekilde rahatsız ediyorsa o da bir şiddet. Bana, beni dövmen gerekmiyor. Benim kalbimi yoruyorsa bir insan o bana göre psikolojik şiddet” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

“Çünkü benimki nasıl mesela yani hiç ufak bir şeyden mesela yani kalkıp beni dövüyordu”(Gaia, 75, Ortopedik engelli).

“Birine bir şey söylüyorsun hemen yani sesini yükseltiyor. Niye sesin yükseltiyorsun ki? Yavaş ol demi?” (Hestia, 53, Ortopedik engelli).

“Kendi sahip olduğum olumsuz özelliklerim sürekli hakaret olarak, yani yüzüme vuruldu. Sen ne iş yaparsın ki, sen naparsın ki, niye boşuna okuyorsun ki.... Babam hani kaç yaşında olduğumu, kaçınıcı sınıfa gittiğimi, okul sürecinde hiçbir şeyden haberi yoktur mesela. Üniversiteye gidicem ben dediğimde mesela sen üniversiteye gidebilecek misin gerçekten diye şaşırmıştı mesela. Sonrasında öyle benim hiçbir başarımla gurur duyamazdı . Yani genel olarak hastaydı yani ben onun gerçekten sağlıklı olarak bunu yapabileceğine inanmıyorum hani. Hastaydı yani zaten ailemi çok zora soktu .Abimi çok şiddetle, annemi, ailemi yani ben çok şiddete maruz kaldım diyebilirim. O tanıklıkla yani sürekli gördüm o çaresizlik hissiyle büyüdüm. Yani bi tavır sergileyemiyorsunuz bir yerden sonra içine kapanıyorsunuz, o şekilde bi durum. Benim açımdan bu şekilde” (Medeia, 21, Ortopedik engelli).

Athena, Gaia, Hestia ve Medeia'nın ifadelerine göre, engelli kadınların özellikle psikolojik şiddeti yoğun olarak yaşadıkları, bunun kendilerini güçsüzleştirdiği; fiziksel şiddetin de hayatlarında var olduğunu, tüm şiddet türlerini aslında kendi deneyimleriyle de yeniden tanımadıkları görülmüştür.

“Çocuğum benim isteğimle olmadı. Ben doğurmak zorunda kaldım zaten. Tecavüzler devam ediyordu evliliğin içerisinde. Korunuyordum ama korunurken hamile kalmışım anlamadım. Hatta şöyle bir şey oldu. Hamile kaldığımı anladığımda çocuk zaten beş aylık olmuştu. Ben korunuyorum diye düşünüyordum ama hamileymişim yani” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

Amazon'un belirttiğine göre evliliği içerisinde her türlü şiddetin olduğu ve sistematik bir şiddetin yaşandığı, özellikle cinsel şiddete maruz kalma hali ve istenmeyen gebelik yaşamanın kendisi üzerinde olumsuz etkileri olduğu, bu nedenle uzun dönem psikolojik destek aldığı görülmüştür. Yaşanan şiddetin olumsuz etkilerini, toplumda dezavantajı hale getirilmiş gruplarda gözlemlemek bu noktada daha olasıdır.

“İnı bi defa iş hayatında kadın olarak başlamak zaten biraz eksi oluyor ama engelli bir kadın olarak başlamak daha da eksi. Şöyle bir algı var mesela bazı adamlar geliyorlardı işte diyolar ki burda erkek çalışan yok mu sanki böyle seçme hakları varmış gibi, sanki kadın orda bir çalışan değilmiş gibi. Ya da işte şey mesela ekrana çok yakın bakıyordum ilk göreve başladığım zaman bir iki tane büyüteç olduğunu ve kullanıldığını bilmiyordum yani büyüteçle yaklaştırıp daha da yakından görebileceğimi bilmiyordum. Ekrana çok yakındım. İşte insanların saçma sapan sorularıyla muhatap kaldım. O beni de zorladı şu an daha sakın daha rahat bir birimde çalışıyorum”(Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

Engelli kadınların yalnızca ev içerisinde veya evlilik içinde değil; toplumsal yaşamdaki her alanda şiddete maruz kaldığını söylemek mümkündür. Artemis'in de belirttiği gibi, engelli kadınlar iş yaşamında kadın ve engelli olmaktan kaynaklı birçok sorun yaşamaktadır.

“Biraz da pasif göründüğüm için çünkü ben karakola gidince karakola gidince polis bana dedi ki seni engelli halinle kabul etmeyecekler dedi bana mesela. Seni bu halinle kabul etmiş sen dua et dedi mesela bana. Anlatabiliyor muyum? Sırf engelli kadın olduğum için biraz da bunlara maruz kaldım”(Amazon, 38, Ortopedik engelli).

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarında, ataerkil bir yaklaşımın olmasından kaynaklı kadınların yeniden şiddete maruz kaldığı gözlemlenmiştir.

Amazon'un da belirttiği gibi, engelli kadın olmanın şiddete maruz kalma halini yeniden ürettiği yorumunu yapmak mümkündür. Bu da şiddetin yalnızca bireysel olmadığı, kurumsal ve mekansal olarak da yaşanabileceğini ortaya koymaktadır.

3.2.2.3.4. Erişememe Halinin Bir Sonucu Olarak Şiddet

Araştırmaya katılan kadınlara, bu alana dair doğrudan sorular sorulmamış; erişilebilirlikle ilgili daha önceki kısımlarda sorulan sorular yöneltmiştir. Fakat, engelli kadınlar bu erişememe halini de bir hak ihlali olarak görmüş ve şiddet olarak tanımlamışlardır. Şiddet, çok boyutlu ele alınması gereken bir kavramdır. İnsan haklarını savunmanın temel bir prensibi olarak hak kaybı, erişememe ve bir engellenme hali varsa bu davranış da şiddet olarak yorumlanabilmektedir. Araştırmaya katılan engelli kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda özellikle mekansal anlamda ve haklara erişememenin de bir şiddet olduğu sonucuna varılmıştır.

“Eee okulun ilk haftasında matematik öğretmeni ödev vermişti bize ben de engelimden dolayı bende ince beceri çok fazla yok (ellerini gösterir). Hani yazı yazabiliyorum ama bozuk yazıyorum hani güzel yazamıyorum. Hatta o zamanlar kendi yazımı kendim bile okuyamıyordum ben öyle kötüydü. Ödevimi yapmışım hoca ödevleri kontrol ederken dedi ki bu ne böyle bu bu bu böyle ödev mi olur dedi çiii çinn yazısı mı japon yazısı mı belli değil dedi. Okuyamam ben bunu sen bence bunu yapmamışın dedi ödevini yapmamışın dedi. Karalamışsın dedi hocam dedim ben yapamam okuyamazsanız dedim ben de okuyamıyorum ne yazdığımı dedim çünkü ben engelliyim dedim. Ne engellisiz dedi. Dedim serebral palsiliyim o nedir dedi dedim böyle böyle beyinden gelen bir engel var. Dedi ki sen o zaman dedi delisin dedi. Delilerin yeri burası değil dedi git dedi delilerin gittiği okula git dedi bana herkesin içinde dedi bütün sınıfın içinde bana bağırdı. Deliler okuluna git diye ve bu mobbing de günlerce aylarca sürdü” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Benim benim ... ben okulda başladığımdan beri arkadaşlarım çok iyiydi ilkokulda, ortaokulda üniversite ama şey bazı öğretmenlerim bana ön yargıyla yaklaşıyorlardı o da beni üzüyordu. Hoşuma gitmiyordu hani benim bir şeyimi görmeden sen yapamazsın, kolay değil diye ön yargı ile geliyorlardı. Benim de hiç hoşuma gitmiyor yani bir eğitimci... Yani eğitimci demek tamam önce bir bakarsın, çocuğa fırsat verirsin, o çocuk bir dener, o çocuğa bakarsın deniyor, yapabilirse karar verirsin o çocuk hakkında neler yapabileceğini. Sen o çocuk hakkında hiçbir şey bilmeden, gözlem yapmadan yapamaz demek bi eğitimcinin yaptığı en büyük hata diye düşünüyorum” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

“Benim bir tane bir öğretmenim vardı kadın, hani lise ikiye gidiyorum. Hani beni beni.... ayırıp başka sınav yapmış. Benim çok zoruma gitti. Ailem... anneme söyledim. Annem de müdüre gitmiş. Niye öyle yaptı öğretmeni diye eğer bir daha yaparsa hani ben başka yerlere şikâyet edicem dedi. Sonra daha yapmadı beni farklı bir sınav” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

Amazon ve Athena’ nın da belirttiği gibi, engelli bireyler eğitime erişimde ciddi sorunlar yaşamakta, eğitim sisteminin yetersiz olması ve olumsuz tutumların sonucu olarak yenilenen bir şekilde şiddete maruz kalmaktadır.

3.2.2.3.5. Duygular

Araştırmaya katılan öznelere, şiddete maruz kalma halinin psikolojik iyilik hallerini nasıl etkilediği ve duygularına yönelik sorular yöneltilmiştir. Şiddete maruz kalma hali insanı biyolojik, sosyal ve psikolojik olarak olumsuz etkileyebilmektedir. Engelli kadınlarla yapılan görüşmelerin sonucunda, engelli kadınların özellikle maruz kaldıkları şiddet sonucunda en çok psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri gözlemlenmiştir. Bu nedenle de duygular başlığı açılmıştır. Bu temaya dair yapılabilecek en genel yorum, şiddete maruz kalan tüm kadınların duygusunun ortak olduğudur.

“Üzgün hissettim moralim bozuk hissettim” (Hera, 29, Görme engelli).

“Çok kötü hissettim var ya. Ordan çıkmak istedim valla ben yürümüş olsaydım ordan çıkardım. Gerçekten çok etkiledi beni o” (Hestia, 53, Ortopedik engelli).

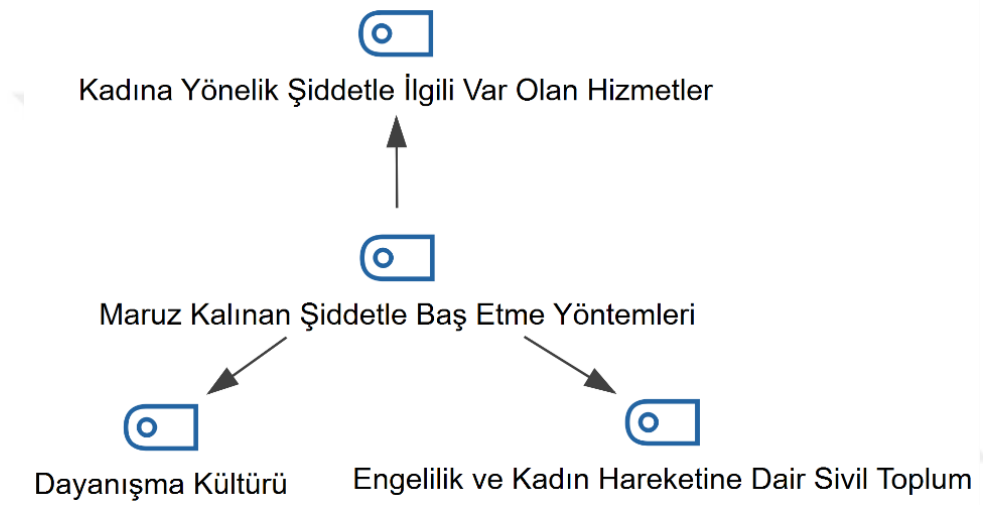
“Tepkileri kötü oluyor ben çok üzülüyorum. Çünkü arkamdan ay yazık kadına bak falan dedikleri zaman içim parçalanıyor. İşte gerçi dönüp bir şey diyemiyorsun” (Pandora, 42, Ortopedik engelli).

“Tabi insan kendini eksik hissediyor, üzgün hissediyor”(Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

Hera, Hestia, Pandora ve Aphrodite’ nin belirttiği gibi, şiddete maruz kalma durumu çoğunlukla çaresizlik, öfke, acıma, donma hali vb. kısa ve uzun süreli etkiler yaratabilmektedir. Engelli kadınların, çoğunlukla bu duygu hallerinde tek başına kaldıkları ve destek mekanizmalarına erişemedikleri gözlemlenmiştir.

3.2.2.4. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, şiddete maruz kaldıklarında nerelerden destek alabilecekleri bilgisi, kurumsal veya sosyal destek sistemlerinden hangilerini kullanacaklarına dair sorular sorulmuştur. Bununla birlikte engellilik ve kadın hareketine dair fikirleri, katılım durumları, dayanışma kurdukları ortamlar sorulmuş ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu temanın altında engellilik ve kadın hareketine dair sivil toplum, dayanışma kültürü ve kadına yönelik şiddetle ilgili var olan hizmet ve politikaların değerlendirilmesi alt başlıkları altında toplanmıştır.

Şekil 3.6. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri

3.2.2.4.1. Engellilik ve Kadın Hareketine Dair Sivil Toplum

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, engellilik ve kadın hareketine dair sorular sorulmuştur. Şiddete maruz kaldıklarında sivil toplum örgütlerinden destek almakla ilgili genel bir sonuç çıkmamıştır. Buna istinaden engelli kadınlar, yer alan ve bildikleri sivil toplum örgütleri, kadın ve engellilik hareketine dair genel düşüncelerini ifade etmişlerdir. Engelli kadınların verdikleri yanıtlara göre, özellikle “engellilik” alanında var olmanın doğal bir sonucu olarak, özne birer savunucu oldukları gözlemlenmiştir. Engelli kadınların, kendilerini engellilik alanındaki sivil toplum hareketinde “var” ettiklerini ve “kimlik” oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır.

“Yani mesela bizim ülkemizde kadın, kadının yurdudur diye bir tabir var. Ama bu engelli kadınlar için tam tersi. Kadın ,kadının kurdudur oluyor. Çünkü biz engelli kadınlar olarak en fazla ötekileştirilmeye, en fazla ayrıştırılmaya, en fazla mobbinge,

en fazla şiddete, ekonomik şiddeti kadınlardan görüyoruz. İster bireysel isterse stek'larla olsun aynı şey . Değişen hiçbir şey yok'' (Amazon, 38 ,Ortopedik engelli)

Amazon'un ifadesine göre, engelli kadınlar "kadın hareketi" tarafından dışlanmakta ve kapsayıcı yaklaşılmamaktadır. Engelli kadınların kendi aralarında örgütlenebildiklerini, bunun doğal sonucu olarak engelli kimliği üzerinden dayanışma kurabildikleri gözlemlenmiştir.

"Ha güzel ya aslında engellilerle ilgili bu hareketlilikleri beğeniyorum. Çalışmalar da güzel farkındalık yaratıcı etkinlikler de olabiliyor. Kadınlar olarak da bilmiyorum ya ben bazı şeylerin bireyin kendi içinden gelmesine de inanıyorum yani .Sen evde pasif duran bir kadın için ne bileyim harekete geçmesi için sadece sivil toplum hareketiyle yapamazsın buna çok inanıyorum yani . Ya da engelli birey için de öyle yani bireyin kendi istemesi lazım. Onun da dahil olma çabası lazım. Ben illaki bir sivil toplum hareketine ya da derneğe dahil olmasına da gerek yok ama bir şeyleri kendi aşmak için de istemesi lazım. Bence iş biraz da bireyin kendi harekete geçmesiyle başlıyor diye düşünüyorum ben. Mesela benDerneğinde aktifim hatta orda denetim kurulu üyesiyim asilim yani'' (Artemis, 27, Görme ve İşitme engelli).

"Şöyle artık daha güzel nasıl diyeyim daha özen gösterilerek çalışmalar yapılıyor. Önceden benim gördüğüm engellidir işte yapacağı tiyatro belli düzeyi belli diyorlardı. Engellilerin yapacağı tiyatro böyle olur. Ama artık benim gördüğüm hatta bizim derneğimizin de var , hattadiye bir tiyatromuz var. Veee gereekten profesyonel oyuncularla çalışıp tiyatroyu düzenlediler. Gerçek oyuncularla eş değer bir çaba sarf ettiler. Aynı düzeye geldiler. Eskiden bu yoktu. Engellidir işte o bulunsun yeterli çok fazla anlamasa da, şaşırsa da yapamasa da önemli değil diyorlardı ama artık onun da iyi bir noktaya gelmesine önem veriyorlar. Yani bir şeyin baştan savma yapmıyorlar şöyle söyleyim yani. Bir de ıı bu sosyal medyayla beraber daha çok duyurulmaya başlandı biz bu konuya çok önem vermiyorduk. Bizim derneğimiz bile bu sene dijital pazarlama veya duyurma işine daha önem vermeye başladı. Daha yeni önem vermeye başladı. O şekilde yani''(Medeia, 21, Ortopedik engelli).

Artemis ve Medeia'nın ifadelerine göre, özellikle engellilik alanında yapılan sivil toplum çalışmaları kendilerini ve çevrelerini güçlendirdiği yorumunu yapmak mümkündür.

3.2.2.4.2. Dayanışma Kültürü

Araştırmaya katılan öznelere, şiddete maruz kalma hallerinde veya herhangi bir sorun yaşadıklarında sorunlarını çözme yöntemleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınların verdikleri yanıtlara göre, kadınlar dayanışmanın onları güçlendirdiğine ve bunun bir baş etme yöntemi, önemli bir sosyal destek sistemi olduğunu düşünmektedir. Engelli kadınlar, şiddete maruz kaldıklarında veya herhangi bir sorun yaşadıklarında aile, arkadaş veya çevrelerinden destek almanın güvenli ve rahatlatıcı olduğunu düşünmektedir.

“Benden sonra üniversiteye başlayan görme engelli bir arkadaş daha vardı. Ve ben ilk andan itibaren ona destek olmak için ee gönüllüydüm öyle söylicem. Çünkü gönüllülük derken ya kimse benden böyle bir şey istemedi. Tam tersine ben seve seve yaptım ve arkadaş gibi oldum kardeş gibi olduk aslında. Hani ben destek olmak için yapmadım aslında ve ben lisansı bitirdiğimde hocam beni arayıp teşekkür etti bundan dolayı işte ee artık derslere daha ilgili, daha sosyal, kendiyle daha barışık vs. diye ben çok şaşırdım çünkü ben hani ee illaki hani bir katkısı olsun diye değil dicem şöyle ifade etmek istiyorum illaki bir şey yapmak için yapmazsın. Aslında benim yaptığım doğal bir şeydi bence hani teşekkür edecek bir şey görmüyordum ama bu tarz geri dönüşlerin de olması bilmiyorum güzel geliyor” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

Rhea’nın belirttiğine göre, engellilerin kendi aralarında deneyimleri üzerinden dayanışma kurmanın, sorunları çözmede daha etkili olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

“Şu an ben engelli kadınları örgütlediğim için biraz şu an örgütlenme gücümü kullanırım şiddete karşı (gülerler)” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

Amazon’un ifadesine göre, dayanışma kurmak ve örgütlenmek, özellikle kadına yönelik şiddetle mücadele etmenin önemli bir anahtarıdır. Bu nedenle, engelli kadınların kurumsal desteklere yönelmekten ziyade dayanışma kurdukları yerlerden sorunlarına çözüm ürettikleri yorumunu yapmak mümkündür.

3.2.2.4.3. Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Var Olan Politika ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, kadına yönelik şiddetle ilgili var olan politika ve hizmetle ilgili memnuniyetleri, düşünceleri sorulmuştur. Engelli kadınların

verdikleri yanıtlar neticesinde, engellilikle ilgili politika ve hizmet memnuniyetine benzer sonuçlar çıkmıştır. Engelli kadınlar, şiddete maruz kaldıklarında kamu kurum ve kuruluşlarını bilmelerine karşın, sonuç alamayacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

“Ya bana yetersizdi çünkü kendi şeyimi söyleyeyim hani bana faydaları olmadı. Yardımcı olan olmadı hiç. Ama diğerlerini bilmiyorum herkes kendi görüşüdür. Ben her kapıya gittiğimde ben hep yalnızım, yalnız bıraktılar ” (Pandora, 42, Ortopedik engelli).

“Bence değil. Niye değil? Şimdi çok böyle politığe girmek istemiyorum ama şunu çok rahat bir şekilde söyleyebilirim. Politik derken şöyle politik boyuta girebilirim. Özel olan her şey politiktir bence zaten de. Hani çünkü zaten tahmin ediyorsundur benim siyasetle bir ilişkim yok açıkçası. Ama şunu düşünüyorum birine ceza veriyorlar örnek veriyorum o kişi iki yıl üç yıl beş yıl neyse işte hapiste kalıyor sonrasında çıkıyor. Ve yine aynı şeyi yapıyor belki daha fazlasını. Ama orda bir rehabilitasyon verilmiyor. Rehabilitasyon edilmiyor hatta ee genelde insanlar iyiye değil daha kötüye gidiyorlar. Çünkü sonuçta bir damgalanma söz konusu oluyor belki ee hiçbir şekilde işe giremiyorlar girebilecekken hani birçok sorunla karşılaşılıyorlar. Ve bu yüzden iyiye değil kötüye gidiyor herhangi bir hiçbir rehabilitasyon olmuyor. Ve bu yüzden bu bir çözüm değil. Bu yüzden de şiddet artıyor diye düşünüyorum” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

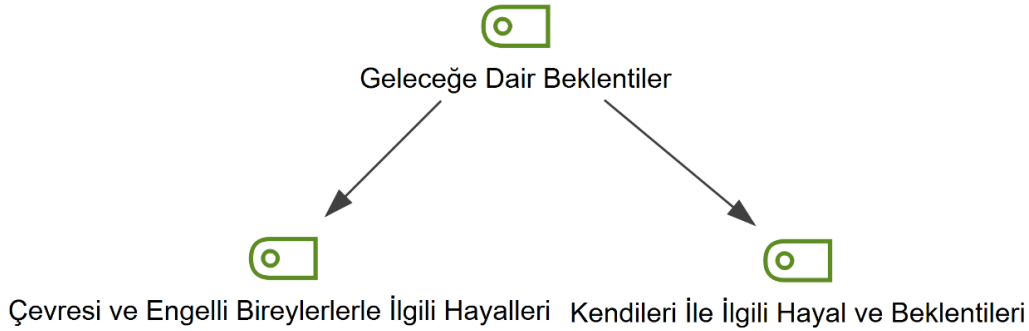
“Bence yeterli değil çünkü yani yasaların hukuksal bir anlamda bir birey örneğin eşini katlediyor bir sene yatıyor ikinci sene çıkıyor. Yani bu yasalar çok caydırıcı bir yasa değil. Bu yüzden insanlar öldürmeye devam ediyor” (Nereid, 23, Ortopedik engelli).

Pandora, Rhea ve Nereid’in ifadelerine göre, yaşadığımız toplumda kadına yönelik şiddetle ilgili yasa, politika ve uygulamalar yetersiz olmakla birlikte; yanlış uygulamaların da, kadına yönelik şiddeti arttırdığı yorumunu yapmak mümkündür.

3.2.2.5. Geleceğe Dair Beklentiler

Araştırmaya katılan engelli kadınlara, kendileriyle ilgili geleceğe dair beklentileri, hayalleri ve isteklerinin ne olduğu sorulmuştur. Bu temanın altında kadınların kendileri ile ilgili hayal ve beklentileri ve çevresi ve engelli bireylerle ilgili hayalleri başlıkları oluşmuştur. Hayata daha aktif katılan engelli kadınların, kendileri ve engellilik alanına dair yapmak istedikleri çok fazla şey olduğu gözlemlenirken;

bağımsız yaşam durumu daha kısıtlı olan kadınların umutsuz oldukları ve beklentilerinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 3.7. Geleceğe Dair Beklentiler Teması

3.2.2.5.1. Kendileri ile İlgili Hayal ve Beklentileri

Araştırmanın öznelere, görüşmenin son kısmında hayal ve beklentilerine dair sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan engelli kadınların başlangıçta başkaları adına bir istek ev beklentileri olduğu görülse de, özne olarak kendilerine dair ne istedikleri detaylı sorulunca cevaplar alınmıştır.

“Benim hayalim ıı bir tane kitap çıkarmak” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

“Bir değil birçok beklentim var aslında bahsettiğim kadarıyla hayatımda, hayatımın bu noktasında gerçek anlamda istediğim bir evrede olduğumu düşünüyorum ve gerçekten mutluyum. Sadece bu bahsetmiş olduğum, 6 yıllık ameliyatlara dolu serüven evet yaşanması gerekiyordu ve yaşandı. Ama bir tık geç kalmış hissini uyandırıyor bende. Sonra diyorum ki Hiç önemli değil. Geçmişe kapılıp üzülemezsin, önüne bakıp neler başarabileceğine odaklanmalısın. O yüzden 26 yaşındayım ama üniversite sınavına girmekten çekinmiyorum. Bir gün başarabilirsem istediğim alanda istediğim bölümde üniversiteyi tamamladığında hayallerimden bir tanesini başarmış olcam ve ona tik koycam. Sonrasında çalışma isteğim vardı ve buna bir tik koydum. Çalışmaya başladım. Onun dışında başarmayı istediğim ve hedeflediğim güzel şeyler var, güzel planlarım var. Umarım bir gün ulaştığımsa başardığımda sana bununla ilgili haber veririm Ege”(Selene, 26, Ortopedik engelli).

“Güzel geçsin diye hayal ediyorum. Vakitlerim güzel geçsin”(Hera, 29, Görme engelli).

“Yani aslında şöyle ifade edeyim ben. Geleceğe dair beklentimi. Ben bir akademisyen olup bir sosyal hizmet belki bölüm başkanı olarak .Alanımda uzman bir kişi olarak

ama şu an ondan çok emin değilim. Evet bir yandan akademik hayat düşünüyorum hiç vazgeçemedim ama ee bu kurumsal hayat da bana tatlı geldi” (Rhea, 24, Görme-İşitme- Süreğen Hastalıktan kaynaklanan engelli).

Athena, Selene, Hera ve Rhea’dan alınan yanıtlara göre, kendileri için olumlu bir gelecek kurmanın onları güçlendirdiği, hayal etmenin ve onlara ulaşmaya çalışmanın pozitif anlamda katkı sağladığını söylemek mümkündür.

“Benim ee şeyim allah ben yatağa düşürmesin muhtaç etmesin canımı alsın. Ben bunu istiyorum” (Gaia, 75, Ortopedik engelli).

Gaia’nın ifadesine göre, özellikle yaşlı olan engelli kadınların yaşam beklentilerinin daha düşük olduğu, hayata karşı olumsuz yaklaşıkları yorumunu yapmak mümkündür.

3.2.2.5.2. Çevresi ve Engelli Bireylerle İlgili Hayalleri

Daha önceki kısımda belirtildiği gibi engelli kadınlara hayal ve beklentileri sorulduğunda, çevrelerine ilişkin de düşünceleri olduğu görülmüş ve buna dair de sorular yöneltmiştir. Araştırmaya katılan engelli kadınlara soru genel anlamda da yönlendirildiğinde çevrelerine ve diğer engelli bireylere yönelik daha fazla şey yapmak istedikleri gözlemlenmiştir.

“Kendimle ilgili bir beklentim yok aslında ben unumu eleyip duvara asmışım hani. Eee yaşadıklarımı yaşamışım, gördüklerimi görmüşüm. Eee iş hayatımı bir şekilde sonlandırmışım. Göreceğimi görmüşüm alacağımı almışım. Bundan sonraki dönemde yapmak istediğim şu var. Benim yaşadığım şeyleri diğer engelli kadınlar yaşamasınlar diye ee toplumun daha da bilinçlenmesini en azından engelli kadınları var etmek. Hani şu an engelli kadın görünmüyor mesela ama bunu örgütlenmeyle ne bileyim bunu mecliste farkındalık çalışmalarıyla engelli kadınları sıfırdan var etmek istiyorum. Toplumun bir parçası olarak kabullendirmek istiyorum. Benim tek amacım bu. Bundan başkası yok burdan sonrası için” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Şöyle diyebilirim bir beklentim yok diyemeyiz kesinlikle zaten hayaller olmazsa zaten hayatta tutunacak bir dalımız olmuyor. Yani yapmak istediğim çocuklarla çalışmak istediğim çok fazla şey var. Ama bunu kurumlarda yaptığında kendi maddi bağımsızlığını sağlayamıyor gibi bir sürecin içindeyim aslında. O yüzden bunu ekstra zamanlarda yapmam gerekiyor şu anda da zaten halihazırda birkaç tane tanıştığım engelli bireye engelli kadına ıı nasıl daha rahat daha özgür yaşanır yani metroya nasıl binilir bunun üzerine mesela onlarla çalışıyorum ben nasıl biniyorum bunları

göstermek adına. Çünkü kendi ailelerinden o özgüveni alamayınca çok çekimser davranıyorlar ve çekimser, özgüvensiz davrandıkları için daha çok hata yapıyorlar. Kendimce bunları yaparak aslında mutlu olup motive oluyorum hayata karşı. O yüzden hani kendi küçük çevremde etrafımda bulunan işte ben yapmaya başlayınca da daha çok talep gelmeye başladı hani bu çocuk aa işte böyle biri var onu da destek olur musun gibi. Kendimce destek olmaya çalışıyorum çünkü benim kendi bir engelli kadın olarak başardığım en büyük şeylerden birisi tek başıma kendi ayaklarımın üstünde durabilmek, hem maddi hem hayata dair basit sinemaya da tiyatroya da ve tek başıma gitmeyi de çok seviyorum. Çünkü tek başıma gittiğimde daha başarmışım hissi de oluyor hani evet tek başıma gittim sinemada koltuğu bulmak, tiyatroda koltuğu bulmak aslında hepsinin bir sistematığı varmış, o sistematığı çözünce de her şey çok kolay oluyor o yüzden aslında bu bildiklerimi de diğer kişilere aktarmaya çalışıyorum en iyi yapabildiğim şey hani hayatı engellenmeden yaşayabilmek. Bu konuda da işte çalıştığım kişileri tiyatroya götürüyorum sinemaya da götürüyorum ee onların da kendi hayatlarını birilerine bağımlı olmadan özgürce yaşamaları için destek olmaya çalışıyorum” (Helena, 24, Görme engelli).

Amazon ve Helena, engellilik alanında savunuculuk yaptığı ve yaşama daha aktif katıldıkları için bu alanda çalışma yapmaya devam etmek istedikleri, engelli bireyler için mücadele ettikleri gözlemlenmiştir.

“Geleceğe yönelik tek çocuklarım biliyosun, tek amacım yani böyle olduğum için çocuklarımın okuyup bir yerlere gelmesini istiyorum ki bir yerlere muhtaç olmasın, kendi ayaklarının üstünde dursunlar ki onlar kendi ayaklarının üstünde durursa bana sahip çıkarlar” (Aphrodite, 50, Ortopedik engelli).

“Valla hiçbir beklentim yok artık. Hani sağlık istiyorum kendime çocuklarıma çok isterim. Hiçbir beklentim yok çünkü umudum yok” (Pandora, 42, Ortopedik engelli).

Aphrodite ve Pandora’nın, engelli anne olma kimliğinin baskın olmasının sonucu olarak geleceğe dair tek beklentilerinin çocuklarının üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

3.3. Araştırmanın Tartışması

Bu kısımda araştırmanın bulgularına ait temalar tartışılacaktır. Bu kısma başlamadan önce genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, engelli kadınlarla ilgili akademi ve politika alanında eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan öznelere de buna dair yorumlar getirilmiş; bu nedenle çalışmanın önemli olduğunu

düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle aşağıda öznelere bununla ilgili yorumlarına da yer verilmiştir.

“Yani şu an en azından bir kadının daha bu konularla ilgili bilinçlendiğini ve algısının açıldığını ve size olumlu düşünüyorum” (Amazon, 38, Ortopedik engelli).

“Beni bu projeye kattığın için çok mutlu oluyorum ben bir katkı oldu için eee ben benzer projelere katılırım ben seviyorum” (Athena, 23, Ortopedik engelli).

“Hayır yok sana da bir teşekkür edeyim. Eee literatürde engelli çalışmasının ne kadar az olduğunu biliyoruz özellikle engelli kadın alanında çalışma da çok az. Bu yüzden buna değindiğin için de teşekkür ederim” (Helena, 24, Görme engelli).

Helena’nın da değindiği gibi Türkçe literatürde engelli kadınlarla ilgili yeterince çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte var olan kaynakların, toplumsal cinsiyet perspektifinden uzak, derinlemesine olmayan ve sorunlara çözüm üretmeyen bir yerden yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Bu nedenle kadınların yorumları da dikkate alındığında, araştırmanın sonuç kısmında önerilere değinilecektir.

Araştırmanın sorun alanı ve amacına uygun oluşturulan temaların değerlendirilmesi, feminist metodolojiye uygun olarak analiz edilecektir. Araştırmanın bulguları “Toplumsal Cinsiyet Roller, Engelli Kadın Olma, Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri, Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri ve Geleceğe Dair Beklentiler” olarak oluşturulmuştur. Araştırmanın tartışma kısmında temalar toplumsal cinsiyet perspektifine ve araştırmanın kurumsal zeminine uygun olarak tartışılacaktır.

3.3.1. Engelli Kadın Olma Teması

Çılğın (2023)’ın belirttiğine göre, dezavantajlı hale getirilen kadın ve engellilerin ekonomik ve sosyal bağlamda düşünüldüğünde kendisine özgü sorunları bulunmaktadır. Bu iki grubun kesişimi olan engelli kadınlar, doğal bir sonuç olarak çifte dezavantaj yaşamaktadır. Engelli kadınlar, yaşamın pek çok alanında engelli olmayan bireylere ve engelli erkeklere oranla daha fazla sorunla mücadele etmektedir. Karataş ve Çamur Duyan (2005, s.3)’a göre, Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallarının da belirttiği gibi, özen özel gösterilecek gruplar arasında engelli kadınlar da yer almaktadır. Özellikle engelli kadınların ve kız çocuklarının,

cinsellikleri, evlilikleri, ebeveyn olmaları vb. birçok konu ile ilgili toplumda olumsuz tutum ve davranışlar bulunduğu düşünülmektedir.

Kuramsal kısımda da detaylı olarak ele alındığı gibi, feminist engellilik çalışmaları yukarıda belirtilen durumları dikkate alarak, diğer yaklaşımların dışında belirgin bir şekilde engelli kadınlar ve onların bedenleriyle ilgilenmiş; patriyarkal düzende “engelli kadın olmanın” ne anlam ifade ettiğini tartışmaya almışlardır. Burcu (2020)’nin belirttiği gibi, bunun temel sebebi engelli kadınların diğer kadınlardan daha farklı yaşam deneyimlerine sahip olmasıdır. Feminist engellilik çalışmalarının da getirileri sonucunda, feminist kuramın da odağında olan “kimlik”, “beden” ve “toplumsal cinsiyet rolleri” engelli kadın olma deneyimini çok net bir şekilde oluşturduğu gözlemlenmiştir. Engellilik, bir eksiklik değil; bir farklılık olarak ele alınmıştır. Araştırmaya katılan engelli kadınların, savunuculuk yapma ve eğitimin seviyesi dikkate alındığında bu vurguyu sıklıkla yaptıkları gözlemlenmiştir.

Thomsan (1997)’ın belirttiği gibi, engelliliğe bedensel anlamda eksiklik olarak yaklaşmak sosyal inşacı yaklaşımın sonucudur. Feminist yaklaşım, engelli kadınların “kendilerini” ifade ederken de kullanabildikleri bir durumdur. Engelli kadınların toplum tarafından yalnızca bedenlerindeki engel olarak gördükleri, buna istinaden sorun ve ihtiyaçlarının anlaşılmadığı gözlemlenmiştir. Toplumun bir yansıması olan devlet politikaları ve uygulamaları, engellilere yönelik yaklaşımın göstergesidir. Şiddetle ilgili yapılan birçok çalışmada “kesişimsellik”ten uzaklaşıldığı, engelli kadınların pek çok alanda yalnız kaldığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda ise, yalnızca “engelli” olma hali üzerinden, kendi aralarında bir “ayrı bir grup” olarak devam ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Engelli olmakla birlikte, getirilen diğer kimliklerin derinlemesine ele alınmadığı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple, özellikle engelli kadınların “cinsiyetsizleştirilmiş özneler” haline gelmesi doğal bir durumdur. Buna ek olarak, engelli kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden azade olmadıkları, bu rolleri gerçekleştirememesi hali ve ihtimaline karşı bir yoğun bir psikolojik şiddete maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç, engelli kadınlar için şiddetin kaçınılmaz olduğudur. Engelli kadınlar, “kadın” olmaktan sıyrılamamakta; “kadın” kimliğini kabullere uygun yerine getirmemenin sonucu olarak öteki haline getirilmektedir.

Sosyal bilimler alanında yapılan engellilik tanımları ve yaklaşımları da değerlendirildiğinde, toplum açısından hala bir geleneksel-tıbbi- ahlaki model anlayışının yaygın olduğu; sosyal model ve hak temelli anlayışın yaygınlaşmadığı gözlemlenmiştir. Politika ve hizmetler değerlendirildiğinde, tıbbi modelin, engellileri zayıf, güçsüz ve düzeltilmesi gereken şey yaklaşımının hakim olması; ataerkil düzenin kadınlara uyguladığı yaklaşımla benzer özelliktedir. Bu nedenle sosyal modelin feminist yaklaşımla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Engellilik alanına geniş bir perspektif getiren feminist yaklaşım, bu alandaki bakış açısı nedeniyle önem taşımaktadır.

3.3.2. Toplumsal Cinsiyet Roller Teması

Engelli bireyler sosyal, ekonomik ve politik süreçlerin dışında tutularak, toplumsal baskıya maruz kaldığı düşünülmektedir. Bunun temel sebebinin, tarihsel süreçte toplumların bireylerin bedenlerini yorumladıkları ve bedene birtakım anlamlar yüklemesinden kaynaklandığı varsayılmaktadır (Altuntaş Duman ve Doğanay, 2017). Toplumda yer alan bireylere saygı duyulması beden imajı üzerinden oluşturulmaya çalışılmaktadır. Özellikle engelli kadınlar, “ideal gerçek kadın” imajının dışında olması sebep gösterilerek ayrımcılığa maruz kaldığı düşünülmektedir (Purutçuoğlu ve Aksel, 2017). Engelli kadınların, günlük yaşam ve sosyal hayata katılımında birçok sorunla karşılaştığı; bunun sonucunda ise, yok sayılma ve sosyal dışlanma yaşadıkları düşünülmektedir (Karadağ ve Eroğlu, 2019). Karadağ ve Eroğlu (2019)’na göre, engelli kadınların yaşadıkları sorunların temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve rolleri bulunmaktadır.

Oppong ve Abu (1985)’un çalışmasına göre, toplumsal cinsiyet rolleri, yedi başlıkta incelenebilmektedir. Annelik rolü, ev kadınlığı rolü, eş olma rolü, akrabalık rolü, topluluk rolü, mesleki rol ve birey olma rolü şeklinde sınıflandırmışlardır. Araştırmanın kuramsal bölümünde de, bunlara değinilmiş ve bulgular kısmında detaylı olarak incelenmiştir.

Annelik rolü gereği, kadınların çocuk yetiştirmesi, topluma hazırlaması ve uyumlu hale getirmesi beklenmektedir. Toplum tarafından bu kadınların asli görevi gibi düşünülmektedir. Özellikle anne olan engelli kadınların, kutsal annelik anlayışının olduğu sağlamsı ve ataerkil bir toplum yapısında oldukça zorlandıkları gözlemlenmiştir. Keser (2023)’in ifadesine göre, anne olan engelli kadınlar bir çiftte

baskı yaşamaktadır. Anne olan engelli kadınlar, bu rolü “layığı” ile yeterine getiremedikleri için şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmakta; kendilerini yetersiz hissetmektedir.

Ev kadınlığı rolü gereği, çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukları birbiriyle paralel ve yalnızca kadınlara ait olarak düşünülmektedir. Kadınlar, evli olmasalar bile kök ailelerinde de ev içi sorumluluklardan erkeklere oranla, muaf değildirler. Benzer bir durum çalışan kadınlar için de geçerlidir. Farklı kimlik ve rollere sahip olunsu da, ev kadınlığı rolü de sabit bir kadınlık rolü olarak düşünülmektedir. Engelli kadınların, ev içi işlere katılımda kendi işlerini yapmayı tercih ettikleri veya destek almakla ilgili sorun yaşamadıkları gözlemlenmiştir.

Eş olma rolü, kadınlardan eşlerini rahat ettirmelerini, isteklerini yerine getirmeyi ve sadık olması toplum tarafından beklenmektedir. Bu rolün, yalnızca “kadınların” tabi olduğu, çift taraflı olan “eşlilik” halinden, erkeklerin muaf tutulduğu görülmektedir. Engelli kadınların, eş olma rolünü “layığı” ile yerine getiremedikleri sebep gösterilerek şiddete maruz kaldığı gözlemlenmiş, önemli bir veri olarak ulaşılmıştır.

Akrabalık rolü, geleneksel rollerden bir diğeridir. Toplum tarafından, atfedilen organizasyon yapma, duygusal olma ve birleştirici olma hallerine dayanılarak; çeşitli akrabalık hallerinin getirdiği rolleri kadınların yapması beklenmektedir. Engelli kadınların, akrabalık rolünü yerine getirirken çoğunlukla akrabalarının psikolojik ve sözel şiddetine maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Engelli kadınların bir çoğu, bu durumdan sıyrılmak için farklı baş etme yöntemleri geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Topluluk rolünde, kadının ev ve aile dışındaki rollerinden biridir. Bu rol kapsamında kadınlardan, diğer rollerini aksatmadan sosyal yaşama katılmaları beklenmektedir. Mesleki rol ise, daha çok kadınların çalışma hayatına katılmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır. Özellikle meslek sahibi olan engelli kadınların, bu rol kapsamında kendilerini var ettikleri ve birer “savunucu” haline geldikleri gözlemlenmiştir. Bunun neticesinde bir topluluk olarak özellikle “engellilerin” arasında kendilerini var ettiklerini, bu rolü bu noktada daha aktif yapabildikleri gözlemlenmiştir.

Birey olma rolü, bireyin, kendini geliştirmesi ve gerçekleştirmesi için yapması gereken bireysel ve sosyal ilişkiler rolüdür. Birey olma rolünün doğası gereği eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel haklara erişebiliyor olmak engelli kadınların sosyalleşmesini,

güçlenmesini, özgürleşmesini ve kendini gerçekleştirmesini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Engelli kadınların yaşadıkları çifte baskının bir “arada kalmışlık” hali yarattığı ve toplumsal cinsiyet rollerinden de sıyrılamadıkları gözlemlenmiştir. Bunların sonucu olarak, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddet artmakta ve yeniden üretilmektedir.

3.3.3. Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri Teması

Engelli kadınların yaşamları boyunca karşılaştıkları önemli sorunlardan biri, şiddettir. Yapılan araştırmalara göre, engelli kadınların yüzde 13’ü anneleri, yüzde 34’ü eşleri, yüzde 16’sı babaları, yüzde 11’i ise çocukları tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Tüm bu veriler, engelli kadınların maruz kaldıkları şiddetin oransal olarak da fazla olduğunu göstermektedir. Lina (1995)’ya göre, engelli kadınların eğitim hakkından yararlanamamaları, ekonomik açıdan bağımlı olmaları, işverenler tarafından tercih edilmemeleri fiziksel, psikolojik, cinsel şiddete ve istismara maruz kalmalarına sebep olmaktadır.

Karataş ve Gökçearslan Çifci (2010)’ye göre, bireyin kadın olmasından kaynaklanan sorunlarla birlikte, engelinin de olması aile içinde veya dışında şiddete maruz kalma durumunu arttırmaktadır. Engelli kadınların şiddete maruz kalma durumlarına ilişkin, yurt dışında yapılan araştırmalar bu sorunun yaygın olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar , engelli kadınların çoğunlukla eşleri tarafından psikolojik ve fiziksel şiddete uğradıklarını göstermiştir. Fiziksel engeli bulunan otuz bir kadın üzerinde yapılan bir araştırmada bu kadınlardan yirmi beşinin (%81) fiziksel, cinsel ya da duygusal şiddete uğradıkları belirtilmiştir. Yapılan bir diğer araştırmaya göre, şiddete uğramış elli beş engelli kadının on beşinin cinsel, on yedisinin fiziksel, yirmi üçünün duygusal şiddete uğradığı belirlenmiştir (Aral, Gürsoy ve Ayhan, 2005).

Engelli Kadın Derneğinin yaptığı çalışmalara göre, engelli kadınlar şiddeti her alanda deneyimlemelerine rağmen, maruz kaldıkları şiddet görünür durumda değildir. Türkiye’de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporundaki verilere göre, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)’ne başvuran kadınların %12’si zihinsel engelli, %10’u fiziksel engelli, %4’ü işitme engelli, %70’i psiko-sosyal engelli ve %4’ü genetik rahatsızlıktan kaynaklı engellidir (Engelli Kadın Derneği, t.y.). Sakallı (aktaran Çiçek

ve Öncel, 2018)'ya göre, engelli kadınlar aile üyeleri, akrabaları, sosyal çevre ve diğerleri tarafından fiziksel, sözel, cinsel, ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre, engelli kadınların cinsel şiddete ve istismara sıklıkla maruz kaldıkları, fakat bu durumun görünmez olduğu belirtilmiştir (Çiçek ve Öncel, 2018). Araştırmaya katılan 15 engelli kadından 1'nin nitelikli cinsel saldırıyı deneyimlediği, 4'ünün de cinsel tacize maruz kaldığı görülmüştür. Yine öznelere ifadelerinde göre, 15 engelli kadından 5'inin fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Dikkat çekici verilerden bir diğeri ise, öznelere 15'inin de psikolojik şiddeti deneyimlemiş olmasıdır. Bununla birlikte öznelere çoğunun, mobbing, akran zorbalığı ve dijital şiddet gibi şiddet türlerine de maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bunlara dayanarak engelli kadınların maruz kaldıkları şiddet, görünür bir sorun olarak ele alınmalıdır. Eroğlu (2020)'na göre, özellikle şiddete maruz kalan engelli kadınlarla çalışma pratikleri geliştirirken toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden uzaklaşılmalı ve feminist yöntemler kullanılmalıdır. Kuramsal kısımda da değindiğim üzere, sosyal hizmet disiplini doğası gereği insan hakları ve sosyal adaleti temel alan bir disiplindir. Buna dayanarak, özellikle çoklu dezavantaj yaşayan engelli kadınlarla çalışma yaparken geleneksel yaklaşımlardan uzaklaşılmalı; baskı karşıtı, güçlenme odaklı, feminist yöntemler benimsenmelidir.

3.3.4. Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri Teması

Engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerinden veya maruz kalma durumlarında yapacakları eylemler sorulduğunda; kurumsal destek mekanizmaları tercih etmedikleri veya etmeyecekleri gözlemlenmiştir. Bunun temel sebebinin kadına yönelik şiddetle ilgili yasa, uygulama ve politikaların yetersiz olması, sorunların çözüleceğine dair bir inancın olmamasıdır. Engelli Kadın Derneğinin raporuna göre, engelli kadınlar hakları konusunda bilgi sahibi olmamakta, şiddet ihbar mekanizmalarına erişememekte, kurumlara ulaşamamakta, yasal destek alamamakta ve sığınma evlerinden yararlanmakta zorluk yaşamaktadır (Şenyurt Akdağ, Tanay Aksaç, Temur Şimşekcan ve Kara, 2016). Bununla birlikte engelli kadınlar, kendi kişisel destek mekanizmalarını kullanarak, sosyal çevrelerini harekete geçirmeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Engelli kadınlar, kurumların kendisini kapsamadığını, aksine kurumsal bir şiddete de maruz kalmaları sebebiyle, kurumlardan uzaklaştıkları

gözlemlenmiştir. Bunun temel sebebi, nitelikli sosyal hizmet ve politikaların olmamasıdır.

Sosyal hizmet, toplumsal iyilik halini ve refahını yükseltmek amacıyla insan ilişkilerindeki sorunları çözmeye, sosyal değişime, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlayan bir meslek ve disiplindir. Sosyal hizmet disiplini için insan hakları, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri elzemdir (2003, NISCC, 'den aktaran Thompson, 2017). Sosyal hizmet, toplum tarafından dezavantajlı hale getirilmiş tüm birey, grup ve toplumlarla çalışma pratiğini içermektedir. Günlük yaşamlarında birçok sorunla karşılaşan engelli kadınlar, sosyal hizmetin temel çalışma grupları arasında yer almaktadır. Sosyal adaleti temel alan bir disiplinde, güç eşitsizliklerine, erişim sorunlarına, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan engelli kadınlara yönelik hak temelli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla engelli kadınlarla çalışırken, farklı uygulama modellerinin benimsenmesi ve kullanılması elzemdir. Engelli kadınlarla çalışırken birçok sosyal hizmet kuramı kullanılabileceği gibi; spesifik olarak ekosistem yaklaşımı, feminist sosyal hizmet, baskı karşıtı uygulama ve güçlenme yaklaşımı gibi kuramlar, etkili sosyal hizmet müdahalesi geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Özellikle engelli kadınların psiko-sosyal destek alabilecekleri kamu kurum ve kuruluşlarının oluşturulması; kadınlara yönelik güçlenme odaklı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Yaşanılan sorunların temelinde kapsayıcı ve bütünleştirici sosyal politika ve hizmetlerin olmaması yer almaktadır. Araştırmaya katılan engelli kadınların, araştırmaya verdikleri önem de “görünür” olma talebini yansıtır niteliktedir. Engelli kadınların, araştırmanın seslerini duyurmakta, farkındalığın artacağına dair yorumları olmuş; bunu bir dayanışma olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Engelli kadınların güçlenmeleri için kişisel sosyal destek mekanizmaları elzemken, kurumsal destek mekanizmalarından da yararlanabilmeleri, güçlenme sürecinin olabilmesi için gereklidir.

3.3.5. Geleceğe Dair Beklentiler Teması

Erişememe halini yoğun olarak yaşayan engelli kadınların, geleceğe dair umut ve beklentilerinin daha az olduğu, bunun getirisi olarak psikolojik hallerinin de iyi olmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle yalnız yaşayan veya sosyal destek sistemi bulunmayan engelli kadınlar için daha detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Yalnızlaşmanın

getirdiği duygusal iniş ve çıkışların intihar riski doğurma ihtimali yüksektir. Tüm bunlarla birlikte, anne olan engelli kadınların çocuklarıyla ilgili bir beklentisinin olması, onları hayata bağlayan önemli sosyal destek sisteminin çocukları olduğunun göstergesidir. Bu nedenle, yalnız yaşayan veya çocuğu olan engelli kadınların, çocuklarının da yapılacak çalışmaların içine dahil edilmesi etkili bir sosyal hizmet müdahalesi ile mümkün olacaktır.

Özellikle eğitim hakkına erişebilen ve sosyal yaşama aktif katılan kadınların geleceğe dair beklentilerinin “engelli” bireylere yönelik bir faaliyet yapmak üzerine kurulu olduğu gözlemlenmiştir. “Kimliğin” benimsenmesi ile, bunun bir güçlenme ve sosyal destek sistemi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle engelli kadınların eğitime erişmesi temel bir hak olmakla birlikte, bağımsız bir birey ve aktif bir yurttaş olarak hayata katılımlarını da olumlu anlamda etkileyecektir.

Değinilmesi gereken bir diğer konu ise, araştırmaya katılan yaşlı engelli kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerdir. Araştırmaya katılan 15 engelli kadının, 3’ü 50 yaş ve üzeri olup, bu öznelere 2’si 75 yaşındadır. Araştırma verilerine ve literatür çalışmalarına dayanarak, yaşlılık dönemindeki engelli kadınların, maruz kaldıkları şiddetin sonucunda sosyal güvencesinin olmaması, mülk sahibi olmaması, işi veya gelirinin olmaması, ekonomik ve fiziksel bağımlılık yaşamaları, psikolojik ve fiziksel olarak iyilik hallerinin olumsuz etkilenmesi, yalnızlık vb. birçok faktörle birlikte, engelli, kadın ve yaşlı olmanın getirdiği sorunların derinleşmesine ve artmasına neden olmaktadır. Bu durum, yaşlı engelli kadınların yalnızlaşmasına ve toplumsal yaşamdan izole hale gelmesine neden olmaktadır (Ayaz, 2012, s.49). Bu nedenle psiko-sosyal destek sistemlerinin yoğunlaştırılması, özellikle kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin ortak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma feminist teoriyi temel alan, toplumsal cinsiyet perspektifiyle engelli kadınların şiddete maruz kalma deneyimlerini keşfetmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarında, engelli kadınların yaşadıkları sorunların ne olduğu, şiddeti tanımladıkları ve nasıl deneyimledikleri, toplumun engelli kadınlara yönelik bakış açısının ne olduğunu ve kurumsal desteklerin niteliğine ve erişilebilirliğine ilişkin bir değerlendirmek yer almaktadır. Buna istinaden araştırmanın bulguları, “Toplumsal Cinsiyet Roller, Engelli Kadın Olma, Şiddet ve Şiddete Maruz Kalma Deneyimleri, Maruz Kalınan Şiddetle Baş Etme Yöntemleri ve Geleceğe Dair Beklentiler” olarak oluşmuştur.

Araştırma sonuçlarına ve literatürdeki çalışmalara bakıldığında, engelli kadınlar sorunları ve deneyimleri açısından benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir. Boylan (1991) yılında yaptığı çalışmada engelli kadınların yaşadıkları sorunların diğer engelli bireylerle ortak olduğu görülürken, yaşadıkları önemli ve farklılaşan sorunlardan birinin şiddet olduğu sonucu çıkarılmıştır. Bu araştırmaya katılan öznelere verdikleri yanıtlara ve elde edilen sonuçlara göre de, engelli kadınların diğer engelli bireylerin yaşadıkları sorunları yaşamakla birlikte; şiddetin onlar için önemli bir sorun olduğudur. Bununla birlikte, engelli kadınların yaşadıkları sorunların odağında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve buna dayalı şiddet bulunmaktadır. Un Women (2018)’a göre ise, engelli kadınlar toplum içerisinde yaşadıkları sorunlar içerisinde özel çalışma yapılması gereken kırılgan gruplar arasındadır. Engelli Kadın Derneği’nin yaptığı çalışmalara göre de, engelli kadınların yaşadıkları şiddet görünmez ve yok sayılmakla birlikte, yaşadıkları şiddetin fazla olduğu düşünülmektedir. Araştırma sonucu da bu düşünceleri doğrular niteliktedir. Araştırmaya katılan öznelere 15’inin de psikolojik şiddeti deneyimlemiş olması, 5’inin fiziksel şiddeti deneyimlemiş olması, 1’inin nitelikli cinsel saldırıya uğramış olması ve 4’ünün cinsel tacize uğramış olması engelli kadınların maruz kaldıkları şiddetin var olduğunun göstergesidir. Araştırma bu yönüyle de, yapılması gereken veya yapılacak çalışmalara örnek olma özelliği taşıdığını göstermiştir.

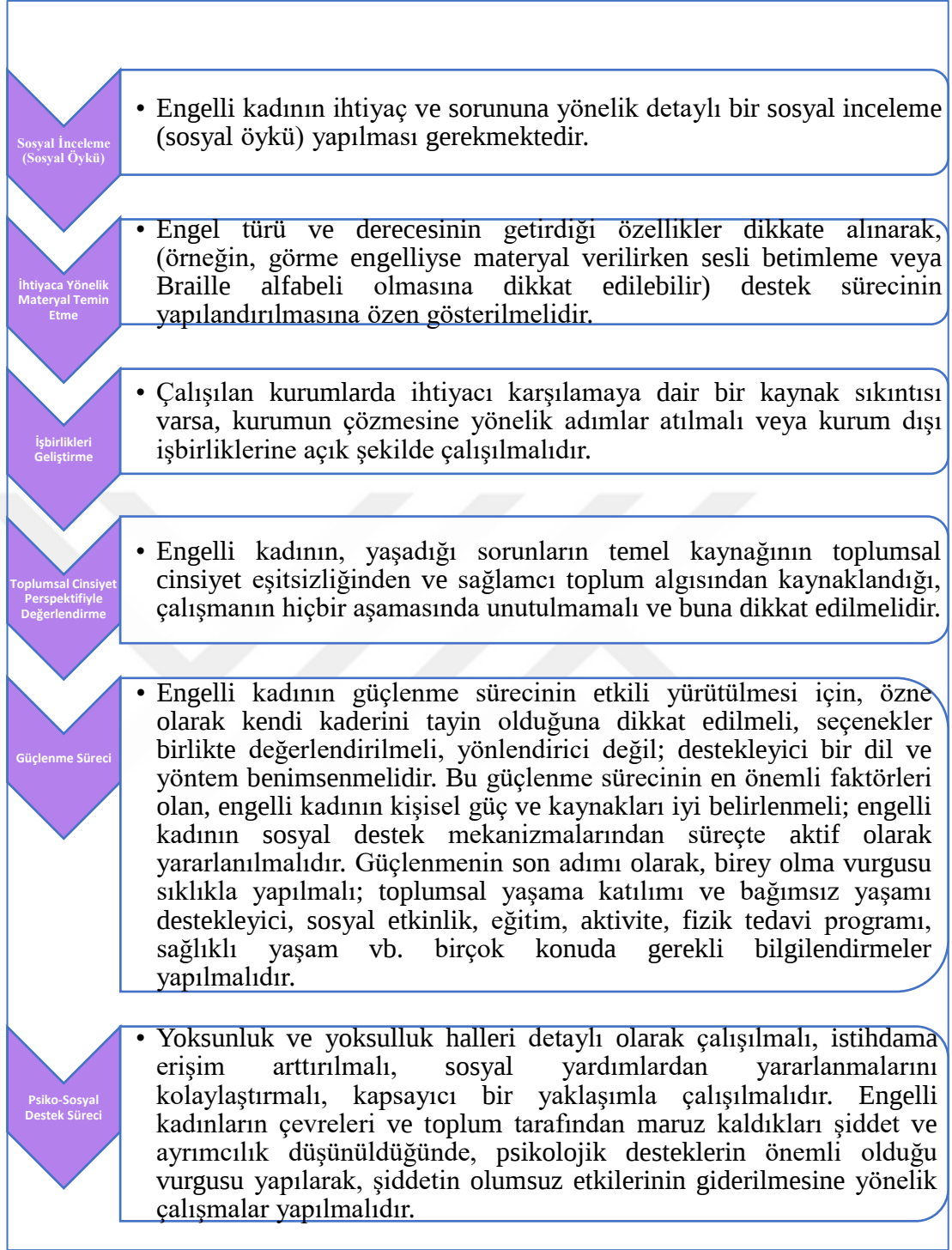
Araştırmanın literatürdeki çalışmalardan en belirgin farklılığı engelli kadınların erişemem halini şiddet olarak tanımlamasıdır. Bununla ilgili çalışmalar literatürde olmamakla birlikte; engelli kadınların özellikle savunuculuk çalışmaları ve insan

hakları modeline dayanarak hak ihlali yaşanmasını bir şiddet türü olarak tanımladıkları düşünülmektedir. İnsan hakları modeli düşünüldüğünde, engelli kadınların hak ve hizmetlere erişiminin sağlanması maruz kaldıkları şiddeti önleyeceği varsayılmaktadır.

Araştırmanın sosyal hizmetin temel ilke ve değerlerinde gerçekleştiriliyor olması, politika ve hizmetlere dair özne olan engelli kadınların görüşmelerine yer vermek açısından önemlidir. Sonuç olarak engellilik alanında hem sosyal hizmet disiplini olarak hem diğer sosyal bilimler alanında daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte var olan mevcut politikaların, hak temelli ve toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren bir hale getirilmesi, uygulama alanlarının denetlenmesi ve kurumların yapısının dönüştürülmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak engelli kadınlar “engelli” ve “kadın” olmanın çoklu sorunları ile uğraşmakta; tüm bunlar güçsüz hale gelmelerine ve şiddete maruz kalmalarına neden olmaktadır. Engelli kadınlar, hayatlarının her alanında ve anında şiddete maruz kalabilmektedir. Bunun temel sebebinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın önemli bulgularından biri, erişememe halinin de bir şiddet olarak deneyimlenmesidir. Çünkü haklara erişememe de, bir insan hakları ihlali olarak değerlendirilmelidir. Engelli kadınların toplumsal yaşama etkin ve eşit katılımı için erişilebilirlik hakkı, ayrımcılığa uğramama hakkı ve şiddette uğramama hakkı önemlidir (Şenyurt Akdağ, 2017 aktaran Eroğlu, 2020). Bu nedenle, özellikle temel haklara erişimin sağlanması ve bunun takibinin yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının feminist sosyal çalışma pratiklerini benimsemesi ve engelli kadınların yaşadıkları sorunları çok katmanlı olarak ele alması gerekmektedir.

Tüm bunlardan yola çıkılarak özellikle alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer psikososyal destek elemanlarının, engelli kadınlarla geliştirilecek planlı bir sosyal hizmet müdahalesini veya çalışma yöntemini şu şekilde yapılandırması gerekmektedir:

Şekil 4.1. Engelli Kadınlarla Çalışırken Geliştirilebilecek Planlı Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi

Yukarıda engelli kadınlarla çalışma gerçekleştiren, sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek elemanlarına yönelik yöntem önerisi sunulmuştur. Araştırmanın kuramsal kısmında da belirtildiği gibi, engelli kadınlarla çalışırken sosyal hizmetin tüm perspektifleri uygulanabilmektedir. Fakat araştırmaya katılan kadınların ifadeleri ve

sonuçlara göre, özellikle engelli kadınlarla çalışırken güçlenme ve feminist sosyal çalışma pratiklerinin yöntem olarak benimsenmesi etkililiği açısından önem taşımaktadır.

Engelli kadınların yaşamlarını etkileyen en önemli toplumsal kurum aileleridir. Özellikle ailelerin farkındalığının yüksek olması, sosyo-demografik olarak iyi durumda olmaları; çocuklarını güçlendirmeleri, bağımsız olmalarını desteklemeleri açısından da önemlidir. Bu nedenle, ailelerle ilgili dayanışma odaklı ve farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Diğer bir sonuç ise, özellikle eğitime erişememiş, çalışmayan ve sosyal yardımlara bağımlı halde yaşayan engelli kadınların yoksulluğu daha derin bir boyutta yaşamasıdır. Engelli kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk, sosyal politika anlamında yapıcı ve sürdürülebilir yaklaşımlar benimsenmesi gerektiğini göstermektedir.

Engelli kadınların psikososyal desteklere erişimde de, sorunlar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle engelli kadınların şiddete maruz kalma halinde erişimlerini kolaylıkla sağlayabilecekleri kamu kurum ve kuruluşlarının olması bu açıdan önemlidir. Bu nedenle, var olan kurumlarda kılavuz yol, sesli uygulamalar, işaret dili bilen tercüman, engel türlerinin özelliklerini ve hassasiyetlerini bilen personellerin var olması önemlidir. Yapılacak düzenlemelerle, kurumların engelli kadınlar için ihtiyaç ve sorunlarını karşılamaya yönelik olduğu, güvenli ve erişilebilir bir alan olması sağlanmalıdır.

“Engellilik” ve “Kadın” alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının da hak temelli bir perspektife kavuşması gerekmektedir. Özellikle sivil toplumun, sivil alandan uzaklaşıp bir “beyaz yaka” hareketine dönüşmesi, dar anlamda ve belli bölgelerde sınırlı kaldığını göstermektedir. Özellikle sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan bölgelerde yaşayan, haklarına erişmekte zorluk yaşayan engelli kadınların, her iki sivil toplum hareketine yabancı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, sivil toplum doğası gereği, dayanışma odaklı ve görünmeyen sesi olması gereğiyle çalışma pratiklerini değiştirmeli ve bu noktalara dikkat etmelidir.

Sonuç kısmını sonlandırmadan önce, “keşisimsellik” odağını da dikkate alarak “engelli kadın olma” halinin de kendi içinde ayrıştırılması gerektiği gözlemlenmiştir. Özellikle mülteci ve(veya) LGBTİ+ engelli kadınlarla ilgili yeterince çalışma

bulunmamaktadır. Sosyal hizmet ve diğer sosyal bilimler alanlarında, kimseyi geride ve dışarıda bırakmadan araştırma alanlarının geliştirilmesinin önemi vurgulanarak, bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımların benimsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu bilgilere dayanarak, nitelikli sosyal hizmet uygulamalarının bulunduğu ülkelerin engellilik alanında yapılan çalışmaları incelendiğinde, devlet politikalarının engelliliği insan hakları perspektifinde ele aldığı, yasa ve uygulamalarının uyumlu olduğu, merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum arasında gerçekleşen katılımcı süreci içeren bir çalışmanın var olduğu görülmüştür (Yıldız Yazıcıoğlu, 2023b). Özellikle, engelli kadınların yaşadığı sorunların dönüştürülmesi ve maruz kaldıkları şiddetle mücadele edilebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına önemli rol ve sorumluluklar düştüğü unutulmamalı; bunun bir bileşeni olarak yerel yönetimlerde yer alan Engelli Koordinasyon Merkezleri, Kadın Danışma Merkezleri vb. birimlerle ve alanda çalışan sivil toplum kuruluşları ile katılımcı işbirliğini içeren çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abberley, P. (1998). Work, Utopia and Impairment. In Len Barton (Ed.). *Disability and Society Emerging Issues and Insights*. London:Longman.
- Açıkel, S. (2009). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevi Önlemi: Türkiye Örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel Engelli Çocukların Kardeş İlişkilerinin Anne ve Kardeş Algılarına Göre Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2005). *Engelliler Hakkında Kanun*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf>
- Albayrak, H. (2021). Eleştirel Sosyal Hizmet Teorisi ve Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 383-401. DOI: 10.33417/tsh.791666.
- Alpman, P.S. (2018). Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28.
- Altuntaş Duman, N. ve Doğanay, G. (2017). Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon'da Engelli Kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 1-48.
- Aral, N., Gürsoy, F., ve Ayhan, A. B. (2005). *Engelli Kadına Yönelik Fiziksel İstismar*, Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Kocaeli.
- Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yay.
- Arendt, H. (2016). *Şiddet Üzerine*. (Çev.: Bülent Peker) .İstanbul: İletişim Yay.
- Arıkan, Ç. (2001). *Türkiye'de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Körler Federasyonu Yayını No: 03.
- Aslan, Ş., Akarçay, D., Güzel, Ş., İnan, S. (2015). Kadına Yönelik Cinsel Şiddet: Kyble'nin Günahı mı?. Murat Korkmaz, Emine Demiray, Ümran Sevil, Şengül Hablemitoğlu, Yavuz Taşkıran (Ed.). *Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet* içinde (s. 73-98). Ankara: Nobel Yay.
- Atbaşı, Z.(2020). Engelli Kadınların Kamu İstihdamının Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 3 (1) , 91-99.
- Attepe Özden, S.(2020). Engellilik ile İlgili Modeller. Melike Tekindal, Seda Attepe Özden (Ed.). *Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları* içinde (s.33-42). Ankara: Nobel Akademik Yay.

- Ayaz, R. (2012). Kadına Yönelik Şiddet ve Engellilik. İdil Işıl Gül, Ruşen Ayaz, Ezgi Sarıtaş (Haz.).*Engellilik ve Toplumsal Cinsiyet El Kitabı* içinde (s.45-74). Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı.
- Aykara, A. (2015). *Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Bireylerin Yaşantılarının Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK). Ankara: Karınca Yay.
- Bal, G. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifi Açısından Ortopedik Engelli Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Bal, G. (2022). Toplumsal Cinsiyet Açısından Ortopedik Engelli Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* , 5 (9) , 117-156.
- Bailey, B. R. and Wning, J. D. (1994). Using Visual Accents to Enhance Attending to Communication Symbols for Students with Severe Multiple Disabilities. *Re:View*, 26(3), 101- 118.
- Barker, L. R. (1999). *The Social Work Dictionary*. Fourth Edition, Washington DC: NASW Press.
- Barton, L.(1996). *Disability and Society: Emerging Issues and Insight*. Harlow:Longman.
- Baydar, V. ve Ersoy, A.F. (2017). Sosyal Hizmet ve Çevre: Ekososyal Yaklaşım. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52(2), 236-247.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 14, 198-210.
- Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. *TTB Dergisi*, 83, 353-374.
- Bilir, Ş. (1986). *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Birleşmiş Milletler. (2006). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*. Erişim adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf
- Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Bora, A. (2021). *Feminizm Kendi Arasında*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boylan, E. (1991). *Woman and Disability*. United States of America: Published by Zed Books Ltd.
- Böke, K. (2011). Örneklem. Kaan Böke (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 112-147). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2010). Engellilik Modelleri Üzerine. Nevin Güngör Ergan, Esra Burcu (Ed.) , Birsen Şahin(Ed.), *Hüseyin Yalçın’a Armağan: Sosyoloji Yazıları 3* içinde (s.69-81) . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 53-65.
- Buz, S. ve Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7),25-45.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. ve Akçay, S. (2014). Niklas Luhmann’ın Sistem Teorisi ve Teorinin Sosyal Hizmet Disiplinindeki Yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 97-110.
- Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği (2017). *Ne Var Ne Yok ? Gençlerle Güvenli İlişkiler Üzerine Çalışmak . Eğitimciler ve Danışmanlar İçin Uygulama El Kitabı* . İstanbul.
- Cirban Ekrem, E. ve Er Güneri, S. (2021). Kadına Yönelik Şiddetin Dijital Dünyaya Yansıması. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(8), 362-370.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corker, M. (1998). Disability Discourse in a Postmodern World. In Tom Shakespear (Ed.).*The Disability Reader: Social Science Perspectives*. New York: Cassell Pub.
- Cömert, B. (2014). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev. Ed.: Selçuk Beşir Demir).Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakır, N. (2016). *Antik Yunan Mitolojisinin Kadınlarına Dair Öyküler*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Çakmak, S. (2011). *Görme Engeli Olan Çocuklara Özbakım Becerilerini Kazandırma Video ile Model Olunarak Sunulan Aile Eğitim Programının Etkililiği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çelik, Ş.N. (2021). *İşitme Engeli Olan Kadınların Sosyal Uyumlarının İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Çılğın, T. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye’de ve Dünya’da Engelli Kadınların Çalışma Hayatında Yaşadıkları Sorunların Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemelere Rağmen Devam Etmesi Paradoksu. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1323-1352. DOI: 10.54752/ct.1280838.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Çiçek, E. ve Öncel, S. (2018). Engelli Kadına Yönelik Şiddetin Diğer Boyutu: Cinsel Şiddet. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi*, 13, 126-146. DOI: 10.17367/JACSD.2018.2.2.
- Çiftçi, M. (2019). Baskı Karşıtı Sosyal Hizmetin Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Davis, L. (2011). People with Intellectual Disabilities and Sexual Violence. *The Arc's*, (3),1-3.
- Degener, T. (2016). Disability in a Human Rights Context. *Laws*. 5(3), 35.
- Degener, T. (2017). A New Human Rights Model of Disability. In Valentina Della Fina, Rechele Cera, Guiseppe Palmisano (Eds.), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A commentary* (pp. 41-60). Switzerland: Springer.
- Doğan, R. (2014). Kadına Yönelik Şiddetin Bir Türü Olarak, Israrlı Takip (Stalking) Kavramı ve Suçu. *Ankara Barosu Dergisi*, 135-154.
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z.(2012). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Durkheim, E. (1964). *The Division of Labour in Society*. Illinois: Glencoe.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? . *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 1-18 .
- Dünya Sağlık Örgütü (E. Kabakçı ve A. Göğüş, Çev.). (2001). *İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF)*. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_tur.pdf
- Dünya Sağlık Örgütü. (2011). *Dünya Engellilik Raporu*. Erişim adresi: https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diw_nu3i5.pdf
- Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç*. Ecevit, Y.(Ed.) ve Karkıner, N. (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (s.2-30). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Engelliler Federasyonu (T.Y.). *Engelliler Konfederasyonu 2020 Yılı Genel Değerlendirme*. Erişim:<https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/engelliler-konfederasyonu-2020-yili-genel-degerlendirme/>
- Engelli Kadın Derneği . (T.Y). *Türkiye’de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu 2013- 2014*. Erişim:https://www.sabancivakfi.org/i/content/4826_2_Turkiyede_Engelli_Kadınlaraya_Yonelik_Siddet_2013_2014.pdf.

- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Eylül'22*. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/120191/eyhgm_istatistik_bulteni_eylul2022.pdf
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan 2023*. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf
- Eralan, D. (2021). *İşitme Engeli Olan ve Olmayan Bireylerin Yüzden Duygu Tanıma Süreçleri ve Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi.
- Erbay, E. (2019). Güç ve Güçlendirme Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64.
- Erdem, S. (2020). Yapısal Sembolik Etkileşimcilik ve Kimlik Teorisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12(1), 50-65.
- Erhat, A. (2017). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi .
- Eroğlu, Z.(2020). Engelli Kadınlar ve Sosyal Hizmet. Melike Tekindal, Seda Attepe Özden (Ed.). *Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları içinde* (s.103-115). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (2001) .*Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çev.: Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gramsci, A. (1971). *Selections From The Prison Notebooks*. Quintin Hoare ,Geoffrey Nowell Smith (Ed.). New York: International Publishers.
- Gürdal Ünal, A. (2011). *Türk Çocuk Edebiyatında Engellilik 1969-2009*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Güldü, Ö. ve Kart Ersoy, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116. DOI: 10.1501/SBFder_0000002114.
- Gürhan, N. (2017). Her Yönü ile Akran Zorbalığı. *Türkiye Klinikleri*, 3(2),175-181.
- Hatipoğlu Eren, B. (2016). Sosyal Çalışma Açısından İnsani İhtiyaçların Değerlendirilmesine İlişkin Modeller ve Feminist Katkılar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 1-20.
- Hatipoğlu, S. (2010). *Başkent Üniversitesi Öğrencilerinde Flört Şiddeti Prevalansı Anketi*. [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. İstanbul: BGST Yayınları.
- İçağasıoğlu, Çoban, A. (2003). Gelişim Dönemlerine Göre Özürlülüğün Etkisi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*,(1), 39-55.
- İftar, M. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddetine Yönelik Tutum ve Davranışları*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Erişim:

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=q3d9QtLoVA2OMExHskJpQ72NicDBQOj6YeN_9O-pbY5jk_gn1RbGxkOUduDHAXk

- İmançer, D. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Oluşumuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar*. İmançer, D. (Der.), Medya ve Kadın. İstanbul: Ebabil Yayınları.
- Jamrozik, A. and Nocella, L. (1998). *The Sociology of Social Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kadın Dayanışma Vakfı. (2018). *Kadına Yönelik Şiddet Nedir?*. Ankara. Erişim: <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/yayinlar/kadina-yonelik-siddet-nedir-2018/>
- Kahraman Güloğlu, F.(2019). Uluslararası Çalışmaların Gündeminde Engelli Kadın Ayrımcılığının İfadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (1), 260-285.
- Karadağ, Z. (2018). Kırsal Alanda Yaşayan Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Toplumsal Cinsiyete Bağlı Etkiler - Muş İli Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Karadağ, Z. ve Eroğlu, D. (2019). Kırsal Alanda Yaşayan Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Toplumsal Cinsiyete Bağlı Etkiler - Bulanık İlçesi Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, (39), 33-52.
- Karataş, K. ve Çamur Duyan, G. (2005). *İnsan Hakları Açısından Engelli Kadınlar ve Sorunları*. Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Kocaeli.
- Karataş, K. ve Gökçearslan Çifci, E. (2010). Türkiye’de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(3),147-153.
- Keser, D. (2023). *Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Fiziksel Engelli Kadınların Annelik Deneyimleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kongar, E. (2017). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. (19. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması* (Çev.: Ercüment Erbay). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kurnaz Özdemir, D. (2012). Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Tuzla İlçesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 67-81.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lina, A. H. (1995). Women and Disability Don’t Mix: Double Discrimination and Disabled Women Rights. *Gender and Development*, 3 (2),49-53.
- Muhcu, S. (2015). *Ortopedik Engellilik ve Dini Başa Çıkma (Trabzon Örneği)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hitit Üniversitesi .

- Mutlu, Z. (2020). Aile Mahkemesinde Tedbir Kararlarının Çocuğun Psikososyal Sağlığına Etkisinin Vaka Analizi Yoluyla Değerlendirilmesi. *III. International Health Science And Life Congress 04-06*, 194-205.
- Oliver, M. (1990). *The Individual and Social Models of Disability*. Reader Presented at Joint Workshop of Living Options Group and the Research Unit of the Royal Collage of Physicians.
- Oppong, C. and Abu, K. (1985). *Seven Roles of Women: Impact of Education, Migration and Employment*. Genova: International Labour Office.
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli Kadın Olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22 (1), 1-19.
- Özateş, Ö. S. (2009). Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Etik Yaklaşım. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20 (2), 99-107.
- Özgür, Ö. (2010). *Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Öztürk, M.(2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: Ajansvista Matbaacılık.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Routledge and Kegan Paul.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 30-39.
- Purutçuoğlu, E. ve Aksel, C. (2017). Engelli Kadınların Beden İmajı Algısı ile Yaşam Doyumunun Belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 50 (10), 428-440.
- Samav Cantürk, F.D. (2017). *Evde Engelli Bakım Ücreti Hizmetlerinin Sosyal Modeli Gerçekleştirmedeki Rolü*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Saraç, S. (2013). *Toplumsal Cinsiyet*. Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceyan Ertun (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* içinde (s. 27-32). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Saygılıgil, F.(2022). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Seyyar, A. (2004). Şiddet Türleri. *Davranış Bilimleri Terimleri* içinde (s.764). İstanbul: Beta Basım.
- Sherry, E.A. (1997). Disability, Society and Etnical Issues: A First-Year Experience for University Students. *Intervention in School and Clinic*, 32(3), 178-184.
- Smart, J.F. ve Smart, D.W. (2006). Models of Disability: Implications for the Counseling Profession, *Journal of Counseling and Development*, Winter, 84, 29-40. DOI/10.1002/j.1556-6678.2006.tb00377.x.
- Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği.(2021). LGBTİ+’lara Yönelik Kapsayıcı ve Olumlayıcı Sosyal Hizmet Uygulaması. Erişim adresi:

<https://spod.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/LGBTİlara-Yonelik-Kapsayici-ve-Olumlayici-Sosyal-Hizmet-Uygulamasi.pdf>

- Şenyurt Akdağ, A., Tanay Aksaç, G., Temur Şimşekcan, N. ve Kara, Ö. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı. Ankara: Engelli Kadın Derneği.
- Şişman, M. (1996). Postmodernizm Tartışmaları ve Örgüt Kuramındaki Yansımaları. *Eğitim Yönetimi*, 7(7), 451-464.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Tekkurşun Demir, G. ve İlhan, E.L. (2019). Spora Katılım Motivasyonu: Görme Engelli Sporcular Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 157-170. DOI: 10.31680/gaunjss.525455
- Tekindal, M. (2018). Türkiye’de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335-362.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2017). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thomsan, R.G. (1997). Feminist Theory, the Body and the Disabled Figure. In Lennard J. Davis (Ed.). *The Disability Studies Reader* (pp.279-297). London: Routledge.
- Tınaz, P. (2006). İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing). *Çalışma ve Toplum*, (4), 13-28.
- Timur, S., Ege, E. ve Bakış, E. (2006). Engelli Kadınların Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (1), 51-58.
- Topliss, E. (1982). *Social Responses to Handicap*. Harlow: Longman.
- Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006). Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet, Güçlendirmeyle Retorikten Pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17 (1), 53-69.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal Hizmette Baskı Karşıtı Uygulama Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-71.
- Tunç, M.(2013). Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 209-230.
- Uğurlu, T. (2022). Sosyal Hizmet Kuramlarında Engellilik. Erkan Dikici, Zehra Sevim Adıgüzel (Ed.). *Engellilik ve Sosyal Hizmet içinde* (s.21-40). Konya: Eğitim Yayınevi.
- UN Women. (2018). *The Empowerment of Women and Girls with Disabilities- Towards Full and Effective Participation and Gender Equality*. Erişim: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/12/the-empowerment-of-women-and-girls-with-disabilities>

- Uzun, A. (2022). Pembe ve Mavi İkiliğine Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Postmodern Feminist Bir Yaklaşım. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, V(1), 178-196. DOI:10.33708/ktc.1053437.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (31), s.497-521.
- World Health Organization. (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps*. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf
- World Health Organization. (2013). *Sexual Violence*. In World Report on Violence and Health. Geneva. Erişim: http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf.
- Yarımdağ, E. ve Erciyes, J.C. (2021). Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Sorunları ve Kaygılarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bağlamında İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 347-373.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Toplumsal Cinsiyet Tutumlarının Flört Şiddetine Yönelik Tutumlarına Etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi .
- Yıldız Yazıcıoğlu, E.H.(2023a). Sinemada Engelli Kadın Temsili: “Benim Dünyam” ve “Karanlıkta Dans” Filmlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi. Meryem Serdar (Ed.). *Disiplinlerarası Medya ve İletişim Çalışmaları* içinde (s.19-44). Ankara: Serüven Yayınevi.
- Yıldız Yazıcıoğlu, E.H. (2023b). *Engelli Bireylerin Bağımsız Yaşam ve Topluma Dahil Olma Haklarının Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: İsveç, Danimarka ve Hollanda Örneği*. 6. Uluslararası Göbeklitepe Bilimsel Çalışmalar Kongresi, Şanlıurfa.
- Yikebalı, M. (2018). *Sembolik Etkileşimcilik ve Çağdaş Sosyal Teori: Topluma Yeni Bakışlar*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yücel, İ. (2017). Baskı Karşıtı Sosyal Çalışmanın Meşruiyet Sorunu. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 156-167.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

Ek 1: Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

PROTOKOL NO: 2022/53

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1- Nitel Araştırma - Görüşme – Ses ve Görüntü Kayıtları 2- Yüksek Lisans Tez Çalışması
ARAŞTIRMACILAR	1- Sorumlu Araştırmacı : Ege Hazal YILDIZ 2- Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

İNSAN

KURULU BAŞKANI

TARİH
27.04.2022

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Yönergesi

“Engelli Kadınların Şiddete Maruz Kalma Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi” isimli bu araştırma, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilecektir. Vereceğiniz yanıtlar, araştırmanın amaçları çerçevesi dışında hiçbir amaçla kullanılmayacak ve gizli tutulacaktır. Görüşme, söylediklerinizin unutulmaması ve görüşmenin akışının bozulmaması amacıyla ses kayıt cihazıyla veya görüntüyle kaydedilecektir. Görüşmeyi kabul ettiğiniz ve size yöneltilen soruları içtenlikle yanıtladığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sosyal Hizmet Uzmanı / Yüksek Lisans Öğrencisi

Ege Hazal Yıldız

1. Takma isim olarak hangi mitolojik kadın karakteri seçmek istersiniz ? Seçtiğiniz karakterin öyküsünü biliyor musunuz? Bilmiyorsanız aktarmamı ister misiniz?
2. Kendinizden söz eder misiniz? (Yaş, medeni durum, eğitim ve çalışma durumu, doğduğu yer, yaşadığı yer).
 - Kaç yaşındasınız?
 - Nerede doğdunuz?
 - Nerede yaşıyorsunuz ? (Kent mi kırsal alan mı?, Yaşadığınız bölgeyi nasıl tanımlarsınız?)
 - Kiminle yaşıyorsunuz? (Tek yaşıyorsanız, bunu nasıl tanımlarsınız?/ Tek değilse birlikte yaşadığı kişi veya kişilerden bahsedebilir misiniz?)
 - (Medeni durumu evliyse) Eşiniz ile olan ilişkinizden bahseder misiniz? (Nasıl tanıştınız, evlenme süreciniz nasıl oldu, kaç yıldır evlisiniz, çocuğunuz var mı, eşinin engeli var mı?) (Çocukları varsa, ilişkileri nasıl, engele sahipleri mi ?)
 - (Medeni durumu bekarsa) Partneriniz var mı? Varsa ilişkinizden bahseder misiniz? (Engeli var mı, nasıl tanıştınız, ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?)

- Eğitim durumunuz nedir? (Eğitim alamadıysa, eğitim alamama sebebiniz nedir?) (Eğitim alabildiyse, eğitim yaşantısı nasıldı?)
 - Şu anda veya geçmişte herhangi bir işte çalıştınız mı ? (Çalışmadıysa, sebebiniz nedir?) (Çalıştıysa, nasıl işlerde çalıştığınızdan bahseder misiniz?, Çalışma deneyimleriniz nasıldı?)
 - Ekonomik durumunuzu nasıl tanımlarsınız ? (Aylık ortalama geliri ne kadar?, Gelirinin kaynağı nedir?)
3. Nasıl bir yaşamınız var ? Gündelik işleriniz nelerdir? Size yardımcı olan birileri var mı?
4. Engeliniz ve Engel derecesi nedir?
5. Ne zamandan beri engellisiniz?
6. Engel nedeniniz nedir?
7. Engelli olmayı nasıl tanımlarsınız?
8. Yaşamınızda engelli oluşunuz nedeniyle nasıl deneyimleriniz oldu? Bu deneyimlerin sizin için olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?
9. Aile, iş, okul veya sosyal çevrenizdeki kişilerin engelinize yönelik yaklaşımı nasıl?
10. Toplumun engelinize yönelik yaklaşımı nasıl?
11. Toplum tarafından engeliniz nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?
12. Toplumsal cinsiyet kavramını biliyor musunuz? Toplumsal cinsiyet yaklaşımlarında kadına yüklenen yedi temel rolde ne gibi deneyimler yaşadınız?
- Birey Rolü: Engelli bir kadın olarak günlük aktivitelerinizi (alış veriş yapma, seyahat etme vb.) yerine getirmede ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Eğitim hayatına başlarken yaşamış olduğunuz sorunlar nelerdir? Eğitime devam ederken yaşamış olduğunuz sorunlar nelerdir?
 - Topluluk Rolü: Toplumun engelli kadınlara yaklaşımı konusunda ne düşünüyorsunuz? Engeliniz nedeni ile toplum tarafından size farklı davranıldığını düşünüyor musunuz? Engelli kadınların kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi olduğunu düşünüyor musunuz ?
 - Mesleki Rol: Engelli bir kadının iş yaşamına katılmasını doğru buluyor musunuz? Engelli bir kadının iş yaşamında erkeklere göre yaşamış

olduğu sorunlar nelerdir? Engelli kadının iş yaşamına katılma noktasında toplumun bakış açısı nedir?

- Eş Olma Rolü (Bu sorular evli olanlar içindir): Engelli bir kadın olarak evlenirken çevrenizden herhangi bir sorun ile karşılaştınız mı? Varsa bu sorunlar nelerdir? Evlilik kararı aldığınızda eşinizin veya sizin ailenizden herhangi bir olumsuz tepki ile karşılaştınız mı? Varsa bu sorunlar nelerdir? Engelli kadının ev içerisinde eşine yönelik sorumlulukları sizce nedir? Engelli bir kadın olarak eşinizin size karşı bakış açısını nasıl değerlendirirsiniz? Engelli kadın olarak evliliğinizdeki en önemli sorun ne olmuştur? Engelli bir kadın olarak evliliğinizde yaşamış olduğunuz sorunları nasıl çözdünüz?
- Annelik Rolü (Bu sorular çocuğu olanlar içindir): Engelli bir kadın olarak çocuklarınızla ilişkiniz nasıldır? Engelli bir anne olarak çocuk sahibi olmanın aile içi ilişkilerde meydana getirdiği zorluklar nelerdir? Çocukların alışverişi, eğitimi, ev ödevleri, sağlık problemleri ile çoğunlukla kim ilgilenir?
- Ev Kadınlığı Rolü: Ev içerisindeki temizlik, çocuk bakımı, yemek yapma gibi işleri kim yapmaktadır? Engel durumunuz nedeniyle ev içerisindeki işleri yerine getirmede zorlanıyor musunuz? Ev işlerini yerine getiremediğiniz zamanlarda ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz? Yaşadığınız evi engeliniz açısından değerlendirdiğinizde ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
- Akrabalık Rolü: Engeliniz nedeniyle akrabalarınız ile sorunlar yaşadınız mı? Varsa bu sorunlar nelerdir? Engel durumunuz nedeniyle akrabalarınızdan yardım istediğiniz oluyor mu?

13. Sizce şiddet nedir ? Şiddeti nasıl tanımlarsınız?

14. Şiddet türlerini biliyor musunuz? Sizce şiddet türlerinden kaçına maruz kalmışsınızdır? Maruz kaldığınız şiddet türleri nelerdir? Şiddet deneyiminizi nasıl tanımlarsınız?

15. Şiddete maruz kaldığınızda bununla nasıl baş ediyorsunuz/ ettiniz?

- Hangi kurumlardan destek alıyorsunuz? (ASHB, Polis, Belediyeler, Baro, Mahkeme vb.)
- Kurumların yaklaşımı nasıl?

- Kurumlarda ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
- Kurumlardan aldığınız desteklerde ihtiyaçlarınız ve engel durumunuz gözetiliyor mu?
- Psiko-sosyal destek süreciniz nasıl yürütüldü? Psikolojik, hukuki ve sosyal danışmanlıklar yeterli miydi?
- Çevrenizdeki insanların (aile, arkadaş vb.) süreçte desteği oldu/ oluyor mu? Size karşı yaklaşımları nasıl ?

16. Sizce engelli haklarına yönelik yasalar yeterli mi?

Engellilik politikalarını nasıl değerlendirirsiniz?

17. Sizce kadına yönelik şiddetle ilgili yasalar ve yaptırımlar yeterli mi?

18. Kurumsal destek dışında şiddete ve ayrımcılığa maruz kaldığınızda veya zorluklarla karşılaştığınızda nasıl baş ediyorsunuz?

19. Sivil toplum hareketine dair bilginiz var mı ? Yaşadığınız bölgedeki sivil toplum hareketini nasıl buluyorsunuz? Sizce engelli kadınların sorunlarına yönelik yeterli çalışmaya sahipler mi?

20. Geleceğe dair beklentileriniz neler ?

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı? Kendinizi şu an nasıl hissediyorsunuz

Ek 3: Bilgilendirilmiş Onam Formu

YALOVA ÜNİVERSİTESİ İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veyaadresinden venumaralı telefonda ulaşabilirsiniz.

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabilceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

.../.../.....tarih

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı / Soyadı / İmzası
Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Olur İşlemine Tanık Olan Kişinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Yasal Temsilcinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

Ek 4: Yunan Mitolojisi Seçilen Kadın Karakterler Bilgisi

Kod Sırası	Mitolojik Kod İsim	Mitolojik Karakterin Bilgisi
1	Aphrodite	Homeros, Aphrodite'yi altın olarak tanımlar ve altın bir değer atfeder. Homeros'a göre, ak köpüklerden yaratılmıştır. Güzelliği ile ünlüdür. Aphrodite, hep gülümseyen, cilveli ve gönül alıcı özellikleriyle bilinir. Sevgi ve aşk tanrıçası olarak da bilinir. (Erhat, 2017). Aphrodite, bazı kaynaklara göre cinsel aşkı simgelemektedir (Cömert,2014).
2	Amazon	Amazonlar, Anadolu'da yaşayan bir kadın topluluğudur. Tarih ve coğrafyacıların eserlerinde, buna dair kanıtlar vardır. Anadolu'da daha önceden anaerkil bir düzenin olduğunu gösterdiği düşünülmektedir. Amazonlar, savaşçı olma özellikleri ile bilinir. Amazonların çok iyi savaştıkları, balta kullandıkları, at bindikleri söylenmektedir (Erhat, 2017).
3	Artemis	Akdeniz coğrafyasında uzun yıllar tutunmuş bir tanrıçadır. Ana Tanrıça, olarak da bilinmektedir. Günümüzde Anadolu ve Orta Doğu coğrafyası, Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere birçok yerde izlerine rastlamak mümkündür. Toprak ve bereketi, simgelemektedir (Erhat, 2017). Av ve avcılıkla özdeşleştirilen genç bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Başındaki hilal şekli bekareti simgelemektedir (Cömert, 2014).
4	Athena	Athena, doğru, dürüst ve haklı savaşın tanrıçasıdır. Bilgeliği ve akli ile ünlüdür. Athena'yı, babası Zeus'un doğurduğu söylenmektedir. Rivayete göre, Zeus, Athena'nın annesi Metis'i doğum yapmak üzereyken yutmuştur. Zeus, Athena'yı kendi alnından yararak çıkarmıştır. Bu nedenle çocukları arasında en çok onu sevdiği söylenmektedir. Zeus, kalkanını ve şimşegiğini yalnızca Athena'ya emanet etmiştir

		(Cömert, 2014). Akıl gücünün de annesi Metis'ten geldiği söylenmektedir (Erhat,2017).
5	Demeter	Toprak ve bereket tanrıçası olan Demeter, güzel saçlı kraliçe olarak bilinmektedir. Özellikle mevsimler ile özdeşleşmiştir. Rivayete göre, Hades'in kızı Persephone'yi kaçırmışından dolayı, derin bir üzüntü yaşayan Demeter; toprağı bereketsiz ve ürünsüz bırakmış, Hades kızını hile yaparak sınırlı bir şekilde görmesine izin verir. Demeter'in kızını gördüğü zamanlar toprak bereketlenir, diğer zamanlarda toprak bereketsizdir. Bunların bahar-yaz, sonbahar-kış mevsimlerine denk geldiğine inanılır (Erhat, 2017).
6	Gaia	Dünyayı ve yeri, yani toprağı simgelemektedir. Kozmik bir varlık olarak bilinmektedir. Doğada yer alan bütün varlıkların ana ilkesi olduğuna inanılmaktadır. Gök, dağ ve denizi yarattığına inanılmaktadır (Erhat, 2017).
7	Helena	Yunan efsanesinde, güzelliği ile ün salmış biridir. Helene olarak da bilinmektedir. Troya Savaşına neden olduğu düşünülmektedir. Helena, saygın bir kraliçe, iyi ve sevgi dolu olma özellikleri ile bilinmektedir (Erhat,2017).
8	Hera	Genellikle, kıskançlık, kin, hırs ile anılmaktadır. Zeus'un eşidir. Evlilik, doğum, annelik, sevgi ile özdeşleştirilmiştir. İnek gözlü, ak kollu veya altın tahtlı gibi isimler ile anılmaktadır (Erhat, 2017).
9	Hestia	“Ocak” kavramını simgelemektedir. Bunun nedeni her tapınakta ve her evde bir yeri ve yurdu olduğuna inanılmasıdır. Gaia gibi kozmik bir varlıktır (Erhat, 2017).
10	Medeia	Mitolojideki, en güçlü ve çarpıcı kadın karakterlerden biridir. Öfke ve sevgi gibi zıtlıkları içinde barındırabilen biri olduğuna inanılır. Hırsı, öfkesi, intikamları ile bilinmektedir. Bununla birlikte dışarıda bırakılan, hor görülen bir karakterdir (Erhat,2017).

11	Medusa	Medusa, yılan saçları, korkutucu çığlığı ve erkekleri taşa çeviren bakışları ile bilinmektedir. Perseus'un, Medusa'nın kafasını kesmesinden Pegasus'un doğduğuna inanılmaktadır (Çakır,2016).
12	Nereid	Nereus ve Doris'in elli kızından birisidir (Cömert,2014). Su altı perilerindendir. Denizin altındaki gümüş mağaralarda yaşadıklarına inanılır. İyi olmaları ve zor durumda olanlara yardım etmeleri ile bilinirler.
13	Pandora	“Tanrılar Armağanı” olarak bilinmektedir. Prometheus'un, insanlar için ateşi çalması üzerine öfkelenen Zeus'un, insanları cezalandırmak için hazırladığı bir hediyedir. Rivayete göre, Prometheus ateşi çaldıktan sonra, Zeus intikam almak için Prometheus'un evlenen kardeşine bir hediye hazırlatılmasını ister ve kilden Pandora'yı yaratırlar. Pandora'yı bir kutuya koyar ve içine insanlığın başına dert olması için hastalık, kötülük gibi şeyleri koymuştur. İçinde yalnızca umut yoktur. Pandora'nın Kutusu inancı buradan gelmektedir (Çakır, 2016).
14	Rhea	Gaia ve Uranos'un çocuğudur. Kronos ile evlenir. Bu evliliğinden olan çocuklarından biri Zeus'tur. Kybele ile hikayesinin örtüştüğü yerler vardır. Ana tanrıçalardan birisidir (Erhat,2017).
15	Selene	Ay'ın simgesidir. İki atın çektiği tekerlekli bir arabası olduğu, onunla gökleri dolaşan güzel bir kadın olarak bilinmektedir. Birçok sevgilisi olduğuna inanılır. Artemis ile örtüştüğü yerler vardır (Erhat, 2017).

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul ve lise eğitimlerini İstanbul’da tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde lisans eğitimi aldı ve 2019 yılında mezun oldu. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümünde Yan Dal Programını tamamladı ve 2019 yılında mezun oldu. 2023 yılında İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.

2014 yılından beri çeşitli sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük yapmış; özellikle kadın ve çocuk hakları alanlarında çalışmalara katılmıştır. Kadın Dayanışma Vakfında lisans eğitimi staj sürecini tamamladı; Mülteci Destek Derneği, Şişli Belediyesi Kadın Danışma Merkezi ve Nirengi Derneğinde sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştı. Nisan 2023 tarihinden itibaren Bodrum Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğünde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktadır. Temel çalışma alanları feminist sosyal hizmet, kadına yönelik şiddet, çocuk ihmal ve istismarı, engelli hakları, toplumsal cinsiyet ve insan haklarıdır.

YAYIN VE ESERLER

Ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

Yıldız Yazıcıoğlu, E.H. (2023). Sinemada Engelli Kadın Temsili: “Benim Dünyam” ve “Karanlıkta Dans” Filmlerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi. Meryem Serdar (Ed.). *Disiplinlerarası Medya ve İletişim Çalışmaları* içinde (s.19-44). Ankara: Serüven Yayınevi.

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

Yıldız Yazıcıoğlu, E.H. (2023, Temmuz). *Engelli Bireylerin Bağımsız Yaşam ve Topluma Dahil Olma Haklarının Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: İsveç, Danimarka ve Hollanda Örneği*. 6. Uluslararası Göbeklitepe Bilimsel Çalışmalar Kongresi, Şanlıurfa, Türkiye.